

De Vlaamse taal is wonderzoet...

Spraakkunst,

Spelling en

Idioticon van het

**Groot - Haaltertse
Dialect**

Gilbert Redant

De Vlaamse taal is wonderzoet...

Spraakkunst,

Spelling en

Idioticon van het

Groot - Haaltertse

Dialect

Gilbert Redant

Ten geleide.

Ieder beschaafd volk heeft een zg. standaardtaal die door de intellectuelen wordt gebruikt in hun betrekkingen onderling en met andere volken.

In elk van die talen bestaan er ook een aantal streektalen die in bepaalde streken worden gesproken en soms opmerkelijk afwijken van de standaardtaal inzake woordbetekenis en woordvorming, misschien vooral inzake uitspraak: deze streektalen noemt men dialecten. In de cultuurlanden streeft men ernaar zoveel mogelijk inwoners de standaardtaal te doen spreken, wat het beschavingspeil verhoogt en de achting van anderen afdwingt. De dialecten blijven echter de dagelijkse omgangstaal van het volk.

Het Nederlands, dat met zijn ruim 18 miljoen sprekers de tiende plaats op de ongeveer 40 talen in Europa inneemt, ontsnapt niet aan de algemene regel: ook wij hebben een standaardtaal die we A.N. (Algemeen Nederlands) noemen, en verschillende dialecten.

Willen we in Europa de plaats innemen die ons door die 18 miljoen toekomt, dan is het gewenst dat zoveel mogelijk Noord- en Zuidnederlanders dit A.N. vlot, correct en zuiver leren hanteren. Wat ons echter niet mag beletten de eigen, ware moedertaal, het Haaltertse, beter te leren kennen, daardoor hoger te waarderen en in eigen kring te gebruiken.

In dat opzicht mag Haaltert zich gelukkig achten met het initiatief van deze studie. We noemen ze een grootse prestatie, zowel wat Spraakkunst-Spelling als Woordenschat betreft. En hoed af voor het talent, het geduld en de grondigheid waarmee de auteur dit haast onmogelijke werk tot een goed einde bracht.

Aan alle Haaltenaren wensen we evenveel genot bij het lezen van dit boek als wijzelf eraan hebben beleefd.

J. Heyman.

Met onze gelukwensen en onze dank om het gepresteerde werk dat ongetwijfeld door ieder Groot-Haaltenaar naar waarde zal worden geschat.

G. Deleenheer
burgemeester

VERANTWOORDING

Een gemeente van hoogst 7000 inwoners (Klein-Haaltert) opgedeeld in twee, qua verklanking, opmerkelijk verschillende taalgemeenschappen.....het kan een unicum zijn in het land.

Je constateert het, blijft er af en toe even bij stilstaan zonder evenwel naar historische achtergronden te peilen, neemt je voor er later eens je werk van te maken. Steeds maar later.

Tot de fusie van gemeenten komt en iemand zegt: "Met Welle in de plaats van Heldergem zou ze, op stuk van taaleenheid, gelukkiger zijn geweest". Waarop je repliqueert: "Als Ede er niet was. Haaltert-Ede, met zijn ij en zijn ui en zijn oewe".

Genoeg om plots helemaal in de ban te geraken van het vreemde verschijnsel en een besluit te forceren. Je hoort van je ex-leraar Nederlands dat het Haaltertse dialect (het dorpse dan) eigenlijk tot het Pajotse taalgebied behoort en er in het westen de flank van uitmaakt. Het Eedse zou de Oost-Vlaamse tegenhanger ervan zijn.

Rijst dan de vraag: wie of wat trekt een taalgrens (laat het dan een dialectgrens zijn) dwars door een gemeente? Het antwoord kan alleen zijn dat Ede ooit deel uitmaakte van Mere of Nieuwerkerken waarmee het zoveel gemeens heeft. Al is er geografisch wel wat op te zeggen.

Een tweede: wat heeft in het verleden het verschil tussen het Pajots en het Oost-Vlaams bepaald? Je stoot op uiteenlopende verklaringen die stuk voor stuk slechts veronderstellingen kunnen zijn. Je gaat er derhalve niet op door, temeer omdat je intussen gebeten bent door een vreemde microbe. Als een uitdaging.

Je hebt meer dan zestig jaar met een taal geleefd, veel hechter dan met het zogeheten AN; je hebt ermee je gevoelens vertolkt, je hebt erin gevloekt en gezongen en gekheid gemaakt, erin gevrijd en er je kinderen in opgevoed, en je kent niet eens de structuur noch de innerlijke wisselwerking ervan. Zeg maar dat je zolang een instrument hebt bespeeld zonder te weten wat je er aan had. En er moet een fusie van gemeenten komen en een opmerking voo^d-de-neus-weg om je op het idee te brengen, zij het aanvankelijk niet méér dan een opvlam van nieuwsgierigheid en - wat laat beseft - van overmoed.

Want het is een uitermate boeiend, maar niet minder

moelijk werkstuk geworden. Dit laatste geven we op een blaadje.

Het begon met het verzamelen van streekgetinte woorden en zegswijzen, uit eigen geheugen opgediept of door vrienden bijgebracht.

Stelde zich van meetaf aan het probleem van de schrijfwijze. Er zijn in ons dialect van die eigenheidse klanken en geruisen die men met het gangbare alfabet onmogelijk aankan. Niet eens met fonetische tekens, overigens niet bijster geschikt om de leesbaarheid te bevorderen. 't Is waarom we, in dit werk, onze toevlucht hebben moeten nemen tot een compromis.

Was de "Woordenschat" meer een kwestie van "bij de pin-ken zijn" en andermans bereidwilligheid, "Sprak-kunst en Spelling" werd een taaie boterham. Weliswaar is het Haal-tertse dialect niet zo'n poespas van willekeurige, luk-rake klankvormingen als op het eerste gehoor zou blij-ken; zo goed als in het AN (1) wordt er aan bepaalde wetten gehoorzaamd, zij het hier dan wetten die door voorafgaande of volgende medeklinkers worden gedicteerd.

Het is echter de grilligheid van de geruisen, mede de vloed van uitzonderingen die van sommige materies een puzzel maken en waaruit niet zo gemakkelijk een syn-these te distilleren is. Kom, het is een dialect, wat wil-len we méér?

Het Haaltertse, moeten we toegeven, is geen omgangstaal met distinctie. Niet om ermee, zonder opzien te schoppen, onder vreemden te verschijnen. Maar ze is de Haaltenaar als aan het lijf gegoten, hij leeft er zich ongenueanceerd in uit. Laat hem dan, zo goed als wie ook, de stijgende noodzaak van meer beschaafde omgangsvormen aanvoelen, laat hem zijn kinderen in de huiskring AN-vertrouwd ma-ken (uit edele overtuiging of uit puur snobisme), laat hem onder vreemden zijn eigen schoolnederlands al dan niet met panache aanwenden.... zijn ware moedertaal ver-loochent hij nooit.

Wat dan weer niet zeggen wil dat hij hardnekkig taal-platvloers wil blijven. Er is de laatste decennia on-tegensprekelijk een trend naar meer verfijning te on-derkennen, vooral bij de jongere generaties en mede door het doorbréken van het analfabetisme uit de tijd van arm Vlaanderen. Het van de voorouders overgeërfde voca-bularium, met zijn soms bizarre misvormingen, werd aan het geschreven beeld getoetst, met als gevolg dat dra-

---

(1) Algemeen Nederlands, ofte beschaafde omgangstaal.

ken als kaleer(kleur), elger(orgel), drig(rug), driek(riek), drok(rok), zeen'n(zenuwen), maksjiem(machine) nog zelden doen opkijken. Woorden als titj'n(beetje), zojjen(koken), potjekaad(ijsje), afgank(buikloop), veringelizjeer'n(neglijgeren), vazj'n teer'n(visiteren) worden, omdat ze in geen boek of krant terug te vinden zijn, wijselijk omzeild of gecorrigeerd. Het beschavingspeil zorgt er anderzijds voor dat men niet meer zo schaamteloos met benamingen van seksuele aard (memmen, tetten, kloten) omspringt.

Het is, als men het zo noemen wil, beslist een kleine "culturele revolutie" en wel toe te juichen. Maar het duidt zeker niet op een spoedige teloorgang van het zo franjeloze dialect.

WERKWIJZE

Lag het aanvankelijk in onze bedoeling alleen het Pajotse dialect van Klein-Haaltert, onze "moedertaal", te behandelen, bleek de fusie van gemeenten na enig beraad een stimulans om het wijdsjer te zien. Denderhoutem, Kerksken en Terjoden zijn immers nauw taalverwant en anderzijds was het een gelegenheid om ook Ede, dat meer bij Heldergem aanleunt maar uit de Haaltertse entiteit niet weg te denken is, in onze poging te betrekken.

Overigens is het verschil tussen de twee taalcomponenten van Groot-Haaltert niet zo uitgesproken dat het een globale behandeling onmogelijk maakt. Het Oost-Vlaamse van Ede en Heldergem heeft alleen een paar, zij het dominerende, klanken eigen; qua woordgebruik zijn er slechts lichte varianten, niet zwaarder dan bij de vier Pajotse cellen onderling.

Het heeft onze werkwijze bepaald. We gaan uiteraard uit van ons eigen dialect. We belichten uitvoerig de structuur ervan, verzamelen woorden en uitdrukkingen en vergelijken achteraf met de spreekgewoonten van de andere gemeenten. Zo in het ene als in het andere ontlopen ze elkaar amper noemenswaardig. En het is niet omdat ze op stuk van verklanking uiteenlopen (essentie van een taal is het woordgebruik) dat ze niet in één studie onder te brengen zouden zijn.

Let wel, we constateren alleen. We trachten wel invloeden en mogelijke oorzaken van de fenomenen te achterhalen, maar we wagen ons niet op glad ijs met ex cathedra te willen spreken. Dat laten we over aan de dialectologen. Men ergere zich dus niet aan de vele "waaroms" in dit werk. Waaroms die we meestal onbeantwoord moeten

laten.

Onze bedoeling is dus niet iets te doceren, wel af en toe even verrast te doen opkijken.

En nog dit: binnen de grenzen van een taalentiteit zijn er soms, zij het subtiele, uitspraakverschillen. Individuele of eigen aan een wijk of gehucht, gelijk de Kuisstraat bijvoorbeeld de "oeë" naar een "uë" laat zwemen. Gelijk "Den Beirg" te Kerksken en "De Liejebeken" te Denderhoutem, qua woordgebruik of verklanking, niet alles met het centrum gemeen hebben. We kunnen er hier bezwaarlijk rekening mee houden.

Allereerst het bedoelde compromis:

DE KLANKEN (met hun teken) IN HET DIALECT.

We zeiden het reeds: voor een vlotte leesbaarheid van deze studie schieten we met het gangbare alfabet te kort. Een dialect produceert immers klanken die niet tot zijn gamma behoren, en waarvoor we derhalve een beroep moeten doen op andere dan de vertrouwde tekens.

Speciaal het foneem e heeft een breed domein. Er is de doffe e van "de", de scherpe van "mes", die van het Franse "père" of gehoord in het dito "mais".

wie zich aan de lectuur van dit stuk begeeft doet er dus best aan zich vooraf met de hiernavolgende tekens vertrouwd te maken. Het is conditio sine qua non.

Herinneren we er eerst nog aan dat de AN-tweeklanken ij, ei, ui (met slot-j) en ou, au (met slot-w) in de Haaltertse dialecten niet voorkomen. We gebruiken die tekens wel, maar dan bedoeld voor éénklanken, gelijk ze hier trouwens worden uitgesproken (zonder j of w).

Een andere specifieke dialectklank houdt het midden tussen de ee en de i: de ee van bv "geen" (geen centen-). Hij moet een teken hebben: ī (gīn sengen).

Dan: ǰ leest men gelijk in Sjarel, zj gelijk in Zjef. Ze zijn palatalen (l) en spreken uit als één consonant. ǰ is een gepalataliseerde t.

Tenslotte: a-e-o en u in een opene lettergreep klinken lang gelijk in het AN. Waar de vlotte leesbaarheid het vereist worden ze echter dubbel geschreven (meezj'n).

---

(1) gevormd door articulatie tussen tong en harde verhemelte.

HET LIJSTJE TER VOORSTUDIE:

<u>Korte klanken</u>	<u>Lange klanken</u>	<u>Tweeklanken</u>
a (vat)	aa (baal)	aai=aaj (haai)
e (de)	ee (veel)	oei=oej (koei)
ē (mes)	ui (koeruir)	ieë=ieje (snieje-sneeuw)
è (rest)	ei-ij (klein)	oeë (boeëm-boom)
i (dik)	ie (bier)	oë (goën-gaan)
o (bok)	ê (kês-kaars)	ouë (pouën-pijn)
oe (doek)	oo (stoof)	oi=oj (bojk-buik)
ī (tussen i en ee)	oe (boer)	ao (kakao)
	ou (oud)	

Speciaal te onthouden: e (de)

ē (mēs)

è (rèst)

ê (kês)

oë (goën)

ou (stouk)

oeë (boeëm)

ouë (pouën)

En een hulpmiddeltje voor de vier e-klanken:

Ze zēn ècht dwēs.

Wat de grafische vormgeving van deze studie betreft: De vele speciale lettertekens (inzonderheid de ē) maakten een normale boekdruk zo goed als onmogelijk. We waren dan ook gedwongen onze toevlucht te nemen tot het fotocopie-procédé, ook al werkt dit enigszins remmend op de leesbaarheid. De drukkerij Esperanza van Lede werd met de opdracht belast.

Het initiatief gaat onder de auspiciën van het gemeentebestuur van Groot-Haaltert.

S P R A A K K U N S T

en

S P E L L I N G

Hoofdstuk I

Gelijk in iedere taalstudie, eerst

Het Lidwoord

Er zijn - weten we allemaal - twee soorten lidwoorden: bepaalde (de en het) en onbepaald (een).

Het meervoudige "de" blijft onveranderd: de maan'n, de vraan, de kinjer'n.

Het enkelvoudige

de: geeft als dialectvormen de, den of d'n (mannel.)
en de of d' (vrouwel.)

het: geeft als dialectvorm t (onzijdig)

een: " " dialectvormen ne of nen (mannel.)

en(1) of 'n (vrouwel.)

en (1), 'n of e (onzijdig)

1. De mannelijke vormen (de en ne) nemen de buigings-n vóór een b (den beirg, nen boeët), vóór een d (d'n dag, nen dojm), vóór een n (d'n nèt, nen nēk), vóór een t (d'n tēk, nen top) of vóór een klinker (d'n oup, nen ap) waarbij dient opgemerkt dat, behalve vóór een b, de doffe e van den verloren gaat.

Vergelijk met andere medeklinkers: de stoel, ne stoel, de rink, ne rink, de pot, ne pot, etc.

2. Ook het onzijdige en behoudt de n onder dezelfde voorwaarden: vóór een b (en biejen), een d (en dēk), een n (en notj'n), een t (en tiejeken) en een klinker (en immen(1))

Vergelijk met andere medeklinkers: e lief, e kinjdj, e mēs, etc. (3)

-
- (1) Spreek uit met doffe e
  - (2) De h wordt in het dialect nooit uitgesproken.
  - (3) Lees verder: Invloed van de medeklinkers b-d-n-t op het gebruik van de buigings-n

De Telwoorden

Hier stoten we al direct op een, voor een dialect, bijna ongelooflijk verschijnsel: zes van de eerste tien hoofdtelwoorden spreken uit gelijk in het AN.: vier, zes, zeven, acht, negen, tien. Een weelde van beschaafde klanken.

De andere (iejen, twieje, drouë, vouëf) zijn lang niet zo geciviliseerd.

De rangtelwoorden doen het nog beter met "derde" erbij. Vanaf "zeveste" gaan ze echter, met hun uitgang, weer de verkeerde weg op: "ste(n)" in de plaats van "de".

Wat de onbepaalde telwoorden betreft:

Geen: wordt vóór een mannel.enk. "gīnne(n)⁽¹⁾: gīnne schrik, gīnnen boek, gīnn'n oeëp.
vóór een vrouw.enk. "gīn": gīn pouëp
vóór een onzijdig "gī(n)⁽¹⁾: gī kindj, gīn ènje.

In het meervoud "Gīn" voor de drie geslachten.
Allemaal: kent als varianten: ammel, amoël en ale-moël.

De andere onbep.telw.staan buiten discussie.

Een eerste anomalie, en wie verklaart ze?

De Voornaamwoorden.

We behandelen alleen de meest verbasterde.

§1. Persoonlijk Voorn.

Op een rijtje: ik-ge-a-(ze, 't)-wēr of wē-ge-ze, met nadruk: ik-gouë-ouë-zouë-weir-geir-zèjer voor de Nominatief.

mouë-aa-èm-eer-ons-eir-èjer voor Datief en Accusatief.

De enkelvoudige van iedere rij blijven tamelijk trouw aan het AN of gehoorzamen braafjes aan de normen van de "Klankvorming" (zie verder). De meeste meervouden, daarentegen, springen grillig uit de band. Waar halen ze die supplementaire r vandaan? Van het Duitse "wir" ?

(1) Ook hier dankt de n dus zijn bestaan aan een er-opvolgende b-d-n-t of klinker.

(nooit:indien,
altijd:als)

Naar gelang van de nadruk die men het pers. Voorn. wenst te geven, onderscheiden we twee vormen:

as ek, as ke, asj tje, azze men, as ke, as ze
en

az ek ik, as ke gouë, asj tj'ouë, azze me weir, as ke
geir, as ze zèjer

De nadruk manifesteert zich in de laatste serie door het dubbele gebruik van het pers. voorn., zij het dan in frappant verschillende uitgaven.

Het hoeft daarbij amper gezegd dat ke de harde dialectvorm is voor ge, ze (van azze) de meer vloeiende overgang naar de labiale m van men. "tje" vinden we later terug voor "hij".

§2. Bezittelijk Bijvoegl. Voorn. "Mijn" (1)

Mannelijke substantieven met beginletter b eisen "mēnnen" (mēnnen boërd), met beginletter d-n-t of een klinker "mēnn'n" (mēnn'n dojm, noum, tiejen, appel), met een andere beginletter "mēnne" (mēnne voet, knien, rig....)

Al goed en wel, maar! En hier de anomalie. Wat met: mē vader, mē nonkel, mē petj, mēn brier? Allemaal even mannelijk (zouden dus "mēnne(n)" moeten krijgen) en toevallig familieleden. Wie kijkt daar niet van op?

De vrouwelijke zijn uniform, mēn over heel de lijn. Tenzij alweer: mē moeder, mē zister, mē mètj. Familieleden. Noem het een curiosum, maar een verklaring hebben we niet.

Dan zijn er nog de onzijdige, met "mē" als de aangevozen vorm. Maar: "mēn" vóór beginletter b (mēn bèdde) d (mēn dèrp), n (mēn nichtj'n), t (mēn tapouët) of een klinker (mēn oeër).

Het Bezittelijk Bijv. Voorn. van de 3e persoon "zijn" krijgt identiek dezelfde vormen. En wat "uw" betreft: Mannelijk: "anen" of "aën" vóór een b (anen boërd), "aan'n" of "aën" vóór d-n-t of klinker (aan'n dojm, aan'n eirem), ane of aë vóór de rest (aë/schoen).

(1) Merk op dat ook hier de medeklinkers b-d-n-t het gebruik van de n dicteren.

Vrouwelijke en Onzijdige: "a" over heel de lijn
(a kliejed, a oë.)

§3. Bezittelijke Zelfstandige Voorraamwoorden:

worden, zoals in het AN, afgeleid van de Bezitt.
Bijvoegl. Voorn.: de mouë'n, 't eer, d'n
èjer'n, d'ons...

§4. Betrekkelijke Voorn.

de maan die...

de vraa die...

't kindj da...

alles spraakkundig in orde, maar:

d'n diejen'n da... (of dad)

dedie da... (of dad)

dat da... (of dad)

"da" voor de drie geslachten

"dad" vóór een klinker

Randbemerking:

Sommige zinsvormen krijgen een dubbel, resp. driedubbel pers. Voorn.

'k bēn ek ik....

Ge zētj gē...

A ès ē...

Z'ès zē...

Wēr zē weir...

Ge zētj geir...

Ze zē zèjer...

Aan bondigheid heeft een dialect soms
een broertje dood.

Onberekenbaar na het werkwoord

Nog het Pers. Voorn. (Nominatief)

Een voorbeeld van bandeloze willekeur waarmee
een dialect tracht zichzelf onverstaanbaar te
maken.

Blijft het pers. Voorn. vóór het werkwoord nog re-
latief onkreukbaar, erna slaat het gewoon op

drift. Soms zo, dat de oorspronkelijke vorm er niet of nog nauwelijks in te onderkennen is. Vooral dat van de tweede persoon verschijnt in de meest uiteenlopende gedaanten.

A. Tegenwoordige Tijd

Vooraf gesteld zijnde dat de uitgang van de 2e en 3e pers.enk."t" alleen vóór een klinker wordt uitgesproken (ge vlieg nor.. a stoë weer..., ze kom loëter..) stoten we op de volgende metamorfoses:

1e pers.enk.: ik wordt ek(lieg ek..., moet ek..)

2e " " : gij

- wordt te na een k-f-s-ch of p (kap te..., mok te..., was te..., èf te..., lach te..)
- wordt de na b-g-m-n-r-v (krab de..., lieg de..., kom de..., bran de..., vier de..., geef de..)
- wordt dje na lj of nj (1) voorafgegaan van è, i, oe of korte o (deze laatste afkomstig van een lange klank): bèlj dje..., wilj dje... voelj dje..., molj dje.../ vènj dje..., woenj dje..., kinj dje..., lonj dje...
- wordt e na tj of dtj (2) : zitj e..., rèdtj e..
- wordt je na een korte o (go je...), een oe (moe je...), of een è (zè je - zult ge)

Noot: Voor de 2e pers.kan alles worden teruggebracht tot één enkele vorm "e" indien men stelt dat de uitgang t of dt (d na sommige medekl.) wél wordt uitgesproken, wat echter ontzenuwd wordt door "sto je" (staat ge), go je (gaat ge) en door de vormen met 2 pers.voornaamwoorden: ge lèp gē (ge loopt gij...), ze mok zē (ze maakt zij)

3e pers.enk.: hij wordt tje (lieg tje)
zij " ze (lieg ze)
het wordt ent of 'nt (lieg ent, liejer'nt, go ntj)

Noot: Dat de t van tje niet de uitgang is van het vervoegde werkwoord bewijst de 3e pers.enk.Verleden Tijd (Sterke Ww)

(1) gepalataliseerde l en n (zie verder)

(2) gepalataliseerde t en dt (zie verder)

die nooit t krijgt, en toch: loog tje, liep tje..Bovendien : asj tje..,(als hij), die tje (die hij), was tje.

le pers.meerv.: wij

-wordt men (met n, alweer vóór een b-d-n-t of klinker): go men boutj'n, vrouge men dadde, kiejere men niet, wete men tēn, loeëne men op..

-wordt me vóór een andere medeklinker: loeëpe me rap.., valle me weer...

Noot: Is de n van men soms niet de verschoven uitgangs-n van het werkwoord? Nee, want "die wij" geeft ook "die men", "dat wij - da men".

B. Onv. Verleden Tijd (voor de Sterke Ww bij verandering van klank)

1. Sterke Werkw.

ik: wordt ek (loog ek, liep ek)

gij: wordt de of te (loog de, riep te)

Ook in de Verl. Tijd wordt de uitgang van het vervoegde werkw. niet uitgesproken vóór een medeklinker (ge riep weer.., ge sloeg mee..), wél dt (ge stondt nèvvest..). In onderhavige geval menen we echter te mogen veralgemenen: ston te nèvvest..

hij: wordt tje (loog tje, stak tje)

zij: wordt ze (loog ze)

het: wordt ent (loog ent)

2. Zwakke Werkw.

ik: wordt ken (kapte ken, oeërde ken)

Eigenlijk is de n van ken de vaste uitgang voor alle personen in de Verl. Tijd Zwakke Ww (zie verder Vervoeging) en die hier naar achteren verschuift:

ik kapt'n - kapt'n ek - kapte ken

gij: wordt gouë (ropt'n gouë)

hij: " tj'n (kap tj'n, rop tj'n)

a kapt'n - kapt'n tje - kap tj'n (de n verschuift naar achteren)

zij: wordt ze (kapt'n ze)

het: wordt 't (kapt'n 't, ropt'n 't)

3. Sterke en Zwakke Ww.

wij: -wordt men vóór (jawel) b-d-n-t of klinker (bakte men beter..., droege men dikke..., liepe men op...)

-wordt me vóór een andere medeklinker (bakte me weer..., droege me groeëte, kochte me koper'n...etc.)

Met verlies van de eind-n van het werkwoord.

Ook even het

Persoonlijk Voorn. na

<u>die</u>	<u>dat</u>	<u>als</u>	<u>ja</u>	<u>neen</u>
die'k	da'k	az ek	joj'k	nieje'k
die ge	da che	as ke	jou g	nieje g
die tje	da tje	asj tje	joo e(n)	nieje n
die ze	da se	as se	joo es	nènj sj
die't	da't	as't	joo et	nènj tj
die men	da men	azze men	jo m	nieje men

Waarom dit verschil?

-gaat ge, staat ge, slaat ge, doet ge, zijt ge
geven resp. go je, sto je, slo je, doe je, zē je

-laat ge, praat ge, bijt ge, boet ge geven resp.
lotj e, protj e, bētj e, boetj e (allemaal met een t)

Antwoord: die van de eerste reeks hebben in de infinitief geen t (slaan, staan, gaan, doen, zijn)

En om te besluiten een overzicht van de varianten voor:

ik: ek - 'k - ken

gij: ge - gouë - de - te - e - dje - je - che - k - g

hij: a - tje - tj'n - ouë - en - n

zij: ze - zouë - es - sj

het: 't - et - ent - 'nt - 'ntj - tj

wij: weir(wē) - men - me - m

Trouw aan de traditie

De Buigings-n ruimer bekeken

Toen, jaren geleden, het AN aan de zo nodige vereenvoudigingskuur toe was en de buigings-n uitschakelde, vertikte de volksmond het vanzelfsprekend dezelfde weg op te gaan. Aan aloude spreekgewoonten tornt men niet. De man in de straat liet het nieuwe klassetaaltje voor wat het was en deed zijn lidwoorden, adjectieven, bezittelijke voornaamwoorden en rangtelwoorden, ongeacht de naamval, verder en steevast van een n vergezeld gaan.

Niet alle, nochtans. Want, al is hij er zich misschien niet van bewust, wordt het gebruik ervan steeds door dezelfde voorwaarden gedictieerd. Allereerst moet het om een mannelijk enkelvoudig substantief gaan, en verder moet de beginletter een klinker zijn of een b of een d of een n of een t (één labiale en 3 dentale medeklinkers).

De man in de straat zegt:

iejest'n ouker, iejesten boeët, ..dag, ..tocht, ..nouw

maar: iejeste poël, ..kiejer, ..

dikken appel, dikken boer, ..dojm, ..tēk, ..nēk

maar: dikke voet, ..stam..

mēnn'n ezel, mēnnen brief, ..dolk, ..nouw, ..tiejen

maar: mēne knien, ..frak.....

Invloed van de labiale b (1) en de dentalen d-n en t (2) op het gebruik van de buigings-n

Dat een klinker, als beginletter van een mannel. enkelvoudig substantief, zich graag optrekt aan een voorafgaande n is niet zo buitenissig. Groeëte ezel, de oup, dikke appel...lezen inderdaad niet zo vloeiend omwille van de twee opeenvolgende klinkers. Daar vinden we dus geen graten in.

Minder duidelijk is het ons wat de medeklinkers b-d-n en t betreft. De boeët, dikke dojm, derde dag, de nouw (allemaal zonder n) kunnen immers ook en even vlot. De tegenwerping dat de duiding van het geslacht op die manier verloren gaat houdt geen steek; die duiding is er ook niet bij de andere medeklinkers: de voet, lange stok, zesde kiejer...

Waarom dan? Wie heeft er een verklaring voor?

Overigens beperkt het fenomeen zich niet tot de buigings-n.

- Aan dezelfde wetten gehoorzaamt ook de eind-n
- van de voorzetsels "aan" en "van" (o Zjef, va Frans / on Bērken, van Anna)
  - van de adjectieven op n (klei kindj, schoe^emeisken) met uitzondering van din, brounj, grien (grien kliejed),
  - van de meervoudsvormen en de vervoegingen, tenzij het woord het laatste is van de zin, (ze liege weer, boe^eme zonder blo^er'n)
  - zelfs van het voorvoegsel "aan": o^endoen / o^epass'n.
- Alleen v^oor b-d-n-t en een klinker houdt de n stand.

-
- (1) labialen: articulatie tussen de lippen
  - (2) dentalen: articulatie tussen tongpunt en boven-tanden.

Hoofdstuk II

Geen strakke lijn in de

K l a n k v o r m i n g (1)

Een dialect distantieert zich van het AN in de eerste plaats door zijn bonte klankafwijkingen. En dat is in grote mate voor het Haaltertse het geval. In geen andere streektaal vindt men zo'n verscheidenheid van fonemen, waarvan er zelfs enkele door een buitenstaander moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, te halen zijn.

Al is, zoals reeds gezegd, de klankvorming niet louter willekeurig, een strakke lijn is er evenmin. Niet vergeten, immers, dat een dialect een levende taal bij uitstek is, niet in leerboeken verankerd en derhalve aan improvisatie onderhevig.

De kampioen inzake klankverandering is beslist de AN-lange aa. Hij heeft in het dialect niet minder dan 11 wisselstukken: oë, ou, ê, korte o, lange oo, ieje, è, èje, korte a en oeë.

De eerste twee eisen nochtans het leeuwedeel op. Ze worden resp. bepaald door twee reeksen medeklinkers: dentalen en niet-dentalen.

Vóór één van de dentalen d-l-n-r-s-t-z (gevormd door articulatie tussen tongpunt en boventanden) of vóór een i, wordt het oë (raad-roëd, taal-toël, tranen-troën'n, daar-doër, haas-oës, laat-loët, hazen-oëz'n / taai-toë); vóór een andere medeklinker wordt het ou (gaaf-gouf, haken-ouken, maag-moug, naam-noum, raap-roup, slaven-slouven). In "aangenaam-oëgenoum" treft men de twee vormen aan.

De rest kunnen we als uitzonderingen beschouwen: vaas, braaf, akrobaat (die de oorspronkelijke klank behouden), blês, brêm, kês, zên, trêg, vês, lês, rêk, vêg, wêjerd, schèjer, klèjer, pèjerd, liejeg, (trolje, scholje, kosj, plosj (2)), fotograf, St-Nikloosj, spikeloosj, woeër, nor of noër (naar), mor, noë of noër (na) en andere woorden met verkorte klank, waarover verder.

Bij die uitzonderingen ook de achtervoegsels:

...aar: èjer (legenèjer, sikkelèjer)

...atie: oosje (reparoosje, meditoosje)

(1) Voor Helderger en Ede: l. blijven ei en ui, maar dan in éénklank, behouden, 2. is het voor de andere klanken wenselijk dat vooraf het vergelijkende stukje (achteraan) wordt geraadpleegd.

(2) Zie verder: Geknevelde lange klanken.

- ...baar: bor (kosbor, pakbor)
- ...waarts: wèsj (achterwèsj)
- ...age: ozzje (boskozzje, vojazzje)
of aasj (patronaasj, bagaasj)
- ...gaans: gonsj (deergonsj)
- ...aard: ord (bastord, liejelekord)

De lange ee houdt het bij zichzelf en 4 alternatieven:

- ieje (de vroegere scherplange ee): stiejen, biejen, diejel, kiejer'n
- èje (hoofdzakelijk vóór een r): bèjer, pèjer, vèjer, kèjel'n (kerel), wèjel'nd (wereld), vèjer'n
- ê: kêl, mêl, gêl, krêm, gêvel
- è (hoofdzakelijk in meerlettergrepige woorden): slèdde, bètj'n, gemènjtje

Daarbij komen nog enkele eenzaten die we gerust als uitzonderingen kunnen bestempelen: isj (eens) wilje (weelde), verom, petersilje, schill'n

Op het einde van een woord blijft de ee zichzelf: (mee, thee, ree, fee) of wordt ieje (twieje, zjieje)
Vreemde woorden behouden hun moederklank: kreveer'n, mankeer'n, reklameer'n

De lange ie verandert zelden in 't midden van een woord (mier, ziek, rieken)

"Zelden" slaat dan op blik-blik, kliek-klik en op meerlettergrepige woorden: fabrik, mastik, panik, profil e.a.

Met de uitgangen is het anders gesteld. Behalve in een beklemtoonde eindlettergreep (partie, kompanie, batterie, garantie, fantazie) blijft er alleen een doffe e van over (remede, memore, mërre, moelje, schoelje, familie) "Drouë" is de logische dialectvorm voor het vroegere "drij". (zie hierna)

Ei en ij komen in het (Klein-Haaltertse) dialect opvallend weinig voor, en dan nog uitsluitend als éénklank (zonder de eind-j van het AN). Met enige moeite geraakten we aan volgend lijstje: veir, veister, keirf, eirg, weirk, keirk, klein, peiz'n, meirbol, scheirp, konseir, eirem, scheirem, keiremen, seir, gezeid, Albeir, meisken, slijpen, zeisj, meir'nd. Daaronder zijn slechts zes AN-klanken.

De rest verandert consequent in ouë (rouëk, pouëp, rouës) of trekt zich bescheiden terug in het gelid van de uitzonderingen: biejetel, iejek (eik), ènje (einde), tieger, vrëwilleg, bē, mēn. "Dreigen" wordt "driejegen, leiden-liejen, scheiden-schiejen, schreien-schriejeven, treiteren-trêter'n.

De suffixen "..heid", "..rijk" en "..lijk" worden resp. "ĕd" (jonkĕd), "rĕk" (belangrĕk) en "lĕk" (me-gelĕk).

De eu geeft de voorkeur aan ee (deer, keken, scheer, vlees). Behalve in biek (beuk) en bĕzze (beurs).

Eeu (met w) heeft geen vaste keuze. Nu eens wordt het "ieje" (lieje, flambieje, slieje), dan weer "iejew" (iejew, miejew) of gewoon "ie" (sprie).

De lange oo blijft zichzelf (boog, pool, stoof, noot) of herinnert zich dat hij vroeger eens scherplang werd genoemd en keert zich naar oeĕ (doeĕf, doeĕd, roeĕk, boeĕm).

Toch is de lijn ook hier niet door te trekken, want zoog wordt zoeg, ook-oek, kool-kiejel, doorn-diejer'n, zoom-zjiejem, droog-driejeg, rooster-riejester, paspoort-paspour, voorbij-vĕrbouĕ, oversten-everst'n, molen-meel'n, door-deer, voor-veer, koning-kenink, groots-grosj, geboorte-geborte, hovaardig-oevĕjerdeg, stoor-stour, telefoon-telefong, gewoon-gewoeĕn of ge-woen, wonen-woen'n, komen-kommen.

Op het einde van een woord is het dan weer onveranderlijk oeĕ (vloeĕ, stroeĕ, bloeĕ)

De oe ziet het dubbel, oe of ie, en laat daarbuiten slechts één uitzondering toe: vroeg-vrig.

Het wordt ie in kiel, brier, beziek, grien, ziet, priefven, rier'n, vier'n, zieken. De rest houdt het braafjes bij de moederklank: goed, boer, kloek, boeken, stoel'n.

Met de ui verzeilen we weer in de invloedssfeer van de twee reeksen medeklinkers (vergelijking met de lange aa gaat best op).

Vóór één van de zeven dentalen (d-l-n-r-s-t-z) krijgen we ou, met een j na de medeklinker als toemaatje (kroudj, moulj, schounj, krousj, outj, bouzj'n - woorden op uir zijn er niet).

Vóór f-g-k-m-p wordt het oj (dojf, zojg, bojk, dojm, kojp). Hier houdt de vergelijking echter op, want er is een derde alternatief: oĕ op het einde van een woord (loĕ, boĕ)

Uitzonderingen zijn: doezj'nd, doejevle, spiejet, zjust, fortien, liet'nant, krowwougen, loĕn, rieken, snitt'n.

De tweeklank ooi wil altijd en overal oeĕ (noeĕt, oeĕ (hooi), doeĕ, ploeĕ)

Ook de ou (au) is streng eenzijdig in zijn keuze, laat hooguit een paar uitzonderingen toe: oud en woud.

Buiten deze twee is het al aa dat de klok slaat: schouw-schaa, blauw-blaad, vouw-vaag, flauw-flaa, gauw-gaa, goud-gaa, koud-kaad, zout-zaat, trouwen-traan, bouwen-baan, houden-agen, kouter-kater.

Tenslotte is er nog de lange uu die alweer twee kanten opgaat: op het einde van een woord of gevolgd van een w wordt hij aa (nu-naa, voor u-vīr aa / duw-daag, schuw-schaa, ruw-raad); zoniet geeft hij de voorkeur aan ie (dier, mier'n, Briel, schier'n). Bugel wordt biggel en "voor u" (meerv.) "vīr eir".

Randbemerkingen:

1. De lange aa en de ui worden dus beïnvloed door dezelfde twee reeksen medeklinkers: d-l-n-r-s-t-z enerzijds (aa wordt oë, ui wordt ou+j), en f-g-k-m-p (1) anderzijds (aa wordt ou, ui wordt oj). De eerste is samengesteld uit, juist geteld, de enige zeven dentale medeklinkers (tongpunt-boventanden). Geen méér, geen minder. En daar kijkt men wel wat van op: waar ligt het verband?
2. Wat voorafgaat is niet toepasselijk op verkleinwoorden en vervoegde werkw., ingevolge de wet van de "Geknevelde Klanken" (zie verder).
3. Uitzondering op de regels maken de niet-beklemtoonde klanken. Let op het verschil tussen: rēkbor en geboër (baar), wordeer en vawoeër (waar), onvējer'n en oēnagen (aan), nodien en noēdoen (na), vīroutj en doveer (voor), vīrloēēpeg en veerdiejel (voor), bezonder en bouēstand (bij). Onbeklemtoonde vallen dus terug op een korte klank.

De korte AN-klanken zijn uiteraard minder aan verbasering onderhevig, al komen sommige ook niet onder de invloed van een eropvolgende medeklinker uit.

Zo bijvoorbeeld de korte a: invloed van de k, r en n. Alledrie maken z'er veelal ē van (dēk, hēkkelen, slēk, tēk, trēktement - kēre, spēre, spēttel'n, ērd, Sintje Mērt'n, mērremit - pēnne, kēnne, tēn). "Man" wordt "maan" en de r, gevolgd van m of t, zorgt voor klankverlenging (eirem, aleirem, weirem / miljaar, biljaar).

De l gedooft drie vormen: alle (valle), aal (baal) en ongewijzigd (pal, geval, getal). De rest, op een paar na, zoekt zijn heil in de gamma van de e-klanken: achter-

(1) de resterende medeklinkers (b-c-h-j-q-v-w-x) komen vanzelfsprekend niet in aanmerking.

voegsels ..achtig en ..essie worden resp. ēchteg en ēssje (kinjerēchteg, kor ēssje) en het Franse ache wordt ēsj (mostēsj, bēsj)

Verder: teiref, grēcht, ramenēsj, rēnsj, mērtelējer, dwēs, gēs, spēsj'n, zwēt, wērt. "Gas" verlengt tot "gaas" "alleman" tot "alemaan", en "ladder" blijft met "liejer" trouw aan de oude schrijfwijze. Spanje wordt Sponj'n.

De scherpe e (ē) deint vaak uit tot ei, vooral in de combinatie er: gevolgd door de medeklinkers f-g-k-p of v wordt het eir (keirf, eirg, weirk, scheirp, steirven, scheirven), gevolgd door een m wordt het eire (scheirem, teirem). Uitzonderingen zijn hier: vērref, fērrem. Ook de uitgang van vreemde woorden volgt deze tendens (konseir, deseir, koeveir).

Verder: veister, veir, eirt, seir.

De AN-e die bij ons als de ai van "mais" klinkt (è) zoekt het in het dialect bij de i-klanken (iejemer, Ingels, mingel'n, inkel, ingst, string). Alleen "verslenst" wordt "versloensjt" en "mens-meessj".

Ook de korte o laat zich door de medeklinker r tot è verbasteren: orst wordt èst (bèst, kèst, dèst, bèstel) orm wordt èrrem (wèrrem, stèrrem, vèrrem), ort wordt èt (kèt, wèttel), ors wordt ès (schès, mèsdoeëd). Uitzonderingen zijn: bord, bedirven, miejetal (mortel), moeëst en meir'n (morgen).

Verder nog: zèrgen, krinkel'n, wèrr'n, schippen.

Onder de invloed van de r uit wordt het oe (poelsj, poep, poef, poemp, kloek, troemmel, koeffer, sloef, pantoeffel) of i (vil, kimme, krim, silfer).

Korte u gooit het op een akkoord ofwel met de i (kis, brigge, gelijk, zister, lisj) ofwel, en vooral, met de oe (koensjt, schoeldj, schoesjel, moesj, moesjort, moentj, foesjel, troesjel'n).

Uitzonderingen zijn hier: meezje (mug), bèrger, dowwel, schèrft, rèndj, zèlle, astablieft.

Korte i blijft zichzelf in: zin, pille, kinne e.a., maar maakt wel graag een slippertje met de è (mèspel, dèstel, lèp, tèmmer'n, gènjer, wènsjtj, smèd, mèd, blèndj, èttje (hitte), krèbbe, schèlle, slèp). "Dinsdag" schreef men vroeger "dijnsdag", vandaar: douëst'ndag. Likken wordt lèkken.

Slotbeschouwing

Dat de verscheidenheid in de klankvorming grotendeels te wijten is aan de grillige invloed van bepaalde medeklinkers hoeft, na dit alles, geen betoog. Het waarom ervan is ons echter niet duidelijk, omdat het, naar ons gevoelen, evengoed anders kan.

Nemen we een voorbeeld uit de vele: de ui met zijn alternatieven ou j rond een dentale medeklinker, en o j vóór een andere.

Graag toegegeven dat bv boukj (buik), doufj (duif), koupj (kuip), doumj (duim) (met de j achter de medeklinker) uitspraakkundig moeilijk te halen zouden zijn. Het zou bovendien, gelet op de AN-uitspraak van de ui, een aanfluiting zijn van de logica, precies gelijk het nu bij de dentalen het geval is.

Waarom echter de j niet altijd en overal vóór de medeklinker gehaald? Het gaat immers best: flojt (fluit) bojl (buil), ojs (huis), ojd (huid), dojn (duin). Voor de aa kan de omwisseling zelfs in beide richtingen: straat-stroët-strout, kaak-kouk-koëk. Waarom niet? Het is amper een kwestie van vertrouwd zijn.

Andere dialecten maken er niet zo'n puzzel van; in sommige wordt de ui onveranderlijk oë, zijn de dentalen niet zo'n herrieschoppers. (1)

En wat gezegd van het feit dat die herrieschopperij zich uitsluitend tot die twee (aa en ui) beperkt?

De hele klankvorming is trouwens een zo complexe materie (met de vele alternatieven en uitzonderingen) dat er onmogelijk een meer overzichtelijk schema van te geven is. Op z'n zachtst gezegd: een doolhof, en waaruit de lezer wellicht niet zonder hoofdzeer zal teruggekeerd zijn.

Ons niet de steen geworpen. We hebben iedere klank, stuk voor stuk, uitgemonterd en de karakteristieken ervan weergegeven. Konden we hier en daar de invloed van bepaalde medeklinkers onderkennen, naar het waarom hebben en houden we het raden.

(1) Voor het eerste alternatief voor de ui-klank (ou.j) is een andere omschrijving mogelijk: ui wordt ou vóór een dentale medeklinker die meteen gepalataliseerd wordt (dj, lj, nj, sj, tj, zj)

Enkele uitlopers van de Klankvorming:

De onbeklemtoonde ie

We zeiden het reeds: in 't midden van een woord blijft de lange ie doorgaans onkreukbaar; uiteraard als drager van het accent, in de andere gevallen wordt hij kort.

Dat verkeert als hij het woord afsluit en niet beklemd is. Onbeklemd verweert hij tot een doffe e, niet zonder de voorafgaande medeklinker, al naar het geval, tot een metamorfose te hebben gedwongen.

Uitgang sie wordt gewoon se (ekskurse, ekspanse) als hij niet op een klinker volgt. Doet hij dat wél dan verandert hij bovendien van geruis: zje (fuzje, konkliezje, okkozzje).

Uitgang ssie wordt sje na een a of een i (kompèssje, diskiesje, missje), maar houdt het bij sse na een e (procèsse, obsèsse, deprèsse).

Uitgang tie verkiest dezelfde vormen: sje na een klinker (révoliesje, kondiesje, stoosje, vindiesje) of na en (pretènsje, konkurrènsje). Wordt echter se na een medeklinker (vakanse, proporse, konfèkse).

Andere uitgangen op ie blijven overeind als ze beklemd zijn (parodie, zjaloezie, melodie..., tegenover stiede, proche, riezje, oste.) Onbeklemd lie wordt steevast lje (familje, petersilje, scholje, schoelje).

Merkwaardig is wel dat enkele woorden op sie en tie een dubbele meervoudsuitgang krijgen: vakans'ns, missj'ns, révoliesj'ns, kondiesj'ns, riezj'ns. En neem "familj'ns" er ook maar bij.

Uitgang et bij vreemde woorden.

In de regel blijven deze in de uitspraak trouw aan het geschreven beeld: èt (koeplèt, mansjèt, servèt, kadeèt, parkèt).

Enkele laten echter de t vallen (tikè, karnè, sjalè, braselè) terwijl andere bovendien voor een lange ee opteren (korsee, pistolee, livree, volee, kinkee, bokee, zjilee)

è of ē voor e

AN-woorden met zelfde letterbeeld nemen in het dialect vaak verschillende klanken (è - ē).

gèk en bēk	fèl en vēl
dèn en mēn	stèm en mēm
lès en mēs	wèt en vētj

Gevolgd door de medeklinker b (wèb), d (bèd), f (lèf), g (wèg) of p (schèp) opteren e-woorden eensgezind voor de è; gevolgd door een k (bēk, vrēk, nēk) geven ze de voorkeur aan de ē.

Werkwoorden hebben een zwak voor de è (ik trèk, lèg, zèg, wèk, zèt, dèk). "Ster" wordt "stërre" en "ver" wordt "veir".

ê voor aa of ee of ei of ar

We vonden juist geteld 10 woorden met ê voortkomend van een lange aa (blês, vês, rêk, kês, vêg, zên, trêg, brêm, nêz'n, blêt'n), 16 van een lange ee (belêfd, kêl, mêl, gêl, schêl, krêm, mês, stêg, gêvel, lēver, schês, rêl, strêl'n, lêven, rêgen, têlink), 1 van een ei (trêter'n), 1 van ar (dwês) en 1 van aar (kês), terwijl van vijf woorden ons de oorsprong onbekend is (lêk, pês, grêven, flêter, têken).

Alvast van 4 verschillende klanken, en er is geen vaste medeklinker die de aansprakelijkheid kan opeisen, al speelt de l wel een zekere rol.

Wie verklaart dit specifiek Klein-Haalterts verschijnsel?

Omdat het nu eenmaal beter klinkt

Terug naar het AN

Sommige woorden blijven niet altijd streng consequent in de klankwisseling. Het gebeurt dat ze in samenstellingen en/of afleidingen terugkeren naar de oorsprong. Zo wordt "vol" wel "vil", maar eist de o weer op in "volbloed", "voltalleg" en "volwass'n".

Andere voorbeelden zijn:

Schouwen - schaan	maar: schouwburg
Vroeg - vrig	vroemès
Vrouw - vraa	vrouwelēk
Leiden - liejen	oplouēdink
Zon - zinne	zonsopgank

Proeven - prieven	maar: fouënproever
Voeren - vier'n	voermaan
Zoeken - zieken	onderzoeksrechter
Scheiden - schiejen	echtschouëdink
Huwelijk - aalēk	uwelēksrouës
Voegen - viegen	gevoeglēk
Mogen - megen	vermogen
Ruw - raa	ruwbaa
Ader - oër	aderspatt'n
Kom - kimme	zwèmkom

Ma eens opnieuw het

Persoonlijk Voorn.na "Ja"

Ben eerste ontleding van het gehoorbeeld gaf ons:

joj'k   jou ch   joo e(n)   joo es   joo et   jo m

De klankvorming leert ons echter:

joj'k: oj komt van ui vóór een niet-dentale medekl.
(zou het dan oorspronkelijk ook "jui'k" zijn
geweest gelijk in Ede en Heldergem?)

jou ch: ou komt van aa vóór een niet-dentale

joo e(en): vóór een dentale (n) moet aa in oë ver-
anderen; dus, correctie: joë n.

joo es: idem : joë s

joo et: " : joë 't

jo m: aa vóór een niet-dentale wordt ou, o is de
verkorting ervan.

Laat het dan allemaal louter theorie zijn.

Zo logisch als't maar zijn kan

Van een paard dat " e pèjerd" wordt

Onder de tien alternatieven voor de lange klank aa is er één dat we naar de uitzonderingen op de regel meenden te mogen verwijzen: èje.

De voorbeelden zijn echter te talrijk om er niet een verborgen natuurlijke oorzaak achter te vermoeden.

Immers, èje is ontegensprekelijk op de moederklank ee aangewezen, is er als het ware de vertweeklanking van, met een dialectische stempel op het eerste element: beer-bèjer, peer-pèjer. Overigens vindt men èje niet

onder de alternatieven voor een andere klank terug. Hoe verzeilt hij dan in het domein van de lange aa?

Antwoord: Al de aa-woorden die zich in het dialect met èje voordoen werden vroeger met lange ee geschreven. Paard was peerd, staart-steert, gaarne-geerne, achtervoegsel aar was eer (sukkelaar-sukkeleer). Behalve dan "leraar", maar dat is ook niet "liejerèjer" maar "liejeror" geworden.

Die ieje van "liejeror" brengt ons meteen op een nog frequenter voorkomende wisselklank voor de lange ee. En meteen ook is de ieje van "liejer" (ladder, vroeger leer) reden van bestaan gegeven. (scherplange)

Diezelfde trouw aan de oude schrijfwijze (maar dan van de ij) onderkennen we ook in "drouë" (drie, vroeger drij) en "douëst'ndag" (dinsdag, vroeger dijnsdag)

In die optiek is het verschil tussen "spoër'n (sparen) en "vergèjer'n (vergaren) makkelijk te verklaren.

Hoofdstuk III

VERVOEGING van de Werkwoorden1. Tegenwoordige Tijd

In de vervoeging Tegenw. Tijd loopt de le pers. enk., wat de uitgang betreft, gedwee in de tred van het AN. (ik giet, ik bël, ik mouk). Al dient aangestipt dat de uitgang d, van de werkw. met den nooit tot zijn recht komt (branden-ik bran, vinden-ik vèn, schenden-ik schèn) bij andere zelfs vervangen wordt door en of jen (rijden-ik rouñ, bieden-ik biejen, laden-ik loën).

Bij deze laatste soort (met den na een opene lettergreep) valt het op dat de le pers. enk. uitgaat op een n (niet op d), wat eveneens het geval is bij de werkw. doen, gaan, zien en staan, waar de vervoeging in niets verschilt van de infinitief: ik doen, ik goën, ik zien, ik stoën.

Wat de klanken betreft hoeven we maar te verwijzen naar het hoofdstuk van de Klankvorming.

Hier gelden dezelfde wetten. Op de uitzonderingen na wordt lange AN-aa: oë of ou (ik loët, ik droug), ui: oj of ou+j (ik dojk, ik sloutj), oo: oeë of oo (ik geloeëf, ik oop), ee: ieje of ee (ik liejer, ik steel), ei en ij: ouë (ik blouëf, ik rouës), uu: ie (ik stier), ou: aa (ik traan), eu: ee (ik scheer), terwijl ie en oe onveranderd blijven (ik riek, ik loer,).

Ook de korte klanken blijven doorgaans wat ze zijn: ik zèg, ik wil, ik stap, ik rol, ik mis.

De uitgang van de 2e en 3e pers. enk. (t of dt) wordt alleen uitgesproken vóór een klinker (ge lotj atted..., a vald iejest..., maar: ge lèp mee..., a drink weer..., ze go nor./ a vènjdj overaal..., a verbrand alles..., maar: ge bènj goed..., a lan liever..(1) Alleen de dt voorafgegaan van een klinker laat zich gedeeltelijk horen (a rēdj mee..., ge loodj ne..) Merk op dat uitgang t vóór een klinker als d uitspreekt (a vald iejest...) tenzij na t, k, f, s, ch of v.

De lange AN-klanken worden kort vóór de medeklinkers d-k-l-m-n-p-s-j-t (raden-gerodtj, roken- a rèkt, malen-ge moljtj, dromen-a drèmt, menen-ge mènjtj, rapen-ze ropt, laten-ge lotj, kaatsen-ge kosjt). Vergelijk: dragen-ge drougt, geven-a geeft, sparen-ze spoërt, lezen-ge leest, sneeuwen-'t snietj.

(1) Vanzelfsprekend ook aan het eind van een zin.

Noot: Wanneer het werkwoord het pers. voorn. het voorafgaat blijft de lange klank: mouk et...., steek et..., koeëp et...
 Uitzonderingen zijn: kom et..., sto ntj...

Bij enkele van de voorgaande voorbeelden (verkorte klanken) krijgt de uitgang t een appendix: j. Maar over dat verschijnsel hebben we't verder in een afzonderlijk stukje.

Vestigen we er nog de aandacht op dat de 3e pers. van "willen", in tegenstelling met het AN, de uitgangs -t neemt (as tje wiltj).

Kortom, er is ook hier geen lijn te bespeuren.

En dan hebben we nog niet eens afgerekend met
 schudden: ik schir, ge schirt, a schirt / ik schird'n
 wedden: ik wèr, ge wèrtj, a wèrt / ik wèdj'n
 houden: ik aag, g'aagt, a aagt / ik iel
 duwen: ik daag, ge daagt, a daagt / ik daagd'n

Zonder te vergeten: hebben, zullen en durven (waarover verder meer).

Samengevat kunnen we nochtans stellen:

1e pers. enk.: uitgang gelijk in het AN, maar weglating of vervanging (eventueel) van uitgang d. lange klanken onderhevig aan klassieke schommelingen.

2e en 3e pers. enk.: uitgang alleen uitgesproken vóór een klinker of aan het einde van een zin; t wordt vaak tj.
 lange klanken worden kort vóór d-k-l-m-n-p-sj of t.

2. Onvolt. Verleden Tijd

Hier maken we onderscheid tussen Sterke en Zwakke werkwoorden.

Sterke werkw.: houden zich in de regel braafjes aan het AN-voorbeeld (ik riep, ge riept, ze riep; ik sprong, ge sprongt, a sprong), al hoorde men vroeger niet zelden: ik kwamp en a spronk en ze zonk.

Enkele kleine rebellen opteren eensgezind voor een ou in de 2e pers. (ge lougt, ge broukt) Maar eigenlijk is het maar de verdialecting van de lange aa (ge laagt) vóór een niet-dentale.

De grote rebellen gooien heel de bestaande orde overhoop: kunnen (ik kost, ge kost, a kost), beginnen (ik begost), brengen (ik brocht), worden (ik wir)
 Te noteren dat ook hier de uitgang d van sommige

werkwoorden in de 1e pers.wegvalt (ik iel, ik dee); resp. de uitgang t van de 2e pers. vóór een medeklinker (ge viel weer..., ge schonk mē....)

Zwakke Werkw.: verkiezen uniformiteit in de 6 personen; ze gaan in alle (ook enkelvoud) uit op 'n.

Noot: Vele Haaltenaren komen er gemakkelijker uit met...egen (ik moktegen, ik melktegen, ge drēmdegen). Dat wordt in een apart stukje nader bekeken.

Verrassend is wel dat onze twee reeksen bazige medeklinkers (dentalen-andere) het hier, qua klank-vorming, niet voor het zeggen hebben.

Lange aa wordt nu kort vóór een d (raden-ik rodj'n) een k (maken-ik mokt'n), een l (malen-ik moldj'n), een m (schamen-ik schomd'n), een n (banen-ik bondj'n), een p (rapen-ik ropt'n), een sj (kaatsen-ik kosjt'n), of een t (praten-ik protj'n) (1)
 -wordt oë of èje vóór een r (sparen-ik spoërd'n / varen-ik vèjerd'n)
 -wordt oë of ê vóór een s (razen-ik roësd'n / blazen-ik blêsd'n)
 -wordt ou vóór een g (zagen-ik zougd'n) of een f (draven-ik droufd'n)
 -wordt lang oo vóór dj (draaien-ik droodj'n)

Uitzonderingen zijn: kaarten-ik kortj'n, haasten-ik ost'n (lange aa in gesloten lettergr.)

Lange ee verkort maar verscherpt tot è vóór een d (kleden-ik klèdj'n), een k (smeken-ik smèkt'n), een l (delen-ik dèldj'n), een m (flemen-ik flèmd'n), een n (menen-ik mèndj'n), een p (zepen-ik zjèpt'n) of een t (heten-ik ètj'n) (1)
 -of vertweeklankt vóór een r tot èje (weren-ik wèjerd'n), resp. ieje (leren-ik liejerd'n) voor de vroegere "scherplange".

Lange oo wordt korte o vóór een d (loden-ik lodj'n), een k (koken-ik kokt'n, maar: roken-ik rèkt'n), een l (dolen-ik doldj'n), een n (tonen-ik tondj'n), een t (stoten-ik stotj'n)
 -en è vóór een m (dromen-ik drèmd'n) of een p (stropen-ik strèpt'n) (1)

(1) De 8 klanknevelaars reeds genoemd. Onder welke voorwaarden dit gebeurt leest men verder.

- blijft lange oc vóór een g (pogen-ik poegd'n)
met als uitz.drogen-ik driejegd'n.
- wordt oe vóórdj (strooien-ik stroedj'n)
oeë vóór f (loven-ik loeëfd'n), maar
stoven-ik stoofd'n,
en vóór r (boren-ik boeërd'n)

Lange ie blijft lang vóór r (vieren-ik vierd'n),
anders wordt hij kort (wieden-ik wèdj'n,
dienen-ik dindj'n, piepen-ik pipt'n)

Ei wordt meestal è (scheiden-ik schèdj'n, leiden-
ik lèdj'n)

IJ meestal ē (lijnen-ik lēndj'n, prijken-ik prēkt'n,
rijmen (ik rēmd'n).

Merk op: het verschil tussen "wijden"(wēdj'n) en
"weiden" (wèdj'n).

Vóór een andere dan de 8 knevelaars blijven ze
lang (hijgen-ik ouëgd'n, reizen-ik rouësd'n)

UI, tenslotte, leent zich weer tot 4 verscillende
bastaards:

- korte o vóór een d (luiden-ik lodj'n), een l
(huilen-ik oldj'n), een n (bazuinen-ik
bazondj'n) en een t (tuiten-ze totj'n),
- è vóór een k (duiken-ik dèkt'n), een p (kuipen-
ik kèpt'n) en een m (schuimen-ik schēmd'n)
- ou vóór sj (kuisen-ik kousjt'n)
- oj vóór een f (wuiven-ik wojfd'n) of een ch (
juichen-ik jojcht'n)

Korte AN-klanken veranderen niet, tenzij accidenteel
en hoogst zelden.

Samengevat:

Sterke Werkw.houden zich, qua klank, betrekkelijk
goed. Verliezen ook vaak de uitgang.

Zwakke werkw. gaan in alle personen uit op 'n.
(of...egen)

zien hun klank sterk beïnvloed door de erop-
volgende medeklinker, inzonderheid de 8 kneve-
laars.

Die vervoegingen?

Als men het ons vraagt: een poespas van ongemoti-
veerde afwijkingen, zowel wat klank als geruis be-
treft.

Waarom de uniformiteit in de 6 uitgangen? Waarom de meervoudsvorm ('n) ook bij de enkelvouden? Het kon, qua mondgyrnastiek, even makkelijk anders en wat dicht-er aanleunend bij het AN. "Ik lachte mē nen boeljtj" gaat even vlot als "Ik lacht'n..."

Wel kunnen we iets meer begrip opbrengen voor de tweede en derde persoon, omwille van de opeenvolging van twee klinkers (ge lachte a nen boeljtj, a lachte em..) De n dient als glijbaan.

Een poespas. En dat is überhaupt ook voor de klanken het geval. Dat de vroegere scherplange ee en oo zich nog steeds laten gelden kan er nog wel in, maar dat een medeklinker zo zijn wil kan opdringen aan een voorafgaande klank?! Niet vergeten dat, waar een lange AN-klank terugvalt op een korte, dit telkens gebeurt vóór een d-k-l-m-n-p-sj of t, een reeks die de meest verschillende soorten consonanten herbergt, zo labialen (lippen) als dentalen en velaren (tong-zacht verhemelte) en palatalen (tong-hard verhemelte), zo stemhebbende als stemloze.

Er kan hier dus bezwaarlijk sprake zijn van al of niet gemakkelijker uitspreken.

De vervoeging ruimer bekeken.

Gebiedende Wijze

Er zijn onder de medeklinkers juist geteld 8 stemloze: f-h-k-p-s-t-sj en ch (wie zegt daar: 't kofschip?) Twee ervan staan hier buiten spel: de t omdat hij in onderhavig geval de uitgang van de 2e pers.is, de h omdat hij als laatste letter van de werkwoordstam nooit zelfstandig voorkomt.

Nu maakt het dialect in de Gebiedende Wijze geen onderscheid tussen enkelvoud en meervoud, en is de uitgang altijd d of t. Meestal niet uitgesproken, inderdaad, omdat ze bezwijken voor het veto van de eropvolgende medeklinker (lach mee a pètj'n, geef mor ier, pas liever e wad op). Vóór een klinker tonen ze echter dat z'er weldegelijk zijn (lacht isj op de kindjes, geevd alles on a moeder, past op veer...) en daarop bouwen we ons betoog.

Hoe zegt de Haaltenaar het?

Geevd èm zēn pree.	Straft èm mor isj goed
Zègd a fabelken op	Pakt iwest ne stok
Krabd èm in zē gezicht	Stopt alles in ne zak
Vildj iejest zē gelas	Past atted goed op
Zwèmd achter èm	Lacht èm mor outj
Lèndj eer 5 frang	Plēsjt in a ann'n
Stierd e wa beter	
Sloëd èm op zēn...	

....alle met d

....alle met t

We hadden het over stemloze medeklinkers. Precies zij, f-k-p-s-sj en ch, nemen een stemloze t als uitgang. De andere (le reeks) verkiesen een stemhebbende d. Vanwaar die ongelijkheid?

Men noemt het "assimilatie van medeklinkers". Maar dat verklaart niet alles. Ons komt het voor dat de uitgangen d en t na beide soorten medeklinkers even vlot in de mond liggen: ik krabt'n, ik zakd'n, ik bromt'n, ze lachd'n, a bèltj'n, ik pasd'n....

Klinkt het niet direct vertrouwd in de oren, het zal wel een kwestie van ongewoonte zijn.

De vraag blijft: waarom voelt een stemloze consonant

meer voor een stemloze t, een stemhebbende voor een stemhebbende d ?

Hetzelfde verschijnsel doet zich trouwens voor bij de (reeds behandelde) varianten van het persoonlijk voorn. "gij" na het werkwoord:

-kap te, èf te, lach te, vis te, bak te
-zèg de, krab de, zwèm de, loer de.....

Hulpwerkwoord "hebben" en andere

Weinige werkwoorden distantiëren zich in hun vervoeging zo opvallend van het AN als het hulpwerkwoord "hebben". Vooral in de Onv. Verleden Tijd neemt het een loopje met de bestaande regels terzake.

Maar eerst de

Tegenwoordige Tijd:

ik èm, g'ètj, a eet, z'eet, 't eet, wēr èmmen, g'ètj, z'èmmen.

Merk op dat de oorspronkelijke b (1e en 3e pers. meerv) verdrongen wordt door een m, daar waar het normaliter een w zou moeten zijn. Op dat fenomeen komen we later terug.

Vervolgens de

Onv. Verleden Tijd:

ik oo, g'otj, a oo, z'oo, 't oo, wēr oon, g'otj, z'oon.

En dat is, naar ons weten, de enige keer dat de korte a overgaat in lange of korte o.

Al is verlies van de enkele d niet zo opzienbarend (in het dialect is het schering en inslag, dat zal verder wel blijken), van de dubbele (hadden) is het een unicum.

Zodat er, in heel de vervoeging, niet veel van het stroeve AN overblijft. Alleen de n in "oon". Van een aftakeling gesproken.

Niet dat "hebben" alleen zo'n uitschieter is. "Zullen" moet er in de Tegenw. Tijd in geen enkel opzicht voor onderdoen.

ik zaa, ge zètj, a zaa, ze zaa, 't zaa, wē zeen, ge zètj, ze zeen.

Hier zijn de buitenissigheden grotendeels aan slordigheid te wijten (zaa van zal). Wat niet wegneemt dat de oorspronkelijke vormen er nauwelijks in terug te vinden zijn.

Gelukkig maakt de Onv.Verl.Tijd niet zo'n capriolen, al is het lang geen AN.

ik zoo (ou verscherpt tot oo),ge zotj (oudt wordt otj en dat gebeurt meer),a zoo,wē zoon (zouden-zoun-zoon, verlies van de d,gewone gang van zaken),ge zotj,ze zoon

Met het pers.voorn.achteraan wordt het dan weer:

zaa'k,zè je, zaa tje, zaa ze, zēn tj, zille ze, zè je, zille ze (Teg Tijd), en zoo'k,zo je,zoo tje,zoo ze,zon tj,zoo men,zo je,zon zje (Verl.Tijd).

Waarom "zille ze",maar "zon zje" ?

Evenwel,op stuk van gedaanteverandering,bijt een zuiver werkwoord de spits af: durven.

ik teif,ge teift,a teift,wē teiven,ge teift,ze teiven
Het is vermoedelijk zo gegroeid: durf,dèrf,dērf,deirf, teirf,teif.Maar het eindresultaat is er niet minder spektakulair om.Geen vreemdeling zou er ooit "durf" in herkennen; "tei" ligt immers zo ver van "dur".

Sterke Werkwoorden afgezwakt

Gelijk de meeste dialectsprekers heeft de Haalte-naar een broertje dood aan sterke werkwoorden.

Jawel,hij "stond" en hij "smeet" en hij "spronk" en hij "gaf" en hij "brak"....maar voor minder courant gebruikte werkwoorden doet hij meestal een beroep op een zwakke vorm.

We geven hier enkele voorbeelden,zonder nochtans te beweren dat alle Haaltenaren op dat stuk in één zak te stoppen zijn.Het ontwikkelingspeil van het individu speelt immers een rol.Gestudeerden durven het aan,tegen de spreekgewoonte in,verleden tijden te gebruiken zoals "hij genas,ze stal,ik schoor".De man in de straat,gesteld dat hij niet aan de "...egen-ziekte" lijdt (zie verder),houdt het echter bij:

ik geneesd'n (genas)	a leesd'n (las)
a scholjdj'n (school)	ik slēpt'n (sleep)
ge mëlkt'n (molkt)	ik èft'n (hief)
z'èlpt'n (hielp)	wē blēsd'n (bliezen)
a schèjerd'n (schoor)	ge dèkt'n (dookt)
ze brèkt'n (braken)	ik stèldj'n (stal)
wē groufd'n (groeven)	ik ètj'n (at)
ze mètj'n (mat)	a vangd'n (ving)

Er zijn er veel meer.Niet alle zo frequent gebruikt maar even foutief.

Met ...egen gaat het makkelijk

De uitgang 'n van de Verleden Tijd is door velen blijkbaar moeilijk te halen. Ze vervangen hem liever, wat infantiel, door ...egen. En dat zowel bij sterke als bij zwakke werkwoorden.

Ze "kapt'n" niet, maar "kaptegen"

"blêsd'n" niet maar "blêsdegen"

"leesd'n" niet maar "leesdegen"

"kocht'n" niet maar "kochtegen".

We hebben er alweer geen verklaring voor. Misschien is het te wijten aan de remmende werking van de occlusieven d of t, gevolgd door een nasale n, een combinatie die vooral verstopte neuzen wat moeite kost. Het moet gezegd: "kaptegen" is vlotter te debiteren dan het stotende "kapt'n".

Maar dan: waarom ook niet: annegen (handen), boeëtegen (boten), rassegen (rassen), kërregegen (karren) en andere meervoudsvormen met dezelfde (zo moeilijke?) uitgang 'n ?

Het verschijnsel doet zich overigens voor in alle fusiegemeenten. Minder nochtans in Haaltert-Dorp en Terjoden.

Over het

Verleden Deelwoord van de werkwoorden

kunnen we kort zijn.

Het behoudt de AN-vorm, met eventueel klankverandering volgens de gekende normen en gepalataliseerde eind-t.

Sterke W.: lopen: loeëpen - geloeëpen

Zwakke W.: maken: mouken - gemokt

zetten: zètt'n - gezètj

Toch zijn er enkele die, omwille van hun onregelmatigheid of bizarre vorm, een speciale melding verdienen.

treden - getirr'n   verbieden - verbojjen

eten - geet'n   dorsen - gedèsken

rijden - gerèjen   houden - gagen

spuwen - gespagen   sterven - gestirven

worden - gewirr'n   barsten - gebist'n

duwen - gedagen   heffen - g'èft

beginnen - begost   kunnen - gekost

durven - geteïfd of getirven

gepënsj'neerd   gereneweerd   vërrokken

gescholl'n (gescheeld)   vërshoesjt

opheffen - opg'offen

Hoofdstuk IV

Nog dialectische eigenheden.

Met eigenheden verstaan we allerlei fenomenen waar- door het Haaltertse dialect zich onderscheidt van het AN. Daarom niet per se van andere streektalen. Het kan best dat men elders, geheel of gedeeltelijk, dezelfde afwijkingen kent, maar dat doet niets af van de authenticiteit van ons betoog. Wat ons bezighoudt is: hoe de Haaltertse omgangstaal reilt en zeilt, zonder ons te be- kommenen om analoge verschijnselen bij andere.

Beginnen we alvast met de

Trappen van Vergelijking

van de adjectieven.

Als men toevallig eerst aan "goed" en "dik" en "braaf" denkt (er zijn er nog), dan is er met die trappen geen vuiltje aan de lucht. Goed-beter-best, dik-dikker-dikst, braaf-braver-braafst.... het kan in het AN bezwaarlijk correcter, en men heeft reeds een monkel van waardering gereed.

Wat voorbarig, echter. Want, in de geest het rijtje ad- jectieven (en dat is niet zo indrukwekkend) overlopend stoot men al gauw op specimens die de waardering in binnenpretjes doen overslaan.

Blouë (blij) - blējer - blēsjtj
 briejed (breed) - briejer - brèsjtj
 groeët (groot) - grojjer - grosjtj
 schoeën (schoon) - schonjer - schonsjtj
 ērt (hard) - ērter - ērtst

kunnen nog min of meer door de beugel. Maar dan zijn er die, qua klank en geruis, stierlijk met het AN overhoop liggen.

"Ver" wordt veir- vojjer - vosjtj
 "kwaad" koëd - kojjer - kosjtj
 "koud" kaed - kaar - kaast
 "blauw" blaad - blaar - blaast
 "oud" oud - our - osjtj

om er maar enkele te noemen.

Merk op dat de lange klank van de stellende trap in de overtreffende meestal kort wordt (1), dat de d of de t van de stellende trap in de vergrotende vervangen

(1) Zie verder: Geknevelde lange klanken

wordt door j of gewoon wegvalt, dat die vergrotende trap in zijn uitbouw altijd aan het voegwoord "als" (nooit "dan") de voorkeur geeft: dikker as....

Verkleinwoorden

Voor de vorming van de verkleinwoorden bedient het AN zich van de suffixen je, tje, etje, pje en uitzonderlijk "ken". Het dialect geeft alleen aan het laatste zijn zegen, maar beschikt daarnaast over een rits uitgangen die, gelijk in het AN, aan vaste regels gebonden zijn.

Hier volgen ze, met voorbeeld en eventueel uitzonderingen. We gaan uiteraard uit van de dialectvorm.

Nemen als suffix

- ken: 1. woorden eindigend op een klinker: vraagvragen, stroeë-stroeëken, bedde-beddeken)
 2. woorden eindigend op f, jf, p, s, sj, voorafgegaan van een korte of lange klank: stoof-stoofken, stof-stofken, dojf-dèfken, oup-opken, kop-kopken, vaas-vaasken, plas-plasken, mousj-mousjken, visj-visjken.
 3. woorden eindigend op d, l, m, r, voorafgegaan van een lange klank: droëd-droëken, steel-stèlken, boeëm-bèmken, peer-pèrken.

- eken: 1. (met d vervangen door j) woorden eindigend op nd, ndj, rd, ld, ldj, voorafgegaan van een korte klank: mond-monjeken, windj-winjeken, bērd-bērreken, bèldj-bèljeken.
 2. (met verdubbeling van medeklinker) woorden met natuurlijke korte klank eindigend op m of l: bom-bommeken, vël-vèlleken.
 Ook: baleken, staleken, maneken.

'n: woorden eindigend op ntj: vèntj-vèntj'n

- j'n: 1. woorden eindigend op t voorafgegaan van een klinker: kat-katj'n, zot-zotj'n.
 2. eindigend op rd of rt voorafgegaan van een lange klank: koërt-kortj'n, stèjert-stèrtj'n.
 Men zegt ook: zotteken, schatteken, boëreken, pèjereken.

tj'n: woorden eindigend op n voorafgegaan van

een lange klank: boën-bontj'n, zoon-zontj'n, biejen-bèntj'n.

skèn: woorden eindigend 1. op g: vlag-vlagsken, vroug-vrougsken; 2. op k: rok-roksken, beek-bèksken.

maar: vlaggeken, soms ook: sprookje.

Onregelmatige vormen: jongen-jongsken, meel'n-meleken, wougen-wousken, touëd-touëken, blad-bloëreken

Merk op:

- dat alle verkleinwoorden eindigen op n (drukt een gevoelswaarde uit),
- dat lange klanken doorgaans kort worden vóór d-k-l-m-n-p-sj of t.(1)
- dat de AN-uitgang nooit wordt gebruikt (soms sprookje). Meisje wordt zelfs meisken.
- dat de slotmedeklinker k van sommige woorden verloren gaat: broek-broesken, doek-doesken, stok-stosken, oek-oesken.

Tot daar voor de verkleinwoorden. Een materie heelwat complexer dan in het AN, complexer ook dan op het eerste gezicht schijnt. Men schiete dus niet op de pianist als alles niet tot in de puntjes klopt. Misschien ontgingen ons uitzonderingen op de diverse regels, misschien was het wel enigszins eenvoudiger en directer in te kleden. Het zelf eens proberen zal aantonen hoe verwarrend het allemaal is.

Nood aan goed gezelschap

Bevestiging en Ontkenning

Een Haaltenaar bevestigt of ontkent nooit (althans zelden) met ja of nee tout-court. Steeds doet hij een beroep (al naar gelang van) op de persoon in kwestie om zijn antwoord kracht bij te zetten. (Excuseer dat we hier even in herhaling vallen, er moet nog wat bijgepast en vergeleken worden).

Is hijzelf het onderwerp van de vraag, klinkt het steevast "joj'k" (ja ik) of "nieje'k" (neen ik), waar "jou" of "nieje" ruim zou volstaan.

Zo sleurt hij er ook zijn tegenspeler of de afwezige derde bij: jou g (ja gij), nieje g (neen gij), joo en (ja hij), nieje n (neen hij), joo es (ja zij), nèn sj (neen zij), joo et (ja het), nèn tje (neen het). In de meervouden: jo m (ja wij), nieje men (neen wij), joo es (ja zij), nèn sj (neen zij).

(1) Zie hiervoor: Geknevelde lange klanken.

Vanzelfsprekend valt er geen hiaat tussen beide delen en ziet het gehoorbeeld er als volgt uit: "jok-niejek, joug-niejeg, joë-nieje, joës-nènsj, joët-nènjtj, jom-niejemen, joës-nènsj.

Voor een vreemdeling niet om er direct licht in te zien.

Er zijn, naast deze, nog andere vormen van bevestiging of ontkenning, o.a. de

Categorische

waarvan dié met het hulpwerkwoord "zullen" de meest markante.

Ik zaa! Ge zètj! A zaa! Ze zaa! 't Zaa! Wē zeen! Ze zeen!
'k En zaa! G'n zètj! A'n zaa! Z'n zaa! 't'n Zaa! Wēr'n zeen! Z'n zeen!

Zaa (zal) blijft betrekkelijk braafjes, zètj (zult) is het al veel minder en met zeen (zullen) loopt het de spuigaten uit.

Tenslotte hebben we't ook nog even over een verschijnsel dat wel niet specifiek Haalterts is, maar niettemin in het bestek van dit onderwerp thuishoort: de

Dubbele Ontkenning

Bijwoorden als "nooit" (niet ooit) en "nergens" (niet ergens) die op zichzelf reeds voldragen negaties zijn worden steeds vergezeld van een secondant: niet of geen (niet één). In de streektaal klinkt dat:

Noeët niet (nooit niet, dus: altijd wél)
Noeët giejen (nooit geen, dus: altijd één)
Nivvest niet (nergens niet, dus: ergens wél)
Nivvest giejen (nergens geen, dus: ergens één)

Andere zijn:

Nimand niet (niemand niet, dus: iemand wél)
Nimand giejen (niemand geen, dus: iemand wél één)
Noeët nimmer (nooit niet meer, dus: altijd nog wél)

Stuk voor stuk zuivere pleonasmen dus, maar met het effect van een totaal tegenstrijdige betekenis. Geen Haaltenaar schramt zich daar echter aan, "nimand niet en noeët niet". Het ontgaat hem wellicht dat hij dan toch één uitzondering maakt: niks (niets, dus: niet iets); daar stelt hij zich wijselijk tevreden mee.

In de marge van Bevestiging en Ontkenning

"Nee" waar het "Ja" moet zijn.

Wél specifiek Haalterts (menen we althans) is de manie van op een vraag steeds negatief te antwoorden waar het, om zinnig te zijn, positief geboden is.

Twee mannen hebben een zware boomstam verplaatst en scheppen er mee op onder de vrienden. Iemand vraagt: En'n woërd'ècht mor mee twiejen? (En waart ge echt maar met tweeën?). Ze waren inderdaad slechts met z'n tweeën en toch antwoordt één van hen: Niejemen (neen wij). De vrienden steken hun bewondering voor de twee krachtpatsers niet weg, maar een toevallige vreemdeling in het gezelschap zit op de schopstoel: jamaar, wat is het nu, nee of ja?

Niejemen is natuurlijk fout. Het antwoord was bevestigend bedoeld en in dat geval wil de logica: Jom (ja, wij) Andere voorbeelden:

Der 'n zēn djer zeker mo vier? Antw.: Nènjtj.

Z'n ès zē zeker toch mor zès joër? Antw.: Nènjsj.

't'n ès mor e klēnjtj'n, ee? Antw.: Nènjtj.

Allemaal fout, natuurlijk.

Verwarrend werkt hier, naar ons gevoelen, het tussenwerpsel van ontkenning: 'n. Vandaar dat men ook ontkenkend antwoordt om te bevestigen. Maar dat snapt een vreemdeling niet zo direct.

Van oudsher ingeankerd

Het Geslacht van de Substantieven

en wat Jan Publiek ervan maakt.

Is de genus van de zelfstandige naamwoorden vandaag de dag niet langer zo'n hersenknobbel, toch mag men zich geen vrijheden permitteren gelijk de Haaltenaar het doet. Wat niet zeggen wil dat hij de enige zondaar is in Vlaanderen.

Hier enkele specimens:

't Fabrik (vr. de fabrik)	de doeëd (man. d'n doeëd)
de veister (onz. 't veister)	d'ier (onz. 't ier)
den boek (onz. het boek)	d'ērloezje (onz. 't ērl.)
't sojker (vr. de sojker)	de biejest (onz. 't biejest)
't sport (vr. de sport)	ne grēcht (vr. en grēcht)
't meziek (vr. de meziek)	ne kafee (onz. 't kafee)
den bos (onz. t bos)	d'n nèt (onz. 't nèt)
de schiljerouë (onz.)	de kilo (onz. het kilo)

Opvallend is wel dat ook hier zich een geleidelijk aanpassen voordoet. Wie taalkundig wat "in" wil zijn laat zich door die taaie gewoonte niet meer beetnemen.

Anderzijds zijn er enkele substantieven die in geijkte uitdrukkingen van geslacht veranderen:

- de stroët (vr.) - a ligd op 't stroët (onz)
- de stad (vr) - ik go nor 't stad (onz)
- 't joër (onz) - van de joër (m of vr)
- de school (vr) - z'ès nor 't school (onz)
- de schier (vr) - a ès in 't schier (onz)
- 't licht (onz) - outj de licht ! (vr)

Het overbodige "dat"

Het dialect onderscheidt zich ook van het AN door het gebruik van lapwoorden, zonder enige noodzaak ingelast.

Onder deze is er het steeds bij de pinken zijnde "dat" na sommige voegwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden.

'k'n verstond nie wat da tje zouë.

Z'n wist nie wie da che woërt.

De stok wormee da'k sloeg.

Ik zag wat da tje deed.

A vroeg of da'k meegink.

Iejer da tje gedoën oo.

En zeggen dat die bemoeial niet eens een naam heeft, al is hij op het eerste gezicht bij de betrekkel. voorn. onder te brengen. Ten hoogste kan hij er als een afgietsel van doorgaan.

Maar dat zal de Haaltenaar een zorg zijn.

De mond vol palatalen

Voorliefde voor de j en de zj en de sj

Het Haaltertse dialect heeft de roep een malse, sap-pige, veerkrachtige, ja, vette taal te zijn. En niet ten onrechte. Het heeft die roep te danken aan de kleurrijkdom van zijn klanken, beslist nog méér aan het overvloedige gebruik van palatale medeklinkers: j, zj en sj. Anders gezegd: aan de neiging alles in een j-sausje te dompelen.

Over de fomemen is gauw alles gezegd. Welke andere streektaal beschikt over "zoetgevooisde" klanken als oë, oeë, oj, ieje, ouë, èje, om maar de voornaamste te noemen.

We hebben het hier echter meer over het gebruik van palatalen. Even op zoek gaan naar de j-, sj- en zj-geruisen, daar waar ze in het AN niet voorkomen.

- ontkenningen: joj'k, nieje'k, nieje men, nèn sj, nèn tj
- ts en ds worden meestal sj: grosj, smèsj, stèsj, bosj, klèsj, koesj, kosj, moesj, plosj, Dosj
gods wordt goesj (goesjdiejel, om goesjwil), fatsoen-fasjoen, kwetsen-kwèsj'n.
- Uitzonderingen: tots, knots, vermits.
- achtervoegsel aardig wordt èjerd, aar-èjer, atie-oosje, aans-onjsj, waarts-wèsj,
- AN-klank ui eist de j na een dentale medeklinker waardoor hij meer opvalt: boulj, kloutj, grousj,
- gevoel wordt gevoelj (waarom niet de andere woorden op oel: stoel, boel, smoel?)
- vroegere scherplange ee wordt ieje
- j vervangt d in aardig wat woorden (zie verder)
- j " w in nieje (nieuwe), liejen (leeuwen) e.a.
- beginletter z wordt zj vóór ieje: zjiejje, zjiejep, zjiejever, zjiejjer e.a.
- beginletter g van vreemde woorden wordt zj: zjelouë, zjeneroël, zjiraf, zjeneer'n....
- uitgangen sie en tie worden resp. zzje en sje: okkozzje, stoosje, kondiesje....
- aard wordt èjerd, (pèjerd), alie-olje (trolje)
- voort-voesj, lus-lisj, mug-meesj, groente-grinsjel, gulzig-goeljjjeg, evengelie-evanzjeele, prinses-prinjsjèsj, etc. etc.

Al palataal wat de klok slaat. En we kunnen zo doorgaan, de reeks is lang niet "t'ènje". "Mee en bètj'n inspiroosje vènjdjer nog en klèsj".

Jawel, want dan hebben we't nog niet eens gehad over de maniakale palatalisering van de d-l-n-s en t (zijn dit niet alweer 5 van de 7 dentale medeklinkers?) waarover hierna.

Het appendix j

Die voorliefde van het dialect voor palatale geruisen manifesteert zich in 't bijzonder aan het einde van een woord.

Krijgen steevast het j-aanhangsel:

1. de uitgang t van de 2e en 3e pers. enk. Teg. Tijd als hij voorafgegaan is van een korte beklemtoonde klank (rèdtj, vatj, lotj, zitj, boetj, rèdtj), of van een lange oo (drootj, loodtj), of van een l of

n niet zelf voorafgegaan van een o of een a (bèljtj, kinjtj, voeljtj - maar: bolt, valt, brandt), tenzij hij afkomstig is van een lange AN-klank (betalen-betoljtj, lonen-lonjtj, dolendoljtj (1))

2. de Volttoide deelwoorden op d of t onder dezelfde voorwaarden,
3. ieder ander woord eindigend in het AN op ld-ls-
lt / nd-ns-nt (al of niet nog gevolgd van een e)
voorafgegaan van een korte beklemtoonde klank
andere dan a of o (ènjdj, linjtj, prinjsj, bèljdj,
boeljtj, poeljsj - maar: plant, bond, dons, gans)
Uitzond. zijn hier: vreemde woorden azjènt,
kontènt, louvemènt, ... maar ook tènt en lènte.
"Inkt" krijgt de j-staart (injtj) omdat de k
niet uitgesproken wordt (vergelijk: blinkt).

Er wordt derhalve onderscheid gemaakt tussen:
ik bedoel-ik spoelj / stoel-gevoelj / ik groet-
ik vroetj. / de wèt-ge wètj / gazet-ge zètj

Daarentegen....

Stiefmoederlijk behandelde fonemen.

Datzelfde Haaltertse dialect wil dan weer van sommige AN-klanken niets, van andere slechts weinig weten. Het zijn: ei (ij), u, ui en eu.

Is, van de vier, de ei (ij) nog de meest bevoorrechte, toch komt hij hooguit een dertigtal keren aan bod (zie Klankvorming). Bovendien krijgt hij niet, gelijk in het AN, de status van tweeklank; het blijft bij een gerekte ē.

De u moet het al met veel minder stellen, en dan nog bijna uitsluitend met vreemde woorden: tut, zjubelee, buffet, bumper, zjuwiejel, zjulie, utopie, tube, revu. Wie vindt nog andere?

Met de ui is het nog armzaliger gesteld. We vinden hem

---

(1) In de lettercombinaties nst-nsd-lt-ld-nt-nd (ook van niet-werkwoorden, maar dan uitzondering gemaakt voor die met a of o tenzij ze voortkomen van een lange klank) worden ook de n, s en l gepalataliseerd: binjstj, koensjtj, wènsjtj, dinsjtj, monjdj, vèljdj, viljtj

als klankbeeld alleen in de uitgang"eur": koeruir, sjofuir, motuir.

De eu, tenslotte, is in het dialect een nobele onbekende. Hij laat zich onveranderlijk verdringen door de lange ee.

We vergeten opzettelijk de lange aa. Ook dié komt niet zo vaak aan bod, al is hij in het AN één van de toonaangevers. Alleen "braaf" en "vaas" (ook bazaar en kastaar, maar dat zijn "vreemdelingen") overleven de revolutie van de klankwijzigingen, naast "staal, baal, maan, overaal, moeiaal, aal en gaas" die echter slechts verlengingen zijn van de AN-korte a. Gelukkig zijn er de ou en de lange uu die hem dan toch enige inspraak bezorgen (koud-kaad, vouw-vaag, duw-daag, ruw-raad, en enkele andere)

Liever fricatief dan occlusief

Van een b die een w wordt

Het heeft wellicht wat met dat "malse en veerkrachtige" te maken: een zachte ploffer (b) die het moet afleggen tegen een zachte glijder (w). Eigenlijk niet zo onmogelijk omdat ze allebei labialen zijn (door de lippen gevormd). Overigens doet het verschijnsel zich uitsluitend in het midden van een woord voor en... is exclusief Klein-Haaltert.

toewak (tabak), friwwel'n (fribbelen)
 grawwel'n (grabbelen), sloewer (sloeber)
 dowwel (dubbel), towwen (tobbe), knoewel (knoebel)
 krawwen (krabben), sliwwer (slibber)
 broewel'n (broebelen), krèwwe (kribbe)
 gawwe (gabbe), bawwel'n (babbelen), knoewe (knoebe)
 rèwwer'n (ribben), tawword (tabbaard).

Merkwaardig is toch dat "hebben" niet "èwwen" maar "èmmen" wordt.

Onregelmatige meervouden

Het AN kent meerdere meervoudsvormen met "eren", ze zijn derhalve in het dialect niet onregelmatig te noemen (lammeren, kinderen).

Wél zijn het woorden als:

tēkker'n (takken), kimmer'n (kommen)
 schipper'n (schuppen) en koeker'n (koeken)
 outjkommer'n (uitkomen), ènjer'n (eenden)

pokker'n (pokken), jonger'n (jongen)
 rêbber'n (ribben), vigger'n (biggen)
 brigger'n (bruggen), kèsser'n (koortsen)
 èsser'n (hersens), trènsj (treinen), immer'n (hemden)

Waarom verschil in uitgang?

Elisie of Verlies van de doffe e

Onregelmatig of niet, uitgaan op en of 'n doen de meervouden allemaal (of toch ongeveer). De vraag is: waarom nu eens op en, dan weer op 'n?

Aansprakelijk voor het verlies van de doffe uitgangs-e zijn alweer de dentale medeklinkers (de 7 plus sj en zj, ekwivalenten van s)(1) : bèdd'n, staal'n, kènn'n, kèrr'n, plass'n, wètt'n, boëz'n, meezj'n, kloesj'n. Vergelijk met: zakken, straffen, dougen, noumen, stappen, keven.

Het gebeurt echter alleen als het volgende woord begint met een d, n, t of een klinker (stoel'n die...., baal'n nèvvest..., bèdd'n tegen...,) of...als er geen volgende woord meer is (...van de ratt'n.)

In alle andere gevallen blijft de doffe e, maar gooit de n af (stoele mee..., boeke van...). Of toch niet alle: vòór een b blijft de hele uitgang en behouden (ik vèn koeken beter as...)

Voor het verlies van de doffe e is wel een verklaring. Doordat een dentale gevormd wordt door articulatie tussen tongpunt en boventanden wordt de luchtstroom een ogenblik afgesloten en gedwongen een uitweg te zoeken door het neuskanaal. De e komt derhalve niet tot zijn recht.

Het kan vanzelfsprekend ook anders, maar dan ten koste van de spreekvlotheid.

En hoeft het gezegd dat het verschijnsel zich eveneens voordoet bij de infinitieven, vervoegde werkw., het mannelijke bepalend lidwoord, de bezittelijke voor-naamwoorden, de adjectieven en de telwoorden? (vall'n, ze wèrr'n, d'n noum, mènn'n dojm, groeët'n, derd'n), ja zelfs in 't midden van een woord: gepat'nteerde, red'neer'n, miejer'ndiejel.

(1) Zonder de gepalataliseerde t (tj) te vergeten (poutj'n)

Een opmerkelijk verschijnsel

Verlies van de d

Het gebeurt ook ditmaal in functie van de taalvlotheid. Ergens moet de medeklinker d wat remmend werken, want om de haverklap wordt hij overboord gooid, in het beste geval vervangen door een t of de zoveel soepelere j. Is de Haaltenaar zich wel van die slordigheid bewust?

- Er zijn de uitgangen van de meervoudsvormen den : landen-lann'n, honden-onn'n, kinderen-kinjer'n, benden-benj'n, tijden-touën, vrienden-vrinj'n, spelden-spèll'n en zoveel andere.
Uitzondering maken nochtans: graden-groëd'n, leden-leed'n.
- Er zijn de uitgangen van de AN-werkwoorden op ..onden : ze bonden-ze bont'n, ze zont'n, ze stont'n, ze vont'n, ze wont'n.
- Er zijn de uitgangen van de infinitieven op den: laden-loën, vinden-vènn'n, kneden-knèjen, wieden-wiejen, rijden-rouën, lijden-louën, luiden-loën, vergoeden-vergoejen, houden-agen e.a.
In meervouden en infinitieven blijft dubbele d onkreukbaar: vodd'n, bèdd'n, rèdd'n.
- Er zijn de uitgangen van de Voltooide Deelwoorden Sterke Werkw.: gevonn'n, geloën, gerèjen, gebojjen.
- Er zijn de uitgangen de en dig van bijwoorden en adjectieven: voldoende-voldoenje, goede-goeje, veelvuldig-veelvoeljeg, handig-anneg (zo ook van rode, ronde, koude, blijde, brede, wijde, dode, wrede, blinde, oude, kwade, ginder, zelden, nader)
Gezonde, blonde en luider maken uitzondering.
- Er zijn, tenslotte, de enkelvoudige substantieven: einde-ènje, vader-voër, moeder-mojjer (1), zonde-zonne, linde-linje, zadel-zoël, raadsel-grossjel, ook kelder, poeder, Heldergem, Dender, ellende, tyding, wonde, ader, ouders, modder, roede, moordenaar (moeërnèjer), schade, made, schouder en noem maar op.

Om zich af te vragen of de Haaltenaar nog wel ergens een d gebruikt.

En of de uitspraak ervan dan toch zo aartsmoeilijk is.

---

(1) Voër en mojjer zijn dus niet zo pejoratief als algemeen gedacht: Vader-voëder-voër
Moeder-moejer, mojjer.

Geknevelde lange klanken

Ze zijn legio de dialectwoorden waarvan de lange klank in bepaalde omstandigheden op een korte terugvalt. Voornamelijk vóór d-k-l-m-n-p-r-t, nog gevolgd door een tweede medeklinker.

Het verschijnsel trok reeds de aandacht bij de Verkleinwoorden en Trappen v. Vergelijking. Ook bij de Vervoegingen, maar daar maakt de r uitzondering.

Het veralgemeent zich tot vele andere woorden onder dezelfde voorwaarden: briejed-brèdtje, groeët-grotje, ouk-oks, doeëp-dèpsel, goën-gonsj, afgiet'n-afgitsjel...

In principe kan men stellen dat d-k-l-m-n-p-r-t alle lange dialectklanken kort maken indien er nog een medeklinker bijkomt (l), wat uiteraard bij verkleinwoorden, trappen en vervoegingen het geval is.

Ook AN-lange klanken vallen op een korte terug als er twee medeklinkers op volgen: naald-nolje, Vlaams-Vlèms, maand-monjdj (vergel. maan-moën), naakt-nokt, maaltijd-moljtēd, Waals-Woljsj, Haaltert-Oljtjert e.a.

Genoemde medeklinkers zijn heterogeen tot en met, dus voor één keer is er geen invloed van een bepaalde soort.

Het constateren betekent echter nog niet het verklaren. Waarom houden f-g-s en w (op een zeldzame uitzondering na: naast-nost), wél vast aan de lange klank? (braaf-braefst, leeg-leegst, meest-miejest, middeleeuws-middeliejuws). Het kan immers ook best andersom, gelijk in andere dialecten, zonder hinder voor de uitspraak.

En om te besluiten even napluizen welke lange klanken op welke korte terugvallen.

aa	wordt onveranderlijk	o	(maak-mokt)
ee	"	"	è (deelt-dèljtj)
ie	"	"	i (bier-birken)
ei	"	"	ē (klein-klēntj'n)
oo	"	è vóór een m	(droom-drèmt)
		o vóór d-k-l-n-t	(lood-lodj, kook-kokt, dool-doljtj, troont-tronjtj, stoot-stotj)
ui	"	è vóór k of m	(stuik-stèkt, pruim-prèmk)
		o vóór d-l of t	(luid-lodj, schuil-scholjdj, ruit-rotj'n)

---

(1) behalve in samenstellingen: diep-dipte-diepzinnig
of afleidingen doopsel-dèpsel-doeëp-
mantel

Waarom de vaak voorkomende

Verdubbeling van Medeklinker

in substantieven met korte klank?

1. eindigend in het AN op

al: valle, galle,
ar: kërre, spërre
an: pënne, kënne
ab: krawwe

2. op

ed: bèdde
el: bèlle, èlle, pèlle
en: pënne, rènne
er: stërre,
eb: spinnewèbbe

3. op ol: rolle, bolle, katrolle

om: kimme
od: vodde
on: zinne, tonne, nonne

4. op

ug: brigge

5. op

il: bille, pille
in: pinne, kinne, platinne
ib: rèwwe, krèwwe

ofschoon het, naar ons gevoelen, evengoed anders kan: dal, wal, nar, ban, zèt, wèt, stèl, vèl, dèn, kol, mol, bol, bom, gom, god, rig, mil, knil, en zin zijn er om het te bewijzen.

Maar dan verliezen we waarachtig het geslacht uit het oog. De rijtjes overlopend vinden we bij de dubbele medeklinkers inderdaad slechts vrouwelijke en onzijdige substantieven (of in Haaltert als zodanig gebruikt: bv spar). Bij de rest, op een paar na, alleen mannelijke.

Het zal daar dus wel te zoeken zijn. Overigens doet die verlengde vorm wel wat vrouwelijk aan.

En, hoe leest de Haaltenaar

Het Uur ? (of liever: d'ier)

Lang niet zoals het moet, maar daar kijkt natuurlijk geen kat van op.

"Voor" en "over" kent hij gewoon niet; hij zweert in de plaats daarvan bij "van" en "deer": koërt van de vouëven, tien deer d'n tien'n.

De uren geeft hij steevast de meervoudsvorm (vouëven, acht'n, zèss'n), al laat het lidwoord (d'n) te raden dat hij enkelvoud bedoelt. (n vóór een dentale medeklinker: d'n twiejen, d'n drouën, d'n tien'n - of vóór

een klinker: (d'n iejen'n, d'n acht'n, ... precies zoals het hoort).

Alleen de halve uren houdt hij streng in het enkelvoud: alver vier, alver tien. Vanwaar "alver" in de plaats van "half" ?

Iemand vraagt: Wad ier ès't naa?

Hij antwoordt: Zès ier'n

of: Alver tien

of: Tien van d'n acht'n

of: Vouëf deer de zeven'n

of: Twieje van d'alver negen

of: Acht deer d'alver iejen

De vertrouwde klanken zijn er, dus snaapt iedereen het wel.

Evenmin orthodox klinkt het antwoord op de vraag "wanneer?":

te zès ier'n

te vier ier'n

t'n tien ier'n (n vóór een t)

t'n drou(ë) ier'n (n vóór een d)

t'alver negen

maar nooit: te koërt van de...

t'n tien deer d'n...

Progressisten gebruiken over heel de lijn "om" :

om zès ier'n - om koërt van de...

AN-ers doen het ook niet

Geen Sandhi-wetten

16. In de omgang een stemloze medeklinker met de eropvolgende stemhebbende b of d te assimileren (schrijft de Sandhi voor) is alleen taalmaniakken gegeven. Zelfs radio en TV negeren het keer op keer, tenzij van het papiertje mag worden gelezen. Wat wil men dan van een dialect?

Er is nochtans een degelijk houvast aan het ingehamerde schoolvoorbeeld "ontdekken". Stemloze t moet assimileren met stemhebbende d, zodanig dat we "ondekken" of gewoon "ondekken" zouden moeten te horen krijgen.

Zouden moeten, maar dat blijft natuurlijk dode letter. De Maaltenaar "ondèkt" niet maar "ontèkt", viert geen "feesdagen" maar "feestagen, is niet "geesdrifteg" maar "geestriftig".

"Hoeveel kost dat?"-"Oeveel kos tadde?"(kos dadde?)

Nochtans, met pb rooit hij het wel: opbrengen-
obbringen, opbreken-obbreken, kapbord-kabbërt. Maar
dat kan niet hij alleen in Vlaanderen.

Gelijk hij evenmin alleen is om de Sandhi, niet en-
kel een neus te zetten, maar in sommige gevallen er
lijnrecht tegenin te gaan: goeddoen wordt goetoen,
goddank-gottank, weggeven-wècheven.

Wat verwacht men nu eenmaal van een dialect?

Toch ook een paar pluimpjes

Langs is een woord dat vaak verkeerdelijk wordt ge-
bruikt voor "door"(door de deur),"over"(over de radi-
o,"via"(via het ministerie),"van"(van boven).

In het dialect kreeg het (althans in die zin) geen
burgerrecht. De man in de straat vervangt het conse-
quent door "al", en dat is een heel stuk correcter, al
is het hem niet precies daarom te doen.

Van de...

Correcter in elk geval dan het vaakgehoorde "deze
morgen, deze middag, deze avond" e.a. is zijn "van de
meir'nd, van d'n noen, van d'n ouvend", zij het dan
weer dat hij niet per se de taalpurist wil uithangen.

Kom, een streektaal hoeft niet per definitie in al
haar geledingen overhoop te liggen met het AN. Laat
ze ook eens tot voorbeeld zijn.

Al moet er in dit geval aan toegevoegd dat het lid-
woord d'n dan toch weer een vreemde eend is in de
bijt (vanavond, vanmorgen).

Nog maar eens

Die dictatoriale medeklinkers

Spelling en Spraakkunst zit er op, hier past een bon-
dig resumé van de verschillende invloeden die sommi-
ge groepen medeklinkers uitoefenen op de klank- en
geruisvorming.

1. b (labiale), d-n-t (dentalen): bepalen het behoud
van de eind-n in lidw., bezitt. Voorn., telw., infini-
tieven, vervoeging en meervouden. Eigenlijk van de
n over het algemeen (kleikindj)

2. d-l-n-r-s-t-z (dentalen)
  - a) beïnvloeden de klankvorming (aa en ui)
  - b) zijn aansprakelijk voor verlies van doffe e.
3. d-k-l-m-n-p-r-t (alle soorten) veroorzaken het terugvallen van een lange klank op een korte.
4. n-l (dentalen) zorgen voor het appendix j.
5. f-k-s-t-p-ch-sj (stemloze van "'t kofschip" + sj) bepalen de uitgang (d of t) van de Verleden Deelwoorden en Gebiedende Wijze.

En aansluitend daarop:

Overzicht van de voornaamste Fenomenen

ons door deze studie opgevallen.

1. Invloed van de verschillende reeksen medeklinkers (hiervoren)
2. Beschaafde uitspraak van vele telwoorden.
3. Speciale Bezittel. Voorn. voor familieleden.
4. Dubbel persoonlijk voornaamwoord.
5. Varianten van de pers. voornaamwoorden na het werkwoord en ja-nee.
6. Trouw aan de buigings-n.
7. Weglating van medeklinkers (d en n).
8. Palatalisering van t-d-l-n-s.
9. Uniformiteit voor de 6 pers. in de uitgang van de Verleden Tijd.
10. Het bizarre wisselstuk "...egen".
11. Weglating van uitgangs-d of -t in vervoegingen.
12. Zwakke vormen voor Sterke Werkwoorden.
13. Herhaling van het pers. voorn. na Bevestiging en Ontkenning.
14. Dubbele ontkenning.
15. "Nee" waar het "Ja" moet zijn.
16. Het overbodige "dat".
17. Overvloedig gebruik van palatalen (j, sj, zj)
18. W in de plaats van B.

Revelatie wellicht voor vele Haaltenaren.
 Waren ze zich van deze verschijnselen bewust?
 En kan de betere kennis van een taal de liefde tot die taal stimuleren?

't Is wat we tot onze verdiensten rekenen.

Nog Allerlei in de rand

In deze rubriek blijven we even stilstaan bij enkele momentopnamen van de streektaal, los van elkaar, en die in geen van de voorgaande alinea's onder te brengen waren.

- het AN-bijwoord "er" is in het dialect steeds voorafgegaan van d of t : der zēnj der.., as ter genoeg..
- dd wordt rr in "schirr'n" (schudden) en in "wèrr'n" (wedden). Typisch Pajots.
- rr wordt dd in "verwēdder'n" (verwarren)
- j wordt zj in zjanevel, prozjekse, zjaloes, zjuwelier, mazjoor, zjubelee, zjongleer'n, zjudas e.a.
- de meeste dialectwoorden op ēt krijgen een j bij; (vētj, smētj, bētj, rētj); die op èt meestal niet (kèt, slèt, spèt, wèt)
- de vroegere sch vinden we, in een verscherpte uitgave, terug in: dèskēn (dorschen), tiskēn (tusschen) boskēn (bosschen), Poēsken (Paschen), meesjken (menschen) e.a.
- wis en fis krijgen een j na de s: wisj, visj; de andere op is niet: vis, nis, pis, vernis, gemis.
- "ik kom e goesjtag of e zondag"; maar: "ik kom en douēst'ndag of en donderdag". (n vóór een d, maar waarom dat tussenwerpsel?)
- leen: samentrekking van "geleden" ('t ès lank leen)
- ewa (stiejen'n) en ewad (appel'n): van het oude "entwat".
- 'n bètj'n appel'n, boter, datt'n, noega, tēkken (n vóór klinker of b-d-n-t)
'n bètje pèjer'n, kiejel'n, zand....
- AN-werkwoorden met aaien, oaien, oeien verliezen de i in de vervoeging (ge drootj, ge groetj) - de eindj is appendix volgens de regel.
- tenzij als laatste letter van een zin wordt de t van "niet" nooit uitgesproken, ook niet vóór een klinker (nie genoeg, nie anders).
- "evie" wordt "eef" in kevie, andijvie
- "um" op het einde van een woord wordt "om": miniom, albom, doētom, balatom, Rerom Novarom. Behalve in "parfum".

- vreemde woorden op on, in of an krijgen een g bij (echter niet als zodanig uitgesproken): ballong, betong, bassēng, dessēng, kadrang, sjarlatang.
- uitgang ig van de adjectieven verwatert onherroepelijk tot eg (gelikkeg, spouëteg).
- kaffee (koffie): komt wel van het Franse café maar legt de klemtoon anders.
- al of geen klemtoon: eirbeirg - ērbērgier
veerzèrg - vērzichteg wèjerd - wordin
- kent ge - kèn dje, kunt ge - kie je
- kenink en enink: van het vroegere keuning en heuning? (eu wordt immers ee)
- maatjesèjerink: behoudt de aa waarschijnlijk onder Hollandse invloed.
- nog treffende voorbeelden van "terugkeer naar het AN": lèp-lippestift, oēr-aderspatt'n, meezjemiggebeet, weef-weduwschap, liejer-toeēnladder, vier'n-voertoël.
- "g'ètj" betekent: ge hebt, ge heet, ge eet.
- "houden" verliest overal de d, behalve in opontaad.
- morgen: meir'n (volgende dag)
meir'nd (ochtend - vroeger: morgend)
- AN-werkwoord "baden" wordt baad'n (v.h.lichaam)
boēn (v.d.ogen)
- ng wordt nk:
subst.: rank, kenink, rink, gank, bollink, ank, rege-
rink (niet in meerv.: rangen, keningen)
adj.: lank (maar: lange), jonk (jonge)
werkw.: ze ginken (gingen), wēr inken (hingen),
ze zonken (zongen).
- voorkeur - veerkeer: twee verschillende lange klanken die in hetzelfde woord één andere worden.
evenzo: uitspraak - outjsprouk.
- als verlist³ altijd de l
- in een bijzin komt het volt.deelw. steeds vōr het hulpwerkwoord. "As ek gesloupēn èm..." Nooit: "As ek èm gesloupēn.." gelijk frequent in het AN.
- verleden tijd van vragen: ik vrieg of ik vroeg
moeten: ik most of ik moest.
- zo (zoeë) is niet gebruikelijk. Wel: azoeë (alzo).

- homoniemen "waar" (adjectief) en "waar" (bijwoord) zijn het niet in het dialect : woër en woëër.
- de Haaltenaar gaat niet te zegenen maar te zègger'n.
- "ènjdj" betekent niet alleen "eind" maar ook "heeft het" (a ènjdj zitt'n)
- "mand" heeft 2 dialectvormen: manne en mēnje.
- AN-woorden met rs verliezen vaak de r (vēs, kèst, bēst'n, kēzze, pēs)
- e stērmoën: moet blijkbaar ooit "een stramijn" zijn geweest (ouē van ei of ij)
- als volt.deelw.van "sproeien" hoort men vaak "gespraadj".
- lm en rm op het einde van een woord verlengen tot llem en rrem : kallem, pallem, fillem, wèrrem, vèrrem.
- nog uitzonderingen op de regel: blaten-bliejet'n, pleister-ploēster, piepen-piejepen
- 4 doden= vier doeë (geen meervoudsvorm)
- ik moet = ik moen (n als uitgang)
- tante = tēntj'n (alleen als verkleinwoord gebruikt)
- Afstropen: afstroēpen of afstriejepen
- rēken: contaminatie van "rijven" en "harken"
- gratis vīr niks: pleonasme
- anderhalf wordt "iejen'n alf" twee en een halve meter : twieje meters 'n alf
- vier ier'n (meerv.), AN: vier uur (enk) zēs monj dj (enk) , AN: zes maanden (meerv) de andere tijdseenheden kloppen
- betroupen (betrappen) heeft 2 betekenissen: snappen (een dief) en opdoen (ziekte)
- duts - doesj - doesjken - dosjken - Dosjkes
- "een bladje" is " 'n blētj'n"
- onregelmatige verkleinwoorden zijn nog: bosselken, plasselken, visselken, gēzzeken
- een deur "open doen", maar: een winkel "openen"
- "hoe heet gij" klinkt ook wel eens "oe oetje gouē"
- verleden tijd van "komen": ze kwampen
- oon wordt ong in: saksofong, telefoong
- vreemde verzamelnamen: koterouē, gerouē, zodje, kēljerink, bakte, kliejerozzje
- 't ènje van de week: (op)het einde van.....
- t'ont : van "ten onzend"
- g'ad: betekent soms "gekregen" ('k èm'nt g'ad)
- "bēste" betekent in het Haaltertse vaak "nieuw" (z'eed 'n bēste kliejed gekregen)
- "ervan" wordt steevast "eraf" ('k weet eraf, 'k èm er af g'oeërd, z'ès ter af gedoën)

Niet altijd consequent

Ongerijmdheden en Curiositeiten

Hoe ondoordacht de volkstaal soms met begrippen om-springt, hoe weinig ze zich aan de logica gelegen laat illustreren de volgende voorbeelden:

- "plaats" is volgens de regel "plosj"; in Haaltert is de dorpsplaats "de plèsj".
- "de aap komt uit de mouw" klinkt in het dialect: "d'n oup komd outj de maa" (klanken aa en ou verwisselen van plaats)
- idem voor "houtzaag - aatzoug.
- AN "aardig" is "mooi, lief". "Oërdeg" is wat anders.
- vraag: Kan een vrouw een man zijn? antwoord: ja. "Sèg maan! Ja maan! ē joo es ē maan!
Ja, zelfs een schaap: ja mē skoup! aai mē skopken!
- "loos" betekent "zonder"; maar wat dan met "droë-loeës"? (moet zijn: droëreg). En omgekeerd: enjē-lēk rouëk (hier past "enjeloeës)
- kleur: biedt twee dialectmogelijkheden: kaleer en kleeer. Maar het eerste is onzijdig (z'eed e goe kaleer), het tweede vrouwelijk ('t ès en schoeën kleeer).
- men zegt "woen'n" (wonen), maar "woeënplosj" (woonplaats).
- gewoon: wordt "gewoen" (gewend) of "gewoeën" (alle-daags).
- een (braad)spit is "e spit", maar een spitvoor is "e spèt".
- een Rus is "ne Ris", maar een rus (graszode) is "ne rès".
- "schoeffel'n" betekent "afluizen"; een schoeffelink is een uitbrander.
- "deed": ditmaal een eind-d die altijd wegvalt, ook vóór een klinker (dee'k, dee alles, dee onder).
- AN-tweelingwoorden lopen uiteen in het dialect:
kever - kever, maar lever-lêver
zegenen - zèger'n, maar regenen - rêger'n
kracht - kracht, maar vracht - vrècht.
- AN-drielingwoorden:
woord-woord, moord-moeërd, koord-koeëre.

- een Haalterts gezegde: a stond dor te dansen .Hoe kan dat nu?
- vroeg (bijwoord) korte oe: wordt "vrig"
vraag (werkwoord) lange oe: wordt "vrieg".
- ērtaneg: wat is dat voor een woordbeest?
- kantine wordt kantien, machine-masjien, cabine-kabien, piscine-nissien....Waarom dan niet gabardien, vazzelien, pralieren, mandolieren, penicillieren?
- Itolj'n (Italië), Sponj'n (Spanje), waarom die meervoudsvorm?
- winden: als werkwoord geeft het "wènn'n", als substantief "winj'n".
- ooievaar: waarom niet ooievoër of ooievèjer?
- oorlog: waarom niet oeërlog? (oeërsprong, oeërzouk e.a.)
- ouder: (vader of moeder): aar
ouder (leeftijd): our.
- tamat (tomaat): korte a, anders werd het wellicht tomoët.
- bedinj'n (bediende): krijgt warempel de meervoudsvorm.
- kiezen en niezen worden resp.kiez'n en niezj'n(?)
- dokter-doktoer (e-oo), maar omgekeerd: pastoor - pastēr (oo-e).
- "vrienden" verliest de d (vrinj'n); vriendin niet: "vrinjdin".
- Wee u ! ,wat blijft ervan over in Wieja !
- sport (van een ladder) wordt "spèt"; maar voetbal blijft een sport.
- "uw" wordt altijd "aa of aag"; dus "zwaluw"...nee, voor één keer niet "zwoëlaa(g)".
- "vinger" heeft twee uitgaven: vinger en vinjer.
- Woensdag - goesjtag, waar haalt men die g vandaan?
- in de regel verandert ts in sj (botsen-bosj'n, kaats-kosj); "iets" en "niets" doen er niet aan mee: "iet" en "niks" in de plaats van isj en nisj.
- AN "hij laat" en "hij staat" moeten normaliter ook in het dialect dezelfde uitgang krijgen; Niks van: "a lotj" en "a stoët".

- "ui" van "bui" wordt oë in "vieze boë", of ouës in "mèjertsche bouës".
- brojknēcht: ligt overhoop met de regel, zou "broudjknēcht" moeten zijn (ui vóór d).
Of toch niet: d valt weg, dus ui vóór k wordt oj.
- let op het klankverschil in "kērkſken" (verkleinwoord van "kerk") en "Kēsken" (gemeentenaam).
- zegt de Haaltenaar: ik bēnjtj wiste zèggen, a ènjdj wist'n oël'n. Wisten? Volt.deelwoord van "zijn"?
- verkleinwoorden van "beeld": bèljeken (postuurtje) en biljeken (prentje).
- vanwaar de g in: ik daag (duw), ik aag (houd), ik vaag (vouw), ik spaag (spuw)?
en de n in: ik traan (trouw), ik baan (bouw)?
- twee nogal gewaagde afleidingen: proboosje (proberen), risikoosje (riskeren).
- wie kent meervouden die uitgaan op "aan"?
- broeder(broer) wordt "brier"; maar: broeder Isidoor.
- persoonl. voornaamwoorden: wēr, weir, geir, zèjer, eir, èjer...waar komt die r vandaan?
- meervouden op aan: vraan (vrouwen) en schaan(schouwen).
- in het Haaltertse dialect kan ook een voorzetsel trappen van vergelijking hebben: bij - bējer- bēsjtj (vanzelfsprekend wordt het hier gebruikt in de plaats van "dicht").
- "voorschoot" en "voerschot" : slechts één letter verschil, maar : vèskoeët - veerschot
- "gij het" wordt "t'nt": pakt gij het - pak t'nt
- ouder - aar, maar houder - ager
- AN-tweelingwoorden "wortel" en "mortel":
wèttel en miejetel
- kwèst: "kwèst 'n èmme ze gīn kwèst, dad ès de kwèste"

I D I O T I C O N

van het Haaltertse dialect.

Dit is een materie die men bezwaarlijk (om niet te zeggen: onmogelijk) alléén aankan.

Een computer geeft met een druk op de knop zijn opgeslagen gegevens prijs, wij moesten het hebben van maandenlang, in het ijle, geheugen aftasten, op vinkenslag liggen met papier en balpen, het woordenboek uitpluizen om via het AN de Haaltertse dialectismen op te sporen. Ook en vooral van een beroep doen op de gewaardeerde medewerking van vrienden en kennissen, van tipgevers uit de verschillende deelgemeenten om de onderlinge verschillen in gebruik en uitspraak te achterhalen. We danken ze graag bij deze.

Zo hebben we een woordenlijst samengesteld die, misschien niet absoluut volledig, dan toch voldoende representatief is voor het vreemde taaltje waarmee we leven. Vreemd, dat beseft men pas als men zich door de opsomming van bizarre woorden en uitdrukkingen heenwerkt.

Vele ervan zijn op het eerste gezicht niet thuis te brengen omwille van de onorthodoxe tekens en het vreemde totaalbeeld. Andere behoren reeds ongeveer tot de folklore omdat de bedoelde voorwerpen niet meer in gebruik zijn of het begrip ervan is vervaagd. We hebben ze toch maar mee opgevist; ze behoren nu eenmaal tot het taalpatrimonium en mogen niet verloren gaan.

De lijst bevat vanzelfsprekend niet alle woorden die in het dialect worden gebruikt. Alleen deze 1. die het niet met het Algemeen Nederlands gemeen heeft, of 2. er, qua schrijfwijze en/of uitspraak, zodanig van afwijken dat hun oorsprong nog nauwelijks te onderkennen valt.

Voor wat de eerste soort betreft lieten we ons dankbaar leiden door "Het juiste Woord" van dr Brouwers en door de "ABN-gids" van dr Paardekooper, waarbij we (graag toegegeven) meer dan eens voor een verrassing kwamen te staan. Wie neemt nu zonder verpinken aan dat bv "piskous" (piskaas) en "met de poepers zitten" niet exclusief Haalterts, maar onvervalst Alg. Nederlands is?

Anderzijds, wat Brouwers als ZN (dialect) brandmerkt, kan dus evengoed in andere streektalen thuishoren. Het (vreemde) kaf van het (Haaltertse) koren te scheiden was ons uiteraard onmogelijk.

Tenzij sommige - om verwarring te voorkomen - vertalen we de ongewone woordbeelden niet in het AN, laten het genoeg van het achterhalen aan de lezer. Evenwel, om een marsrichting te geven, hebben we alles in rubrieken ondergebracht. Althans zoveel als mogelijk. Zo leest men onder bv "Ziekte" de woorden, resp. uitdrukkingen die met ziekelijke toestanden te maken hebben.

Blijft het desondanks nog steeds Chinees, maken we ons sterk dat vriend of familielid misschien voor de oplossing zorgt.

Hoe dan ook, afleesbaar is het allemaal en in de juiste dictie, als men maar goed op de overeengekomen tekens (inzonderheid ē, è en ê) let.

A. Dialectwoorden1. Gewassen

tingel	touëmoes	donderbloërekes
sloeër'n	toutjeloeëre	wolvenbroeëd
loeëf	pèjen	grinsjel
plantsoen	tommort	wolk (gras)
zjanoffel	stoffelier	schoekeloen
kampernoelje	zjizjemien	Sponsjke teiref
bitterpèjen	mollesaloë	il (struik)
doel (boom)	foljeplank	soëk / woë
noelj'n	èsgat / ap	sprinkel
snille	kalleken	dief(okselscheut)
	flok(bloem)	

2. Vruchten

flip / dat	innebees	tētjes
mērbeloën	(r)ingelaar	grawozjelink
ērbees	tropelbees	noëz'nnoot
palloken	kērnolje	zjiejeker
kēmzoëd	zjèfken	nēs / krouker
doewanee	wouënbees	schouëtkēzze
platte milje	ronne milje	matersnèst
sloester	kērreken	kēttelken
moësteek	mater (rijp)	

3. Dieren

visj / ēsse	stokdojf	têken / ploëték
dolleken	viggen	toetj'n
rouër / voeë	mètt'n	vërr'n / fornouën
nlēsjer	zjiejekelink	mērteko
knapper	oenjer	têlink
gèjernoot	poutjerēk	lêk / kloek
poupeloenje	slangērtisje	laweirk
wiejawoël	zwoëlom	mèjerlor
kropper	wēddeken	terrēnjtj'n
ēnn'n / ojben	ènjer / kèpper	dojvinne
lakker	kieken	vliegewater
moljer /	èzzel / poutj	floutj'nier
meesj / nolje	oeërezojper	kwakkel
paoe (pauw)	steekvogel	katinne
eer (uier)	zwing	
vèstront	zwalpouë	slijpstèjert'n
trèkbēkken	roeëz'n	iejet stoën
dèchteg zēn		

schrouën	slijpen (duif)	ronken (duif)
moutj / vleg	keef	loeëper (til)
sprieblok	louëmoëreken	

4. Menselijk lichaam

knoesel	kinjeken (pupil)	ot / wērt
nougelbojk	vrouëf	plank (voet)
pol (hand)	brēdd'n	fontēnjtj'n
vērdommenis	kēnnekesbiejen	mēttekesknien
ēss'ns	smikkel	leen / mēm
wiejer	drojper	tēt / broë
boktand	zeenn'n	prot / tist
iejegeniss'n	kalle	peperkoeëre
fas / kont	balkong	blad (tong)
klès / toep	pliksken	kalot
froefroe	fabriejen	
blēs	bieters (tanden)	

5. Eten - Drinken

pistolee	bouëval	oesjvlēk
kipkap / kop	gemoël'n	gekapt
sjisjsij'n	bisj / trip	krol (sauc.)
kabbernouë	spēk	frikadong
koën / kramik	geslege vliejes	ommelèt
knetels	peesjik	oesjepot
stoemp	pèllepatat	vloën
tētjespap	appeltrōt	kinjekessojker
solferoën	plēksel	fērremisjèl
mêlsojker	pille	Ingelske sjik
pateeken	stèk / tablèt	kalisjaat
zjizjip	potje kaad	moenjbol
kërrebitjes	rouëspap	tikkenouë
dojjer	pèjer'noeëg	ouërekasser
flotjesmèlk	slap	boelink
schorre	boeljie	platte kês
gewonnen broeëd	boesterink	lammekezoet
stoverouë	strouëker (wafelbak)	
schreinjsj	poosje	zènje
kwēs	tegoed	potj'n dèk
knousjt	knoewwe	bakte
schèlle		ënjdj (bv worst)
bronjeer'n	goën (deeg)	smokkel'n
frēt't'n	brass'n	kass'n
iet proffiteer'n		kneinsj'n

opkommen(melk)	kizzel'n	opstampen
t'oeëpschiet'n	lampètt'n	doppen
kloek(voedzaam)	etelèk	zocht(gaar)

6. Kledij

dingen	vērschoeën	plastrong
pitalèjer	zjip / zok	slapkaas
spriet	bot / pitj	kloet
gèt / frak	goriejel	konteklēssjer
neesdoek	moeffel	voeël
kappeline	tawwerd	louëfrok
minne	stoeferken	frak / slèp
tipzasken	vēzzjelink	moemmelbakkes
sliejeven	tip	iel (hak)
kliejerozzje	slēs j	pisdoek
driegen	opgedoën	oëgestoeët'n
inloeëpen (schoen)		

7. Personages

brojknēcht	tjoek-tjoek	gast'n(kinderèn)
kazakdroër	vrougstèjert	bedirvestront
kwēddelēs	slinken	mēssjersknoup
lastegord	deerjouger	pèjeremiejester
parēttemouker	weef	wevenèjer
dingen	mok(ke)	pasjoeterken
schèrminkel	snèbbeken	patatterkinjdj
kazzjevang	bawwelkaas	potrètt'ntrèkker
kadee	galjaar	kakkelat
farseer	kēssjer	broj / zietelèp
voër	vènjtj(lief)	mojjer
imand èl	kanikkel	kwēdde / kalant
lèrre	kazjieter (coadjutor)	boj / gèljdjond
schamateer	sloeër	dizjateer
sloek	joeper	stroëtliëf
jonk	sloekepee	schèjerlasliep
klappouë	brēdd'n	meiss'n
vènjel	sloenjsj	doesj (duts)
pasjoeterken	boenjelēs	kousjvraa
bisjtj'n	patotterken	lavouër
biejenaar	kakkenèst	matant
mèsdinjer	alve gast	lèvene wevenèjer
bagadèt	fakteer	bloejken
snotter	koëpèrt	staterik(durver)
koëpoesj	rondgonjer	koenjstj'ndoenjer(acrobaat)
	stoksjampètter	vèrnepelink

8. Gereedschap

frinkèt	èljsj'n	kommeer
---------	---------	---------

schês	zjat	platinne
drankiejemer	stanne	kladder
vêrzèt(fiets)	mêrremit	slouper (val)
êrloezje	moelje	bèssom
lier'nèjer	oëlam	dèstel
kâspenne	stopsel	schrouf
zouëken	trèkouëzer	risjoumer
pèsouk	toespèlle	troeffel
oesj / deirem	klipper	ballesong
ouësel	pries	kinjerkoesj
	zwierder	toutj

9. Woning - Gebouw

stozzje	sollemènt	sponne
schap	ousjplēk	scholje
neezj'ndrip	vaat / kiosk	padde
pissien	meirbel	vollisj
leen / barak	joeffer	schoesjel
èpperste	ank / woenjstj	achtelouës
fêrtrèk	ouzjcken	blaffetier
bêrrebank	wëddel	rolder
stamenee	kabardoesken	schojf
woër	slouper	schof(lade)
riejesterink	tichel	koterol
	vilbelojk	

10. Ziekte

kèsser'n	speen	rap / pik
bèzze	drougen	sèskes
afgank	flesouën	scheerbēk
zwerozzje	èksel	kouëkoest
verschot	bisjtj'n	stouëloëg
piepoeëg	sjiatik	vallink
smeet v. fleris	gawwe	dripnees
blouën	dikoeër (bof)	mouljploug
		strêloëg
beternis	rol (lichte epidemie)	
rezjiem	trèkkingen (buik)	
mateer(etter)		
betroupelēk	droëloëës	malonjeg
vêroërd	kadik	vêrsnoft
dèjerlēk	gebrèkkelēk	onderkōmmen
	branneg	gesleet'n
koëlēk vall'n	afœl'n	mismiejester'n
dool'n	pikkel'n	oërdeg wërr'n
êrvall'n	karott'n trèkken	spagen
As ên Zèllik		

11. Spel

speeldingen	ammezoosje	pijplakker
klèmzjiejel	krik / top	rottebolaoe
drouk	kostanteer	klēsjtop
biezebouës	meirbol	kallewip
bollekèt	botter	schierter
kanong	afrouëzer	oo(in zēn oo)
schovverdouën	park (kinderbox)	
geloëperd	bezjèkt	vīr goed
zeer'n	wiez'n	deerstéken
kētjējougen	opkoppen	vērtouën
slijpen	loosteken	loedder'n
peipinken	krojpen	jokken(knikkers)
pèjereken agen	walebaal'n	

12. Huishouden

aftrèkker	soë / jacht	bliskool
klakpapier	louëvort	fouën oolje
sèldersoe	tèst	optrèkker
stèsken	dèksel(deken)	sozzje
èppelink	schramoelje	moltj'n
ouësel	moeër	schoteldoek
katsjoe	tèmpèr	doejvelken
kookēs	afwas	stoof
blink	flawouën	vērzouëp
oëloën	zøjjen	krēsjer

13. Landbouw

kater(akker)	loezje	kērrerot
mèssink	douësel	zwing
omschouë	derlouë	ērrè / brouk
zjant	bolje / grilje	boljink
bērrènbank	zichel	pènnekesdroëd
pèstaal	peekapper	zodje
spènje	ooeëp(stuik)	betrouf
klèdd'n	vèddeboeëm	schobbērt
brankaar	oljtjer	eedje
pikweirf	rastiejel	oërgetouë
kordiejel	lochtink	mês / mèspoel
kērtong	schèlf	biezemèlk
	los	ree
oëkoulj'n	knoll'n	schoeper'n
vētj'n	omdoen	rêken
vèrstèkken		
opagen (opkweken)	oeëst'n (aren lezen)	

14. Godsdienst

oeëgzoël	osjfort	krioël
zwijsj	louëkdeer	biljeken
berēchtink	vedrons	vezjill'n
donkere mētt'n		
leez'n	pesjonkel'n	

15. Natuur

outjkommer'n	katrienewiel	mèjertsche bouës
smoeër	schof (wolken)	masselkes
ouélicht	lommerte	
mater	slieje	vērsloensjt
klok		
overtrèkken	smokkel'n (regen)	

16. Andere Substantieven

bicht (brol)	frot	kamelot
titj'n	tieterken	oeresjans
sjoep	drisj	verpast gèljdj
bom (bodem)	kēsijkenop	inkel gèljdj
pèsje	rotterink	rēchswējers
schoeffelink	wilje	wèjel'nd
spoosjom	toeëg	teimber
	sloupink	stiejēnpit
kopken	oësom	domp
toek	vēroeëg	ponk
kērt	gedinkenienis	bees (kus)
oud voulj	pladēsj	regelèt
spante	ouēzerewèg	baar (katafalk)
gērre	bērd	roep (huwel.)
vērousj	klouēster	wiek (kaars)
krēsj	pēkkink	konseir (toneel)
eifil	fabelken	wèjerdouë
	wouēmen	vlieger (vliegtuig)
zjenoosje	eireken	karēljekes
misval	klēsj (veel)	palille
kastaar	pataat	brēmken
vēmmeken	toeffelink	voeës (wijs)
snawwe	gēsdojker	plēsj (handslag)
vērdoëndēd	geschieje	stommen ambacht
orrozze	rēkker	kwēst
	geleeg	kepernougel
eire (air)	grossjel	afkrawwelinck
stichel	eireken	kloesj (zak)
toepel	toot	alom (omweg)
anteef	pikkel	blaf
schrēnsj	bollewinkel	doesj (stamp)

lawouët	zèp	tier (moed)
bouëgank	kërtoesj	outjkant
	kinjerozzje	kinjdjkskerf
kodd'n	broewwel	wenje
knisj	brossel	klodde
kappelink	lëdder	oeërd'n(geld)
loeëpgrëcht	groeët lot	loërdouë
missink	moederousj	okkozzje(koopje)
opzèg	winkèt	barriejel
	kwëllem	zwak (put in de weg)
bobouën	bordier	gom
kader	koeker'n	koppel (paar)
ou peken	ouësgank	ouësstoel
begankenis	noen	ammelouken
gedoen(huis)	renewoosje	teirem(diensttijd)
veloospèlle	plak (fiets)	flêter (slag)
kol (lijm)	dop / root	dèknoum
gërre	koers	manekes(prentjes)
mazoet	post (zender)	rebu
	rammenant (uitschot)	brès (troep)
loeëpene meter	oplèg	pille(batterij)
plosj(baantje)	zinneslag	veistertablèt
bërd (tafel)	plankier	kêsriet
stiel	stokmeter	louëzemël
saas(standje)	zjoeër'n	schoufelingen
scheet	pree	klësj (zweep)
kwinjtj'n	proesj	volle
eef(zuurdesem)	wasspèlle	toernee
	pënnestok	aprilvis
nakker	zotousj	doëbiljeken
zwëmkom	poerjink	moesjordpèjerd
rëlsj(meerv.)	doesj(marmiet)	tocht(vruchtgebr.)
polk	zëttingbelèt	bister
dagier	blaa stiejen	stranne
masjien(locomotief)		strojk (afkomst)
flokaat (kurk)		

17. Andere Werkwoorden

sjikken	bedompen	opsteken
schiejefsloën	bross'n	lokken(zuigen)
vinzj'n	deerschiet'n	wouësmouken
vërdapper'n	vërmoeëskén	on toedrougen
viegen	flikken	outjsteken(doen)
opdoen	oënoël'n	vloek aftrëkken
rotel'n	stoefen	afpross'n
afstrouën	tënteer'n	opdoen (geld)
opekass'n	strippen	on opsteken
t'oeëpvëgen	mispikkel'n	kaiet'n
lill'n	inschouët'n	outjslabakken

strêl'n	jonn'n	iejeke
maavêgen	idder'n	trêkken (tocht)
plodder'n	zingel'n	lêrke stoën
drampel'n	oënagen	lotj'n trêkken
ladoet'n	moet'n (betalen)	
zjiejeke	zjabber'n	verwêdder'n
snitt'n	kwakken	lêvenagen
overpampel'n	getouken	inker'n (gillen)
friwwell'n	koejonneer'n	oeëskentrêkken
troesjel'n	grêven	pott'n (sparen)
êrken	moeësken	outjiejendoen
opdoppen	tēnjel'n (zagen)	
krêft'n	kèst'n	vinken (smeulen)
brossel'n	gêloeeën	overschrikkel'n
spiejechel'n	kandelèjer'n	outjslojjer'n
kandiejel'n	omstéken	afschiet'n (betalen)
krochen	drēsjs'n	pronken (misnoegd)
tērr'n	dēsterr'n	lamenteer'n
deervall'n (toneel)	genèjer'n	
afkēsjs'n	mangel'n	konkelfoez'n
dripneez'n	klēffer'n	t'oeëpschiet'n
bliejel'n	schoeffel'n	ronken (snurken)
floss'n	sleer'n	toekenoëd doen
aftrēsjs'n	dēgger'n	pikken (stelen)
strojven	klēs'n	ratt'n (stelen)
vērshoesjs'n	vērdoebber'n	opiejesmēsjs'n
krawietel'n	doezjenneer'n	
bousjken	smoeër'n	moemmel'n
poeffen	trêkken (foto)	plouzjs'n (in bed)
afridder'n	koekeloer'n	floutjs'n (liggen)
besteken	drisjs'n	schroewwen
poërt'n	zwēnjzjell'n	vastscheir'n
lojmen	schappeer'n	vlass'n
outjsteken (doen)	schojfel'n	
fezel'n	misann'n	vērpross'n
krouēzl'n	afpissjs'n	bouzjs'n (examen)
aflangen		klappen (praten)
outjvliegen (tegen iemand)	toër doen	
opkommen (verkiezingen)	afgoën (verkleuren)	
déergeven (doorzakken)	agen (goed blijven)	
opmouken (opruien)	loss'n (loslaten)	
aftrêkken (fles)	grouēz'n (wenen)	
oproepen (wekken)	rēchtstoën (opstaan)	
oëkloeeëster'n	legenēchteg mouken	
sjokken (zuigen)	parètte mouken	
trêkken (ontvangen)	brann'n (dichtbij zijn)	
schoeë spreken (smeken)	'n scheet loët'n	
stèrt'n (vloeistof)	plikken (rafelen)	
overdrougen (verklikken)	langen (stelen)	
plēkken (op krediet)	onderschiet'n	

snikken (armbeweging)	verdriet'n (vervelen)
poetje zètt'n	zotdroë'n (moer)
drojpestèjert'n	plēs'j'n
roeien (werpen)	karott'ntrèkken

18. Bijwoorden

atoeës	dikkes	ivvest
nivvest niet	genoëdeg	slaggelings
nouëgop	serewoor'nd	achteriejen(straks)
grat / awouëd	rommendom	t'alvendeer
fiks	valêven	swouël'ns
malgereee	bakaast	vërom
flakaf	alvelings	ëskë's
	aalzelêven	t'alven
isj	sicht'nd	nogoosj
abiel	flees	lètter (weinig)
arëzzekes	loss'ndeer	alèjer
arrèjet	vanèjer	schabalëk
nouëg	meir'n	overnies
	scheirp, gewilleg (iets meer dan)	
vanouëgen	sëvvest	outjssloutjelëk
lëk (gelijk)	nikker	weeral
bërrevoesj	blouëtoe	bloesjekop
overlèt	nimmer	stanfasteg
aveir	vantouëd	forseg
schampavie	përfors	giejelegans
	achterdëms	meegonjewèg
zotgowèg	aalgelouëk	omzègges
deestëd	stërlings	aalzelêven
	braa (zeer-erg)	

19. Adjectieven

beterkoeëp	bevangen	kolèjereg
plichteg	volanneg	doeëdversleet'n
getënjeld	vërlouën	kroppenevil
gichteg	graalëk	opschiet'nd
rël	kamant	pakbor
	roël	lezeg
zinjelëk	wak	gestèkt
sliwwer	vernepen	stëg
geschoot'n	doef(fe)	foesjel
drolleg	vies(kwaad)	onpossènjteg
kril	kontroëre	loesj
	sprok	stiejendoeëd
motteg	bespotj	drikkelëk
broewelevil	pikapik	vilgetoëterd
iejenanneg	sleteg	benaad(bang)
vilzètj	weirkdoug	poempaf

overlast	beroest	geschranst
outjgekocht	versteven(kou)	alfwas
snakker	vos (haar)	ongezjeneerd
reaal	roëzeg	itteg
rost	koloriek	geschalotterd
vertojjerd(verward)		miskwèkt

20. Andere woorden of uitdrukkingen

nimmendaal'n	alèsj	t'ont/t'eirt
tot ieteg	't ouëgeste	vasgelouëken
in poziesje	op e vës	mee bott'n
't doet !	awèl ?	kwèst (wie weet)
t'noen'nt	t'nacht	Va klēnjsj af
Nogzoveel	ne lèdj a	Ribbedebie
Amen ēn outj	in tēsj	Op avaans
In de rapte	In 't kèrt	Graad ēn blaad
èlk overand	In 't voulj	Kèrt gebonn'n
oeëp ēn aal	Op proboosje	Imand opsjaan
T'akkoord zēn	Va langsom	Op afkèrtjing
Va jou zèggen	In 7 ost'n	Onder of boven
Al weerskant'n	In zēnnen bloeët'n	
Van tien negen	Oēn of omtrēnjtj	
Platte jonger'n	Te pas ēn t'n onpas	
Jonger'n mee stèkken		
Vligge jonger'n	Doër of omtrēnjtj	
Den bollemijter af	D'èljdj om d'èljdj	
Wèrt'n afleez'n	't'n ès nie agelēk	
Zēn zjip outjspeel'n	Mee iet leer'n(sollen)	
Mee iet lill'n	t'n oeëgen outj	
Zoveel te beter	Met d'n touëd	
Iet of watt'n	't ès iejen (gelijk)	
Op veerdiejel	Vandoen èmmen	
Achter 't gat	Op de klopp	
ērdoesj	Met de macht (veel)	
Kost wa kost	't ès onnoeëzel	
Tiske licht'ndonker	Op touëd ēn stond	
In dwêz'n	Deer den bot	
Werr'n of zwouëgen	e koppel a deu	
Mee oeljttj'n ēn boeljttj'n		
Schiejef ēn schêl		

B. Stijlfiguren

1. Haaltertse zegswijzen

Een karrevracht van kleurrijke, soms brutaal volkse uitdrukkingen, alleen in het dialect - al of niet in meerdere - gebruikt. (De andere fusiegemeenten zullen er ook wel hun gading in vinden; ze hebben daarnaast nog hun eigen "stijlbloempjes").

We schrijven zoals wordt uitgesproken en brengen zoveel als mogelijk onder een gemeenschappelijke noemer onder.

Tijd

Op ne pink / Tisken did ēn acht dougen
 't ès mor nen bot leen / Weire kom nog alier
 't'n lig ni in 't vier / Aal overander dag
 Mee touēd en boterammen / Toesj en tēn
 Alle vouēf voet'n / Tot in de klein irkes
 Ne gronnegen dag / Tot iejen van dees dougen
 Bost op d'n noen / Vīr iejeweg ēn 3 dougen
 In de klèjer'n / In d'n donker'n
 Stillekes oēn om lang te dier'n

Eten-Drinken

Eet'n dad a gat mee 'n toot stoët
 'n Kosj in lèggen / A eed èm overdoën
 't ès mēne meeg / A ès in zēn'n eet
 Roëzeg van d'n onger / 'k Zien ze vliegen
 Ni miejer onger as de zjiejē dèst
 A'n kē gīne pap nimme zèggen
 't Smokt nor nog / 't ès nor mēn'n tand
 Zēn oeēgen zē grojjer as zēnnen bojk
 Woeër stèkt'nt allemoël?
 't Komd al mēn oeēr'n outj
 A zoo der èm nor verangen
 Mēnnen bèjer grolt / Mee krot ēn mot opeet'n
 Eet'n tegen d'n onger da komt
 Zēn biejen'n onder toufel steken

A eed e stik in zēn voet'n
 A ee ne mètte gekocht
 On d'n toeēg angen / Zat of onderwege
 A eed 'n pintj op
 A'n kē gīn lege of gīn velle zie stoën
 A ès op snok

Kracht

Kērtēsj (pelong, klēs joeēr, lagèjer) geven
 't ès nen doejevèl / A vlast er nogal op
 Geef mo bèzze, zjeraar! / Geef mo galèt!
 Ne roeffel geven

Inspanning

Zēn devoeēr'n doen / Zjeneerd a 'n lètj'n!
 Da plēkt on de rēbber'n
 Geef mor e poerke miejer
 't'n ès mor e klēnjtj'n (graag gedaan)

Spotten

Mee imand 't sjilleken agen
 't Zē mē d'oēz'n / Imand outjschouët'n
 Lach mee a pètj'n / Ze spele mee a voet'n
 't Za règer'n, de veirkes loeēpe mee stroeë
 in èjer moulj
 Langen, maa'k on a broek angen vīr visken te
 vangen?

Angst

Pèt èmmen / Mee ne schaan nēk
 In zēn broek doen / A zitj mee 'n ouē
 A trèkt zēn iejerekes in

Warboel

Wa nen boenjèl! / Op de wiljen boef
 Oeët over kloeët / Oeët over gat
 't ès nen nēst
 G'n kintj er ni over of deer

Mislukken

Voulj vall'n
 't ès nor de vontjes / Ne kemel schiet'n
 't ès va mēn voet'n / 't ès 'n beschete mērt

Lijden

A weet oek woēer da den bèssom stoët
 A zaa zēne pere zien / Ze zag stērrekes
 A ee 't zjiejel oēn
 A zal op zē moeder roepen
 Ze was liejelek gestèljdj

Ruzie-Vechten

't Zitj er boveirems op
 Imand (n)en mot(mossel, trok, èf)geven
 Mee imand 'n voor rouēn / 't zitj schiejef
 Mee klikken ēn klakken boutje smouët'n

't Bloed spēsjt'n tot in de gebier'n
 Va zēnn'n nees mouken / Imand iet oēndoen
 Ze zaa ze meekrouēgen / Zēn ann'n ange los
 A'n zaa ze nie moete koeēpen (slagen)
 Op zēnn'n donder krouēgen / 't ès lēpsaas
 Geefd èm nen tiejen in zē gat
 A ee bèljđj mo gīnne klank
 Vērwouēte kē mē ni bouēten, mor sloēn doe mē
 Lotj a ni vērpikken zjiejjer
 A eed op zē kliejed gekregen
 Imand ne pieje in zēn ol geven
 Imand d'n doejvel oēndoen / Ne wēffel geven
 'k'n kēn èm nie oeēr'n of zien
 't Zaa der go stojven / A zitj op de stinker
 Va zēn oeēre mouken

Liegen-Bedriegen

Imand nor den bok doen / A ee mē vast
 A eet de koeēr' oēn / Imand ne stoppel steken
 Achter d'oug goēn / A ee mē ne kol gepast
 't Was op veerand geschoteld / Achter 't gat
 A ee 't spèl o zēnne meel'n / 'k Bē gerējen
 A goēd op 'n ander / 't ès opgemokt spèl
 Imand in doeskes doen / Imand iet opsolfer'n
 Outj oeēgevērblēnjink / Imand iet oēklappen
 Vergètje ni te liegen? / Imand in droē agen
 Liejere moulj'n trèkken / Achter oek of kant
 A geboert va krimmenoēs / 'k èm èm liggen
 Imand 't gat canderrouēn / Kousjt aē mond af
 Z'èmmen èm bē zē pitj'n / Trikke van de foeēr
 Imand rond zēnne vinger droēn
 Imand ne kl... aftrèkken

Groot

A kēn in zēn schoenen boter'n
 Giejel d'n ēnnekesnēst / 't'n ès gīnne kak
 Der 'n stoē gīn poēl'n oēn
 A kēn der azoe twieje zwiejjet'n
 't ès 't iejen ēn 't ander
 't'n ès gī klein bier

Einde

Zēn schip afkousjken / Poentj ander louēn
 't ès in de sakosj / A ès t'ēnje va zē latouēn
 A eed èllef / D'n ènjđj zēnjđj outjwouēz'n
 't School ès outj / Naa ès 't spèl kompleet
 Die ni 'n wildj ee g'ad / 't ès om zjiejep
 A ligd op zē stroeē

A'n ee gīnn'n nougel om zē gat te krawwen
Ik bē rit / A zitj in slēchte papier'n
In vērket zijn / In de patatte zitt'n
't ès van eiremoei / Klein strontjes schouët'n
A'n weet ni va wad aat pouële mouken

Praten-Zwijgen

Va zēnn'n tētter mouken / Op imand kappen
Rote mouken over imand / Verstèkt a tong niet
Zēnne zjiejever got de kèst af
Iet outj zēn botte sloēn
Aagd a smoel (smikkel) !

Stil-Dood

A 'n gaf gīnne knif
A ès 't fas af / A èntj veir zitt'n
A ès 't go zèggen / A ès ter van tiskan

Vergelijken

't ès t'nt gedroodj ēn gesponn'n
't Stèk naas / Dei's 'n ander kēlkesjoos
't'n mag er ni o rieken
Pot iejene god / 't ès weer van dadde
A'n èndj va gīn vrēnde
't Zē schoeēn kinjer'n die op èjer aars trēkken
As ke bē nen ond slopt betrop te zēn vloēn
Moest ek van aa zēn / Zo blaad as 'n scholje
't ès t'nt geschiljerd (gescheet'n)
Zo klèjer as poempwoēter

Gek-Dom

A'n ès ni bē de zouēn'n
Zo zot as 'n drilnoot / A tērt deer
A beginjtj te miss'n / Gē gestampten boer!
A eed 'n vouēs los / Te zot of te bot
A sloē ter nèvvest / A ès ewa kirrebis
A ès va zē rotj'n / Z'ès ewa turelut
A'n ee ter mo vier ēn nen bezekoek
't Zot èft, 't ès meir'n oeēgdag
As ke zot wērd moe j'et zèggen
A eed 'n reviezje vandoen
Te dom om èlpen te donder'n
A'n kē gīn lètter zo groeēt as de keirk
Gouē vangt zeker ?

Winnen

A ee ter ne goeie pak o gedoēn
Ze leid on d'n diejel / 'k èm èm liggen
't Komt ziet binn'n / Aale boēt'n èlpen
D'n dērde kiejer verlicht 't kēskēn
Wē zēn bē de goei / Op d'n oeēp toe
't ès outj de koēn / 'k èm a te stēkken

Rijk De wilj'ès 'n koë biejest
 A ee ze woen'n / Zēn broeëken ès gebakken
 Z'ès goed ingespann'n / 'k èm mē zoëd
 't kēn beter van de keirk as van de kapelle
 A lig ter mee / Ze stinkt nor 't gèljdj
 Die 't lank eet loët'nt lank angen
 Ze bouët'n in zēn bille

Geluk Mee nen doezjendste lik
 't Lèp ziet af / 't Ee ter tiske gewoodj
 A ès mee zēn kont in de boter gevall'n
 Gouë ètj zeker 'n oefouëzer in aë zak?

Ziekte 't 'n ès mo nen overgank
 Der'n zitj gīnn'n tier in / Z'ès veir gezètj
 Va zē zèlve vall'n / Va zēne sis droën
 Va zēne cènter vall'n
 'k'n bē mor 'n alve pēne

Vrede-Rust
 't Zitj wit / Lot'nt on a ērt ni kommen
 Oe gevëndj a ? / Slopt op a twieje oeër'n

Menselijke handelingen

'n Eike geven / A wast èm gelēk de katt'n
 Rikt a poërt ēn zwouëgt / Zēn kas afdroën
 In vliegende voënn'n / Zètj a darekes
 A eed in zēnn'n dojm gekapt
 Nicht ēn kozouën da vrētj fouën
 Spaagd outj,ge kindj nog geneez'n
 Z'eed èm opgeet'n (liefde)
 Lotj zitt'n, 'k zaa'k ik betoël'n
 A ee ne poutj ingeslikt (hoesten)
 Wie ee ter ierajounj geet'n?
 Overgeven....mee pēmissje gezeid

Spel

't ès èlk zēn kèst / èjer woëter zie bliejek
 A ès ter oën / 't'n kē nie agen (kampen)

Onverschillig

Vēg z'er oën / 't'n kē mē ni verdommen
 Stèk ter a latouën ni in /
 Bloeët of in e kloddeken
 Mok van a ērt ne stiejen

Vergeefs

Der 'n zē gīn ann'n on te steken
 't ès niks gekèrt / A ès ter vētj mee
 'n Scheet in 'n flēs / Da'n vêg nie outj
 Doër 'n kom niks van in ousj / 't ès bro
 Al lèp te mee aē kop tegen de mier

Dei's vècht'n tegen de doeëd

Slapen

Zēn blaffetier'n vall'n toe
 A go nor Bètlehèm / 'k èm 'n trokske gedoën
 'k Go nor mēnn'n tram / Doeëd van de vouk

Ontgoocheling

't Zaa zēn kont voër'n
 't ès blink / A ès va zē loef / 't ērt van in
 Ze was ter af gedoën / A ès ter af gepakt
 Komt dàt tegen ! / 't Zal a voër'n
 'k'n kēn der ni van over

Straf

A zal 'n sigaar krouēgen
 't Zal èm lank gedinken / 't ès wèl bestèdj
 Die ni'n wildj ee g'ad

Onschuld

'k'n oo der gīn ouverēcht in
 Onz'Iejer geven zonder bicht'n
 't'n ès ni van oërdegēd / A wètj va want'n

Ongeveer

Da'n zaa gī pèjerd schill'n
 Ne meter ēn 'n sjik / 't Stèkt op gīn oër
 Ne meter ēn santiejemen
 Sloë ter ne slag in

Lui

A'n ee nog gīnne knop gedoën
 A'n zoo nog gī stroeë verlèggen
 Zēn anne sto schiejef / 't'n go mē nie af
 G'n zēdj nog ni gepasseerd wor da ze weirken
 Zoo tje of'n zoo tje niet / Doed a gīnne zjiejer
 Zēn anne ston op zēnn'n drig

Begrijpen

Der'n ès gīnne kop on te krouēgen
 Gīn rotte sjik va verstoën / 'k èm et vast
 'k Oeër a kommen / Zēnne frang valt
 A vald op zē plat / Ge moetj er a in stèll'n

Fier

De groeëte Jan outjangen
 Z'èndj oeëg op / Ze lèpt op eer tippen
 Mēnne kol spant (als men "nen dikken nēk"
 A lèp ter oeëg mee op heeft)

Ongeloof Doër za volk kommen no kouëken
 't ès on't oër getrokken / Oeërt dat af !
 Zèt'nt bē 't ander / G'n zodj èm da ni oëgeven
 't'n ès ni zèggelēk

Onregelmatig 'k èm ewad on d'and
 Ge klapt in ēn outj / Goest ès koeëp
 't Lei mee zēn lougen / 't ès'n ezelsdracht

Slecht Frans mee oër op
 't'n ès mo stoofaat (slechte muziek)
 Der zitj spèl op / 't ès ier bevangen

Veel A ee ter 'n bèdeke gezoodj
 'k èm mē overdoën / Dowwel ès nogzoveel
 En giejel de sinkelaplinkel
 Ze zitj er gezojjen ēn gebrèjen

Slim
 Z'n eed onder gīn oenjer gelegen
 A ee zēn bèdeke geriejed gemokt
 In d'oeskes liggen de koeskes

Weigeren A'n oeërd al dieje kant niet
 'k'n èm gī land van aa / Niks te koeken
 G'n'n ètj er gīn zouke mee / Lotj mē gerèst
 Ge meeg end opstoven / Da sie de van ier
 G'n'n ètj er gīn outjstjons (affèjere) mee

Haast A'n oo gīnn'n dager vandoen
 Da'n presseer niet / Loeëpen outj zott'n
 Deer dik ēn dinne / Mee'n bètje sèvvest
 'n Jougd a ni op / Mee titjes ēn bètjes
 A ès ter kèrt bouë

Gemakkelijk 't Goë gelēk e flotje van ne sèng
 't ès ieje zèggen / A ligd in a kiejel'n

Verdwijnen: Wē zēn devoj / A ès ribbedebie
 Ze trèkt (mousjt) er vanonder

Plaats: 't Land outj de dieven tèll'n
 Iejene van boven de winjdj
 Ze zitj bē zister lèpt den bogord op
 't Ligt bē de deer(dichtbij)

Waarschuwen: Pas op of ik pak a weirkaf
 Anne van de kcesj of't béd outj
 D'oulje zīll'n op ane kop schouët'n

Verbazing: A zaa zēn oeēgen opentrèkken
 Z'ès van d'and Goesj geslegēn
 G'n moedj ni vrougen / Da moed in de gazèt
 Wa toere zē mē dadde / A viel outj de licht
 Dei's nog 't schonsjtje van d'istore

Stipt: Op root gelēk 's moljers koe
 A stoëd op zēn ier / Elk op toer
 Op ier ēn touëd

Anders: Dei's 'n ander por maan
 Dei's iet apoërt / Vīr wie onzie de mē?

Vallen: Ne post pakken / Nen bodder pakken

Misprijzen: 'k èm a liejeg op
 Ontploft in alffrangstiskes

Koppig: A spèljdj mee zē kopken
 Der 'n ès gī zēggen oēn

Plezier: Op schok goēn / A ès op marode
 Oe our oe zotter / A sloë zē gat outj
 'n Broek moed in de windj angen
 'k Oo der deegd af

Stelen: On d'appele zitt'n / Iet opzouë sloēn
 't Zoo kinne voete krouēgen

Vertrouwen: G'n kinjtjer gīnne stoët op goēn
 Iejest zien ēn tē geloeēven
 Ik 'n betraan èm vīr gī gēs

Nieuwsgierig: Gē krieeze mosterdpot
 Kēk veer aa of an'n nees vald af

Duur: 't Kost stikke va meesjken
 't Zal èm 'n noot kosten

Kwaad: A frētj zēzèlven op / A krouēg zēn boē
 Zēn moesj sto schiejef / A ès in zēnne
 Vīr nen niet maktj èm koëd vīez'n

Matig: 't'n moed alle dougen gī kēremis zēn
 't ès nogal in de reed'n / 't kē passeer'n
 't ès mē de soort / Z'n loeēpen der ni dik

Klein-Zwak: 't ès mor e mouger (flaa) bisjt'n
 Da'n ès ni te tèll'n

Natuur: Lieve Vraken schird eer béddeken outj
 ēn lotj de plēmkes vliegen
 't Règerd ēn de zinne schēnjtj,
 't ès in d'èlle kērremis
 't Règerd alfrangstiskes
 't ès groeje weer

Kunnen: A ès op all'anne goed / Dad ès zēne four
 A eet d'n trok wèg / Z'ee ter andelink van

Waardeloos: Da'n geef ni op / 't'n ee gīnn'n trok
 Iejen van t'alverdrouē donker
 't'n Ang mor mee ouken ēn oeēgen oniejen
 't Vētj ès ter af

Traag: All'ier'n ne lepel / Aveseerd a 'n bètj'n

Betalen: Vīr niet gon de gouēt'n nor den bok
 't ès gepast

Uitvoerig: Mee veel vouēven ēn zèss'n / ēn si ēn la

Nog allerlei:

 Gīn gedier'n èmmen / Meiren bringen!
 A stot dor te koekeloer'n
 't ès oud voulj / Trèk'nt ewa kèrt
 Ze nēp ter op (gierig)
 Loēt'nt outj, zēlle! / Sloēd a goē, zēlle!
 A zaa weet'n o wa prouēs
 't ès kossj'n of tiejekēn'n
 Kak of gieje kak, de pot op
 Ze beginjdj oek al om te kouēken (vrijen)
 Ge moedj a viegen / A ee ter oek aksen in
 Imand van oēr noch plojme kinn'n
 Ter iejere va wēlken'n ouēlegen?
 Doeēd of t'alvenaf / Ze doenjder broskes op
 Doēr komme klodd'n af / 't ès oeēg woēter(wenen)
 't ès vīr de facade / A tēljtj zēn iejerekes
 Mēne kop af as ek lieg
 Van de boveste plank / 't ès e schaa maan
 Zēn patatte kommen outj (gatenkousen)
 't Zē goei ziel'n die ējer bekiejer'n
 Op zouē gelēk bidfoorons
 'n Trèffelēk maan ee ter e koppel
 Vērzētj ze nog isj (luizen)
 't ee zē rēcht g'ad (schoonmaak)
 A'n ee mor e klein blēsken
 't ès kērremis (maandstonden)
 A komd op zēn kaas'n (voorzichtig)
 Ze dwēljtj 't stroēt af

Nie mēsse snouē goed / Zo plat as 'n lousj
 As ke van d'n doejvel sprèkt zie de zenne
 Ze drougt de raa stèjert

Foeffeld èm dor iet in zēn ann'n
 Die zjip goëd èm goed / Blēsd aē zak op
 De paster ee geprèkt da ge moetj krawwe wor
 da't èkt

Rouēmen ēn dicht'n zonder zē gat op te licht'n
 Gouē moetj op a vousjt zitt'n (geen plaats)
 Ge zētj "gelēk" getraad ?

Iejerenbeziek ès boereverlèt
 A eed iet in zēn stērre / Dei's iet apoërt
 Z'èmmen èjer gebojje g'ad / Rēchtaf gezeid

Ze'n ès ni kontroëre / ès't niet, t'n ès niet
 Zo zwēt as schipper'noës / Mee a zotte toer'n
 A ès ter nor verangen / A lèg ter on toe
 Ge zètj er spèl mee èmmen

Doër wil ek van af zouēn / A kreeg dor zēn lakes
 A'n ontaagt mor van d'n twèlleven tot d'n noen

Zēne moed schoot vil / As ek van aa was...
 Woeër go men dà schrouēven?

't ès azoeë, zē Soeë, de blaa zēn beter as de roeë
 Zojje doër gīnnen boeljtj va krouēgen
 A mok van 'n scheid nen donderslag
 Ze trèkt potrètt'n / Z'ès goe va pas

A ès nog nat achter zēn oeër'n
 'k Zaa der zeker mēn bèdde bē moeken
 'k'n bēn der ni zot af
 Wor ès d'n dieje vervoër'n ?

De vroug ès vrouē ēn 't antwoord stot er bouē
 G'n meeg nie èjes (opnieuw)

Mee 'n fouēn minne / A ès in zē weer
 Ask' ès verbrand aat
 A eet dat in / 't ès mē oek ne sjaal'n

'k En kēn der ni van over
 Da'n ès gī lache, zēlle!
 A'n mok ter ni veel kas af
 Ze trèkken on ieje zjiejel
 Wad ee tje naa in zēne kop gestoken ?

Oeveel stoēn d'ouēren naa ?

'k Oo der nogal spèl mee (moeilijk)

Mēn schoen'n trèkke woëter

Ik kreeg e schiejef antwoord

Ge kom zjust vèrpas / 't Ee misteer'ns oēn

A kēn der "galant"(met klank) vouēf opeet'n

't Zē kost'n op 't steirfousj
 Ge zètj er mee a èllebogen no pakken
 A'n ee ter ni veel poef op
 't Geef mē nikker wonder
 't Bētj in an'n nees (dichtbij)
 Ge zètj er va weerkommen / Der zat snoer op
 A kreeg onder zēn kl....
 Ze riep op all'ouélegen
 't'n Kē ni miss'n (nu snap ik het)
 Imand zēn lès spèll'n / 't ès no mètjes(kapot)
 A eed in ne wougeslag gepist (oogontsteking)
 'k Weet'nt vīr e goe poërt
 Bier op wouën ès venouën, wouën op bier mok plezier
 't ès o da g'het zougt
 Der zitj snee achter / A ee 't spēk o zēn biejen
 't ès d'n èjerd van de biejest
 't ès va moet'ns (trouwen)
 Wa toere zē mē dadde !
 A ès op dril / A ee mē ne poëter geschiljerd
 Z'ee weer eer kier'n
 A ènjdj in de mot
 Oe ès't ermee? Stillekes.
 Iejeste kommienekant, wèl gebakken en nie vērbrand
 A lotj zē loeëd angen
 Ge kinjdj èm outj zē vël schirr'n
 De maleer'n 'n sloupen niet

Noot

Met circa 1300 woorden en ruim 550 zegswijzen zijn we vermoedelijk nog niet rond. Er kunnen best nog méér staaltjes van "dichterlijke" volkse expressie aan onze speurtocht ontsnapt zijn. Ze ALLE op de kop te tikken is wellicht een werk van jaren. We werden uit onze verzameling: 1. alles wat tot de AN-taalschat behoort, 2. woorden die wel als dialectismen gebrandmerkt zijn, maar in heel Vlaanderen, zij het dan in een andere dictie, burgerrecht hebben gekregen (statie, kaak, nonkel, onderpastoor, cafébaas en vele andere). Wat de barbarismen betreft (zie verder: Van het Frans) hielden we het bij de woorden die fel gehavend, soms haast onherkenbaar in het dialect overkomen. Dus niet bv sakosj, sjooffaasj, forse, mèmber, developpeer'n, portepium en noem maar op.

2. Verwijten

Hoe laat de Haaltenaar zich - oog in oog met het object of in de 3e persoon - uit over zijn evenmens? Hij kan kiezen uit een waslijst van spetterende benamingen, de ene al wat snediger als de andere, maar alle getuigend van een rijke woordenschat terzake.

Evenals de Zegswijzen hierboven zijn sommige mogelijk lokaalgetint, zijn ze niet gemeengoed voor al de fusiegemeenten. Wat niet zeggen wil dat ze 't daarom moeten worden. Overigens heeft ieder van hen zijn exclusiviteiten.

Mannen

Mēkkes	Lange Zwikzwak	Dikken Brodd'n
Kwiebus	Zotte bèzze	Kwisjkoëter
Tēppen	Kwispel	Troet'n
	Lèrre	Sikkelèjer
Droeve pikaar	Woutj'n	Benaschouëter
Zeventiejen	Smèjerlap	Lēs̄j
Kloddemaan	Blageer	Liejelekord
Krapil	Pezewever	Kēlj'n
Spiejetiejer	Broewelèjer	Loebas
Birtefrētter	Stekene zot	Klèdd'n
Krawwer	Slimmeken	Stiejenezel
Fouēn'n	Snotnees	Foefelèjer
Stinker	Maafrotter	Schobejak
Sjamfoeter	Zougemaan	Pottenee
Krotter	Kalipsis	Pafzak
Drēmmer	Vies oër	Kēnojben

Onoeēzelekloë̄t	Moulj'ntrèkker
Gepatt'nteerde loë̄rik	Dikkekop
Krieeze mosterdpot	Pasjakroet
Stommen achterwèsjover	ēs̄jel
Filoe	Flierefloutj'r Schoefelèjer
	Slinkepoēt Pateeken
	Sipsiddewant

Vrouwen

Teekla	Zaa	Sjik
Bogozzje	Kanēlje	Ros
Trit	Pinne	Pekelteef
Franke tik	Ploë̄ster	Trintj
Sjiejes	Vêg	Kween

Dikke Molle	Vloug	Bloër
Loë Wanne	Dikke machochel	
Bliejetkaas	Zjiejel	Wanne Ou doeës

3. Uitroepen

Al naar gelang van de emotie en de be-
doeling, enkele vaakgehoorde ontboezemingen.

Oesse !	Aai !	Zjou ! (bolspel)
Vêš !(kaatsen)	Arou !	Ja wadde !
Goesjdiejel !	Sèg !	ē nèm naa !
Vērdrootj !	Oewa !	Allê hop !
ērdoesj !	Ja maan !	Ja mē skoup !
't ès bros !	Springt !	Foert !
Gotfēr !	Miljaar !	Pasop zēlle !
ēttetēt !	Lappe !	Ontploft !
Aajejēj !	ēnjelēk !	Oepla !
Pataat !	Outjgekocht !	Stap et af !
Dag Jan !	Voila !	Gouë dor !
ē jojk ē !		

Zjiejemenis !	Zjiejezes-Maria !
Sèg slimmeken !	êla schoeën'n !
Amaai mēn frak !	Sloëd a goë, zēlle !
Kom de nog ?	'k Zaa mē ost'n !
Korrozzje, zēlle !	Loët'nt outj !
A bèzze, zēlle !	Emelsche deegd !
Na go me ne gank !	Wad 'n eire !
Gotfēr ier ēn doër !	Ziet dad af !
Kis mēn k...!	Z'èmmen èm al !
Ja mēne jongen !	Lèp no de k...!
Outj mēne schietlap !	En azoeë !
D'n ond zēn kl...!	Ei !! (afkeer)
Jōmmer ze doet !	Piep !

P.S. wie vertaalt in 't AN?

ēttetēt
ē jojk ē

C. Van het Frans

Krijgen tal van AN-woorden geen vaste voet in het dialect (zie verder), voor de invloed van het Frans staat het anderzijds dankbaar open. Om van de indringers meestal koddige karikaturen te maken. Als men met eigen "moederspraak" al zo slordig omspringt, waarom zou men het met een vreemde taal niet doen? Hier volgen enkele van de meest markante verkrachtingen:

parik (perruque)	vazzj'nteer'n (visiter)
korrozzje (courage)	possensje (patience)
sērzjant (serre-joint)	linjemènt (alignement)
bokee (bouquet)	berrewèt (brouette)
branzjelee (bracelet)	kriees (curieux)
demissje (démission)	ambras (embarras)
kolmejēng (école moyenne)	gedong (guidon)
frontiejer'n (frontières)	vês (mauvaise)
okkozzje (occasion)	pērtank (pourtant)
portefoelje (portefeuille)	tour doen (faire tort)
tournavies (tournevis)	mērt'n (marteau)
konterfoeër (contrefort)	batter'n (battre)
kozz'nteer'n (contenter)	sikaneer'n (chicaner)
provizoeër (provisoire)	mērremit (marmite)
alleport (à la porte)	sjepap (soupape)
teimber (timbre)	travou (travaux)
kwit (quitte)	kadik (caduque)
pèsje (perche)	bozēs (besace)
speesje (espèce)	galjaar (gaillard)
oumeldonk (amidon)	rastiejel (râtelier)
pregoosje (purgation)	pampelot (papillote)
pieje (pied)	kalpēng (calepin)
zjuzjepee (juge de paix)	vēringelezjeer'n (négliger)
mottesikkel (motocyclette)	vērmassakreer'n (massacrer)
sēldersoe (sel de soude)	apprēnsje (apparence)
vērdèstreweer'n (détruire)	tantafèjer'n (tant à faire)
vērdēmmeleer'n (démolir)	leezjemoo (lits jumeaux)
onnèjerlēk (ordinairement)	bonnefoeë (bonne foi)
kazjiejem (quinzaine = pree van een halve maand)	
tietrio (teinture d'iode)	

Hoofdstuk II

A. Enkele woorden onder het ontleedmes

(ZN = Zuid
Nederlands)

We trachten van ieder de oorsprong en/of de evolutie te achterhalen - interpretatie is derhalve strikt persoonlijk.

- zocht (gaar): is mogelijk afgeleid van "zozjen" dat op zijn beurt dialect kan zijn voor "zieden" (koken)
- (r)ingelaar: van Reine Claude (het Denderhoutemse "ringeloët" laat er weinig twijfel over bestaan
- grawozzjēlink: gra = grauw, maar dan?
- touēmoes: tijm. Vanwaar die "moes"?
- poelj'n: van "peulen" - voor matrassen
- rouër: van "rijden"
- voeë: van "voedster"
- Oesjvlēk: oesj=hoofd, vlēk=vlakke (ZN)
- imand èl
   iet èl : "èl" overdrachtelijk verwant met "elders" ? of van het Engelse "else" ?
- kommeer: 2 betekenissen: melkkookpot en babbelaarster (ZN commère)
- zjat: van "jatte" dat "kommetje" betekent
- achtelouës: van "achterlei", weg achterdoor?
- lêš of lêšken: kannetje van l dl jenever in laarsvorm ?
- krioël: van "koraal"=kerkelijke koorzang
   koraal-koroël-krioël
- pesjonkel'n: aflat van Portioncula
- oumēs: mes om te houwen, kappen
- zouēken: van "zijg" - zift
- pèstaal, pèstront: van "paarde"
- mater: van het Fr. maturité= rijpheid
- nimmer: niet meer (assimil. van t en m)
- pèsje: Fr. perche (soepele stok)
- apprēnsje: van apparence = schijn
   of apprēhension = vrees
   1. der'n èš gīn apprēnsje af (er is geen schijn van - er is geen vrees voor)
   2. e wad apprēnsje mouken ???
- vies: 2 betekenissen: walgelijk en kwaad

- lètter: van "luttel" (weinig)
- pataat:(vrouwel.)= slag
in andere dialecten "patat" (mannel.)
- grat: van het Duitse "gerade"
- spoosjom: ZN:spasem
- ēnn'n: van het ZN "hanne"= lomperd
ojben: " " "huiben"= idem
(in het AN bestaan deze twee woorden niet,
hoe komen vogels dan aan die naam?)
- vērr'n: var (stier)
- mētt'n: ZN mutten (kalf)

- slangērtisje(n): van "slanghagedissen"?
- boelink: van "bokking"?
niet van "beuling"= leverworst
- sloek: sloekker - slokker - opslokker
- kween: oorspronkelijk een oude vrouw
nu meer pejoratief
- frinkèt: van ZN vorket (vork)

- stanne: ZN stande= watervat
- kladder: verkeerdelijk voor vloeipapier
- bèssom: bezem - bèssem - bèssom
- malonjeg: van "malsoigné"?
- pijpinken: in Denderhoutem: pērkeninken,
hinken in perken
- botter: van "botser", bal die kan botsen
- arrēzzekes: reizekens (lichtelijk)

- vanèjer: van her = opnieuw
- koetj: koeddeken - koddeken (staartje)
- spènje: van "spinde" = spinplaats
later voorraadkamer geworden?
- grinsjel: groensel oe wordt i
- gèjernoot: garnaal - vroeger "geernaal"?
dus: gèjernoël - gèjernoot

- kalot: haarbos - oorspr.hoofddeksel
- troeffel: eigenlijk kalkschepper
- talven: ten halve (in 't midden)
- lezeg: van het Engelse "lazy"?
- stêg: ZN steeg
- èppelink: ZN hopeling

- sozzje: ZN sarge
- schramoelje: ZN schramoelie
- tērr'n: ZN terden
- groën (raden): ZN geraden
- ēskēs: misschien samentrekking van "als scherts"

- valêven of vazlêven: van zijn leven
- (h)ot: is eigenlijk een draagkorf - hier het lichaamsdeel waarop hij gedragen wordt
- kabbernouë (karbonade): misschien werd "noë" (nade) met de tijd "nouë", wat niet zo onmogelijk is
- doezjener'n: contaminatie van "dubben" en "prakkezeren"
- stichel: is een soort barreel - bij ons een hoge steen op de dorpsplaats
- aater: van "auter" (altaar), maar mannelijk
- zèp: van het ZN zijp
- krouëzel: contaminatie van "brouëzel" en "krojmel"
- nogoosj: nog isj (nog eens)
- moltj'n: maal, eetmaal (voor werkmans in Brussel)

- drēs'j'n: ZN dretsen
- riejēt: van "roten" - put om vlas te roten
- ērre: hor (horre) = voorzetraam
- bērenbank: bornenbank - lekbank bij een bron
- vērtouēn: (kaartspel): ZN "vertijgen"
- neezj'ndrip: beginletter is de aangehechte buigings-n van het lidwoord "den"
AN: euziëndrop
- il: "hul" bet. "verzameling" - verzam. van takken
- amaai ! : zou volgens de regel "amoë" moeten luiden (kraai-kroë)
- aveir: van "ongeveer" (aveir 't zelde)
- klēs'j: ZN van "klad" (een klad duiven) volgens Brouwers betekent het "weinig"
- eirtefrētter: ZN hartevreter (niet: erwtenvreter)
- karrēljekes: van Fr. carrelage (stenen vloer)?

- tēst: is eigenlijk de vuurpot van een stoof hier misschien overdrachtelijk: vuurharde schotel
- bedelēs: bedelaarster Een dialectische zwak om van het AN ".aarster" gewoon "ēs" te maken (sikkelēs, ēkkelēs, zjiejeverēs, legenēs, kwētterēs, wandelēs En wat dan met "mistēs": meesteres ?
- drankiejemer: (waterbassin bij de wasslag) waarschijnlijk vroeger voor het drinken van het vee gebruikt (drank - emmer)
- braa: van "bar" ? 't es braa dier

- eire: van "air"
- eireken: van "aria"
- alom: AN overall - in dialect betekent het "omweg"
- slapkaas: slobkous
- kēttel: van "kartel" (stukje totaan de keep, bv van sinaasappel)
- wiejawoël: op het eerste gehoor een dialectische draak; nochtans verandert alleen "le" in "ja" (wie-le-waal)
- loeëper: ijzerdraad om de duiven het buitenwaarts "lopen" door de "olpēnne" te belletten
- mèjerlor: me-re-laar, me-er-laar, mè-jer-lor
- nolje: vanwege het dunne, spitse lijf van de waterjuffer?
- lakker: "'t is maar lak" betekent "'t is onbelangrijk", vandaar lakker, lakduif, zonder inzet
- zènje: zending vleeswaren allerlei van zelfgeslacht varken
- meslounj'n: van "masteluin" = mengsel van tarwe en rogge
- schèjerlasliiep: scharenslijp - ij wordt voor één keer ie, en "la" zal wel uit het geroep van de leurder (destijds) ontstaan zijn
- pikapik: Fr. "pique" betekent "onenigheid"
- gichteg: betekent in ander dialect "kregelig"
- zjoeër'n: jury of "juge"
- bordier: van het Fr. "bordure"
- kanēlje: van het Fr. "canaille" (altijd vrouwelijk), maar dat ook "schoft, schurk" betekent
- noëz'noot: beginletter is de aangehechte n van het lidwoord "een" - 'n (h)azelnoot verder is er assimilatie van l en d
- olpēnne: dakpan met gat (ol)
- mèltj: hom van vis; ook bepaalde klier
- tèsser: op het dak om duiven hokgewend te maken
- kass'n: van "kiskassen"
- langen: in het AN "geven"; hier "stelen"
- "outj d'n ot": wat betekent "ot" hier?
- dwêš (dwars): ars wordt êš. Was het vroeger "dweers"? (meers-mêš)
- bister: van het Fr. "bistre" (donkerbruin)
- lampètt'n: van het Fr. "lamper" (gulzig drinken)
- slèp: slip van hemd, deel voor geheel
- stērlings: van "staren"
- op marode: FR. "maroder" (uit stelen gaan)

B. Pseudo Grammaticische Figuren

In deze rubriek brengen we de woorden onder met accidentele vervormingen, zo in klank als in geruis. Vervormingen te wijten aan taalslordigheid of gewoon en onvervalst overgeërfd van de analfabetische voorouders die aan het geschreven woord nog geen toetssteen hadden.

Met "accidenteel" bedoelen we de spellingfouten die onder geen van de voorgaande titels werden behandeld. Het zijn dus alleenstaande gevallen, los van enige regel of groepsbeïnvloeding door medeklinkers.

1. Vervanging van een medeklinker door een andere:

nougelbojk (v door g), agen (houden, d door g), blaad (w-d), steker (l-r), dagen (duwen, w-g), règer'n (n-r), lètter (l-r), wèrr'n (d-r), roël (r-l), schirr'n (d-r), goesjtag (w-g), bejangpapier (h-j), Bèlsj (g-sj), sèng (t-g) nievejoër (w-v), pantomiene (m-n), soufel (b-f), flak (v-f), flier (v-f), èmmen (b-m), zwoëlom (w-m), rabalber (r-l), sleter (l-r), nied (w-d), vinjer (g-j), silker (z-s), floutj'nier (r-l), toeëverèjer (n-r), zoet (r-z), gouëgen (h-g), ēsprēs (x-s), blafong (p-b en d-g), flierink (v-f), schrouf (g-f), frang (k-g), kreveer'n (p-v), liejerek (l-r), lèst'nèjer (s-t), titteldojf (r-t), fleris (p-f), kwèst (twist, t-k), tērentouën (p-m) trèfter (ch-f), zjerariom (n-r), anvelok (p-k), blēsbalk (g-k), vouët (f-v), leper (l-r) fērmisjèl (v-f)

2. Assimilatie van medeklinkers

pēss'n (pērsen), zèkken (zulke), wèttel (wortel), aftassen (aftasten), bemèss'n (bemesten), bèrremiejester (burgemeester), spèttel'n (spartelen), kopperoël (korporaal), schanne (schande)

3. Verschuiving van medeklinker(s)

kostanteer (constateur), kabernouë (karbon.)

4. Verlies van een medeklinker

(het puntje duidt de plaats in het woord aan)

- r: ieje.st, zwē.t, schē.s, zjaloe.s, poo.sje,
i.kskēn, kē.ze, g.ēs, è.zel, gè.st, lê.s,
bè.stel, Kè.stag, do.mee, do.veer, p.esies,
vê.s,
- k: sti.sken, mēr.t, oe.sken, ki.sken,
- d: miljaar., koeër.e, mo(e).er, a.vekoët
- b: scho.bejak,
- w: nie.s, k.oëd, benaa.d, raa., klo.n
- t: pi.sj'n, plē.sj'n, rouës.pap, lè.ste,
biljaar., kas., viadik., mès., tas.,
- l: a.s, sa.doët, noëze.noot, a.touëd,
a.gaa, a.ter, ma.kander'n,
- j: .iejeken, .iffra, tal.oeër, pal.as, bel.èt
- m: boo.gord (soms boovord)
- n: wouë.gord, kërre., pei.z'n,
- s: floer., iet., koko.noot, mol.oeëp
- g: alvooë.st, yroe.mès, oeë.mès, rouë.koeëre
- f: dezèl.de, veeroeë.d,
- p: kēm.zoëd, betrou.pen,
- f en d: oeë..pouën, oeë..kiss'n
- w en d: k.oë.spreker
- w en r: k.o.tier,
- g en d: rouë.koeër.e,
- r en k: Kè..sken

5. Medeklinker teveel

- r: dornoë(r), ē(r)jounj, ē(r)zouën,
- d: moug(d), (d)riek, meir'n(d), (d)rig,
smal(d)er,
- m: pa(m)pier,
- k: ka(k)kenèst,   t: ros(t)

n: knie(n), (n)êz'n, kroë(n), kq(n)karde

g: (g)roën, (raden)

p: klam(p),

l: so(l)feroën

v: roj(v)en

6. Plaatsverwisseling van 2 letters

risp, raps, èps, krawēsjs, schērlings,
stērmouën, prēs, prēgoosje, pranille,
moetje, èlger, silker, melemen,

7. Vervanging van een klinker door een andere

trawiejel (u door a), flawouën (u-a)
bērbier (a-ē), lètter (u-è), zjanever(e-a)
zjanoffel (e-a), koriejeloven (a-o), kēre-
mèlle (a-ē), kērtong (a-ē), kēstonje (a-ē
en a-o), madolje (e-a en a-o), mēspel (i-è),
noega (o-oe), èlger (o-è), meziek (u-e),
titteldojf (o-i), pērreplie (a-ē), potter-
nèster (a-o en o-è), toewak (a-oe), paster
(oo-e), solde (ij-e), vèskoeët (oo-è),
saroop (i-a), sadoët (o-a), silfer (o-i)
taloeër (e-a), tamat (o-a), goriejel (a-o),
mērremit (a-ē), belèt (i-e), èrtist (a-ē),
bees (e-ee), komplèment (i-e), intj'n (e-i),
derèkt (i-e), Drēkeningen (ie-ē), dripnees
(ui-i), drēmnen (u-è), gewècht (i-è), kara-
bien (ij-ie), larier (au-a), meniet (i-e),
meroukel (i-e), missèl (aa-è), ērjounj(a-ē)
ērzouën (a-ē), slapkaas (o-a), sebiet (u-e)
scholp (è-o), afsnawwen (au-a), larier(au-a)

8. Verlies van een klinker:

.skadrng, p.roche,
k.riees, kap.touën, ap.teker, reg.lateer,
sekond., sēr.nade, kno.p, .almoes, sèlder..

9. Klinker teveel

opgeschè.pt

k(a)leer, t(a)roef, k(a)lant, k(o)rènt,
s(a)loë, p(a)rouë, g(e)las, port(o),

10. Plaatsverwisseling van klinkers

miene (menie)

11. Verlies van woorddeel

bra(we)rouē, kana(da), prim(ie), flē(re)-
 souēn, (har)moneka, wat(ten), (ver)minken,
 zjar(re)tel, kostē(re)s, maspin (marsepein),
 petrol(eum), voulj(nis)oeēp, verdiep(ing),
 (ge)vērnist, andtiejeken(ing), (vēr)kiezink,
 ēkzoum(en)

12. Woorddeel teveel

kēr(re)mis, voe(je)rink, vēr(re)f, kal(le)-
 koen, (ge)rieken, vig(gen), al(le)menēk,
 bagatel(le), zeis(je), vērbasterd(eerd),
 èk(ken), kèljer(ink), (ge)schrèft,
 (ver)assereerd kēr(re)kas

13. Ander woordbeeld

louēvort, (lijnwaad), kèjel'n (kerel),
 wèjel'nd (wereld), wevenèjer (weduwenaar),
 klipper (knuppel), fleremousj (vledermuis)
 vērreverejer (verver), teiref (tarwe)
 schriejeven (schreeuwen), vergelijk: giejewen

C. Woorden niet in het dialect gebruikt

Vergeleken bij die van het An is de woordenrijkdom van een streektaal maar een relatief begrip. Legio alledaagse termen in boek of krant hebben in het dialect geen ekwivalent, laat staan stijlfiguren en andere geijkte uitdrukkingen. Toch slaagt de man in de straat erin zijn gedachten en gevoelens ongecompliceerd te vertolken met het weinige dat hem ter beschikking staat.

Welke woorden behoren niet tot zijn vocabularium? (We beperken ons tot de frequent gebruikte in AN)

graag	beiden	plots	reeds
elders	echter	steeds	mooi
straks	thans	elkaar	voortaan
trouwens	ernstig	zelden	niet eens
middag	ergens	nergens	immers
tijdens	tevens	nochtans	enkele
althans	men	dit	zich
toen	met	dus	slechts
bidden	doden	vlug	eveneens
zoals	pas	even	omstreeks
angst (wel: angstkomplèks)			

nemen (wel: Nèm! ,oënnemen) , vaak (dikwijls)
 bang (wel: bangeed'n) , echtgenoot
 tuin (wel: dier'ntounj) , gooien (wel: overgooier)
 terug (wel: terugwèg) , vatten (wel: opvatting)
 spoed (wel: spoedj aa!) , ooit (wel: noeët)
 snel (wel: snèléd) , moed (wel: moedeloëës)
 denken (wel: vrouëdènker) , zeer (nijg) ,
 maal (wel in vermenigvuldiging)

Even een spelletje: gesteld dat sommige van deze woorden wél worden gebruikt, hoe zouden ze volgens de regel klinken?

- plots: (ts wordt doorgaans sj: bots-bosj, kluts-kloesj), derhalve: plots-plosj "a viel plosj omveir"
- steeds: naar analogie van stads-steeds-stèsj "ze kwam stèsj weer"
- mooier: (vergrotende trap van "mooi")
 dooier geeft dojjer, dus: mooier-mojjer
 ofwel: schooier geeft schoeër, dus: mooier-moeër
- trouwens: "ouwen" wordt altijd "aan"
 dus: trouwens-traans

Enkele andere nopen tot een woordje commentaar:

- men: wordt meestal vervangen door "ze" (men zegt-ze zeggen), éénkeer ook door "je" (dan moet men - tē moe je)
- zich: èm, eer of èjer, al naar geslacht en getal van het object (a eed èm geschoor'n, ze vergist'n eer, ze ginken èjer wasken)
- toen: wordt "tēn" (toen had hij-tēn oo tje), of "as" (toen hij me zag- asj tje mē zag)
- met: onveranderlijk "mee" (ik go mee mee èm)
- niet eens: vertaald door "allèsj niet"
- althans: teminjsjtj'n
- elders: ivest anders
- ooit: valēven (nooit-noeët niet, wordt wel gebruikt)
- zelden: roël (hij rookt zelden- 't ès roël dē tje smoeërt)
- enkele: heeft in AN twee betekenissen: enige en eenledige - het dialect maakt duidelijk onderscheid: inkele en ievenige

We kunnen dus wel van een bloemrijke maar niet van een "rijke" woordenschat spreken.

Toevallig identiek

D. Homoniemen

Klankwijzigingen, letterwinst of -verlies, grillige vervoegingen, zo onberekenbaar dat ze verrassend aanleiding geven tot koppels, soms trio's gelijkkluidende woorden. Gloednieuwe homoniemen.

"Pèjer'n" zijn voor een Haaltenaar zowel "paarden" als "peren".

mès (mest - H.Mis)	kintj (kind - ge kunt)
ier (hier - huur)	vier'n (vieren-voeren)
lètter (letter-luttel)	gèjer'n (garen-gaarne)
gaas (gas-gaas)	aars (ouders-aars)
kês (kaas-kaars)	kërre (kern-kar)
kloek (klokken-kloek)	louën (leien-lijden)
biejen (bieden-bijen)	gèst (gist-gerst)
iejek (eik-jeuk)	kèst'n (korsten-slaan)
kril (krul-kril)	schip (schup-schip)
groetj (groet-groeit)	kost (kon-kost)
spèt (sport-spit)	knopken (knaapje-knopje)
rank (rang-rank)	Bèlzj'n (België-Belgen)
driejegen (drogen-dreigen)	spèlleken (spel-speld)
kèpken (koopje-kuipje)	oek (hoek-ook)
èljtj (helft-held)	linje (linde-linie)
groën (graan-raden)	loën (luiden-laden)
zoën (zaden-zaaien)	liejen (leeuwen-leiden)
vier (vuur-vier)	mis (mus-mis)
licht (lucht-licht)	pit (put-pit)
schaa (schouw-schuw)	zètj (ge zet-ge zult)
deer (door-deur)	monjeken (maandje-mondje)
naa (nauw-nu)	kiel (koel-kiel)
meesj (mens-mug)	bèst (borst-best)
koërt (kaart-kwart)	louën (lijn-lijden)
moën (maan-maden-maaien)	
	toesj (griffel, dan, toets)
klēsj (klets, resem, kaal)	
	leen (lende-leuning-geleden)
slouper (slaper, val, dode hoek)	
goën (stappen, rijzen van deeg, passen v. kostuum)	
doesj (duts, stamp, marmiet)	

OP EXPLORATIE OVER DE GRENZEN

Maar eerst even

Wijk E D E (Maaltert) "D'n Ieje"

Het speuren naar de oorzaken van de taaldualiteit onder inwoners van eenzelfde gemeente laten we graag aan anderen over. Ons interesseert alleen de discrepantie ofte niet-overeenstemming tussen de twee, tegen elkaar aanleunende, dialecten.

Het verschil uit zich hoofdzakelijk in het klankgebruik. Ede blijft trouw aan de AN-klanken ei en ui, zij het dan als éénklanken, d.w.z. met verlies van de eind-j. Ze klinken resp. als een gerekte $\bar{e}$ en een gerekte dof-fe e. "Lijkhuis" wordt dus "Lēēek(h)ees".

Verder is er eveneens de invloed van de dentale medeklinkers (d-l-n-r-s-t-z) op de lange aa, die hier echter "oewe" wordt: raad-roewed (vergelijk met het dorpsse "roëd"), schaal-schoewel, haas-oewes, baan-boewen, paar-poewer, staat-stoewet, razend-roewezend. "Oewe", dus, met een volmondige w-overgang.

En daar houdt het ongeveer op. We zouden ook nog kunnen gewagen van de lange oo die, op enkele uitzonderingen na, naar uë zweemt (ruëd, duëf, struëm). Maar dat is niet exclusief Edes; ook sommige dorpingen zijn op dat stuk afvallig.

Als we dan nog wijzen op een paar accidenteeltjes:

"ja ik" wordt "jui'k" of "jui", "ja hij - joewe"
 duizend: duuz'nd of doezj'nd
 duivel: doejvel, juist: zjust
 cristallisé: kristializee
 wèffel (dorps): wiffel

is over het fenomeen Ede alles gezegd.

Klanken bepalen het spraak-, echter niet het taalverschil. Essentie blijft de woordenschat, en daarin ontlopen Ede en de rest elkaar niet of nauwelijks.

Hoe reilt en zeilt het in de

Andere Fusiegemeenten ?

Zoals reeds gezegd gingen we in deze studie uit van onze eigene "moedertaal" (de echte), zonder aanvankelijk acht te slaan op haar componenten in het geheel van Groot-Haaltert.

Niet dat deze zo opmerkelijk verschillen van de onze: Denderhoutem, Kerksken en Terjoden behoren immers ook tot het gewest met Pajotse inslag, en Heldergerem zit met Ede in het Oost-Vlaamse schuitje.

Althans wat de dominerende klanken ui en ei betreft. De andere, mede het gebruik van lokaalgetinte woorden en uitdrukkingen, maken van Heldergerem enigszins een buitenbeentje. Echter niet zo uitgesproken dat het zijn opneming "in de familie" niet zou kunnen rechtvaardigen.

Beginnen we met

K E R K S K E N (Kèsken)

niet alleen afstandelijk, ook qua omgangstaal het dichtst bij Haaltert aanleunend.

Klankverschillen met dezelaatste zijn er weinig, bovendien alleen accidentele. Het verschijnsel ". . . egen" is er algemeen, en de b legt het er ook vaak af tegen de w in het midden van een woord (friwwel'n).

Accidentele klankverschillen zijn:

toesj ēn tein (ē wordt ei), spoesjke teiref (oo-oe)
lei (ouē-ei), gowèjer (e-o), polj'n (oe-o), zjeroffel (a-e), kaloesjaat (i-oe), flissouēn (e-i), rottebellae (o-è), loesteken (oo-oe), tēber (ei-è), prisj (oe-i), zjalouē (e-a), aleesj (è-ee), tomat (a-o), vēntj (è-ē), schējers (ê-èje), Sintj Niklousj (oo-ou), fabriek (i-ie), meirbil (e-i), mèjerloēn (o-oē), eifel (i-e), arloezzje (ē-a), fertrèk (ē-e)

Nog allerlei verschillen:

- neemt andere medeklinker in: nimbero (m wordt b), getēngeld (j-g), zjeroffel (n-r), pērremisjèl (f-p), oniejefraas'n (l-r), zant (zj-z), zjanevel (r-l), kērrepitjes (b-p), oopen (b-p),
- verlengt ans tot as (op avas), ons tot oos (bē oos), ens tot eesj (posseesje)
- meer palatalen in: sloesjter, ērsje, ooljefant, sjilker

- behoudt t in "schoetsjel", d in "grodsjel"
p in "kèmpzouëd"
- verliest r in : potrèt, patattekindj, mètteko, kèt,
louëvot,
- neemt r in: ērsje, pērsjonkel 'n, ērs 'ns
neemt d in :drol
- verliest w in: mieje(w)
n in: kostateer, t'ouved, kneisj 'n
l in: aazelêven, achterousj,
- verder nog: apparèl, koeërlaweirk, ērtisje, dool
(dojjer), moef, brounjknēcht, ēlsje, eezj 'n-
drip, zweizjel 'n, rēzzekes, peirkinken,

Ongebruikelijk zijn Haaltertse woorden als:
schrouën (hier:koukel 'n), rost 'n (vos), joeper
(poeljnier), kass 'n (poeffen), overdrougen (vērroën), kommeer (melkpot), alleport (alf-school), nizzekes (ēzzekes), verrokken (ver-rēkt), platinne (pēnne), kladder (buvaar), bèssom (bèstel), klakpapier (klētter), stop-sel (flokaat), ērre (liejer), osjfort (begrou-fenis), toeffelink (pēkkink), toekenoeët (toe-kebolle), oeërd 'n (knaat 'n), outjslabakken (outjsslēssj 'n), voesj (voeërt), vanējer (weer), iejemer (ouker), kanong (klakbis), ouërekasser (ouërekoek),

Maar anderzijds spreekt men er van:

ne lonker (op de duiventil), modder (vrucht-bare grond), kambèdde (niet door de ploeg be-reikte grond), gestoempt (gestuikt), toeker (rijkaart), gebier 'n (raakvlakjes van het brood in de oven), pasjoeter (soort witte kool), tikken (bollekèttēn), tēnterjot (tein-ture d'iode), slēcht 'n druppel (om de maag te doen keren), krialenbaal (qui a la balle)

Eigen zegswijzen zijn (buiten en behalve de Haal-tertse):

Op a piet (lijn) / Nikker oppes ēn affes
Stoelkemeisje drougen

't Zaa go katte spagen (dreigend onweer)

x 'n Ziek' oenjer werd atted overpikt

x A ès te vrig van de mēm getrokken

x Nicht ēn kozouën vrouë gemouën

x A ee veel str...o zē gat

G' 'n kintj ni loën ēn d'n ommegank goën

x Outj de lèste strojk zaa der nen oës springen

x Lotj de boere mor dèskēn

x 't ès azoeë, zei Soeë

- x A kē lachen ēn schriejeven in iejen'n oēsom
 x Stoefen ēn in a bèdde sch...kie je al liggen
 x Va krimm'- ēn schiejefaat'n moe j'a mcuēn
 x A zoo twieje stiejen'n tegeniejen doe vècht'n
 x As't kontroëre goët kie j'aē vinger in a gat breken
 A zal op den blouēnbeirg begrouve wērr'n
 x Imand ne kl...aftrèkken
 x Beter in de wouē wèjel'nd as in 'n naa gat
 A ee nen toer teveel opgezeet'n
 x D'n dieje zaa nog allemenēkken drikken

Tenslotte eigen scheldwoorden:

oerejonk, schouëtmadam, ērzouēnpisser, kaa poutj,
 sjikmadam, oun bok, gatlækker, kwëtterēs, voulj
 prouē, raffasjol

D E N D E R H O U T E M (Aatom)

toont met: bèrre (bèdde), kirre (kidde), klèrr'n (klèdd'n), cees (sèngen), paasj'n (pēnsj'n) zijn grotere Pajotse inslag.

Even frequent als Haaltert gebruikt het "..egen" in de vervoegingen (kaptegen, lachtegen)

...en even zelden de correcte vorm van de Sterke Werkwoorden (geneesd'n, leesd'n, mēlkt'n).

Kent ook "ja, maan!" en "ja, mē skoup!"

...maar laat de midwoordse b niet in een w overgaan.

Wel maakt het van de stroeve ê een flexibele èje (kèjes, mèjes, gèjel, blèjez'n)

...maar wil daarop een uitzondering met "zjanêvel" (zjanever).

Het verspeelt vaak de r (Sinjtje Mētt'n, ēt, louëvoët, vit, mēt, ènje (eend), mētteko, wēt (wrat), kēt, stèjet, pèjed)

...maar behoudt ze in "pèjerestaal".

Dan weer haalt het er een bij in: ērsje (ēsse), pērzje (meerv. pērz'n).

Het verliest de n maar verlengt de a in: daas'n (dansen), op avaa (op avans).

Met palatalen springt het nog kwistiger om: pèsjtront, pèsjoër, sloesjter, baasj (bijs).

Het houdt de AN-d in "zodsjel" en "grodsjel"

...en verlengt de korte o tot een lange ir: schoosjtj, t'ooz'nd, negoosj, vedroos.

Het geeft voorkeur aan een andere klank in:

baasj (ouë voor aa), Sinjtj Nikloës (oo-oë), rottebèllae (o-è), pladder'n (o-a), tomat (a-o), bagozzje (o-a), arlozzje (ē-a en oe-o), kweken (ieje-ee), blom (oe-o), aloum (oë-a en a-ou), korkelfoeëz'n (oe-oeë), kastonje (ē-a), paraplie (ē-a en e-a), artist (ē-a), ardounj (ē-a), koleer (a-o), klèrozzje (ieje-è), dēmpeg (è-ē), stousje (oo-ou), pompaf (oe-o), vrigmès (oe-i), pinnekesdroëd (è-i), liejelekoëd (o-oë); fabriek (i-ie), eirbees (ē-ei), karnoelje (ē-a en o-oe), annekesnèst (ē-a), vēnjtj (è-ē), Madelein (ê-ei), kortēs (a-o), tein (ē-ei),

farsuir (ee-ui), polj'n (oe-o), ippelink (è-i),
karton (ē-a), sjop (oe-o), tèmber (ei-è), prisj
(oe-i), bekaast (a-e), krèl (i-è), apart (oë-a),
kniejep (oeë-iejje), mèjerloër (o-oë), platte moelje
(i-oe), miljtj (è-i), alisj (è-i), speir (ē-ei),
flewouën (a-e), ringeloët (aa-oë), maloenjeg (o-oe),
sjalottepiejepen (ouë-iejje), keire (ē-ei), vërken
(ei-ē) (laatste twee in Haaltert resp. kërre en
veirken).

...aan een andere medeklinker in:

kèbber (p-b), sjizjip (zj-sj), pērmisjèl (f-p),
kloef (t-f), iwest (v-w), sèwwest (v-w), mēkken
(s-n), vanouëges (n-s), sjilker (s-sj), gekappeld
(b-p), onleje fraas 'n (n-s).

Het laat een medeklinker vallen:

imme(n), bē(r)d, koš(n), deergo(n)sj, mieje(w),
vloë(n), lastego(r)d, s(t)ērmouën, moemme(l)-
bakkes, fe(r)trèk, ērdoe(n)sj, 't stèk naa(s),

...of gebruikt er een méér:

omschouë(l), biejena(g)er, kēm(p)zoëd, vèdde(l)-
boeeëm, t(r)oeffelink, schabaa(r)lēk, ko(d)sjtj
oe(k)sken, koe(k)sken.

Volgende Haaltertse woorden zijn het vreemd:

opkopen, 't bisjtj'n, kommeer (melkpot), stanne,
ot, slangērtisje, lēk, loensj, wak, kaiet'n, pēkkink,
wējerdouë, riejet, tingel, alèjer, outjslojjer'n,
overschrikkel'n, strousj, pol (hand), oëgestoeët'n,
schap, kabberdoesken, osjfort, flotjesmèlk, jeegd (v.
vlees), schērminkel, vènjel, schof (lade), klakpapier,
spènje, plēkken (op krediet kopen), rost, nēz'n,
sprieblok, tèt, iejegenis, koterol, gewonnen broeëd

...maar stelt er dan andere tegenover die Haaltert
niet kent:

netel (hier: tingel), snol (dikke rode worst),
nonkel (os), lonker (op dak voor de duiven),
gommela (botter), zouëlstiejen (trèkouëzer),
kambèdde (niet door de ploeg bereikte grond),
toeker (rijkaard), gèt (portefeuille), bospapier
klakpapier), lènjtjestoën (lèrkestoën), opsouë-
fer'n (opsolfer'n), prèl (kroes), kakoutj (grote
lonker), eirebēkken (trèkbekken), zjiejever'n
(motregenen).

"Stieren" zijn er "stiers", centen-cees, bouten-baats.

Men zegt er niet "t'ont" (bij ons), maar "t'ooz'nt", niet "t'eirt" maar "t'eir'nt", niet "brigger'n" maar "brigenn'n", niet "kèsser'n" maar "kèss'ns", niet "schonjsjtj" maar "schoosjtj", niet "a ligt" maar "a leit".

"Op zēnn'n ot zitt'n" betekent er "op zijn hurkje", niet "op zijn schouders", want dat is "op zēnne mēt-teko".

"Hurkje" klinkt er anderzijds als "oeksken".

"Kapitouēn" behoudt er de i, "serenade" de e. Ook "marsepouēn" en "vleremousj" klinken correcter.

Tenslotte kent Denderhoutem wel de meeste Haaltertse zegswijzen en schimpwoorden, maar heeft er dan ook enkele uitsluitend met Kerksken gemeen. Men leest ze, met een x gemerkt, onder de hoofding KERKSKEN.

Met daerbij de eigen kweek:

- "Ze woenjdj op 'n beiremken" (hovaardig)
- "'t Dērtinjdje viggen zonder mēm (overbodig)
- "Mouger schēerre"
- "Da'n ès na nié gezjèkt" (weinig)
- "'t rēgert zjèlkes" (stortregen)
- "De Dosjke zēn dor" (maandstonden)
- "Vēsk' ougen pakke veel wēnjdj"
- "Veel wawa over iet mouken"
- "Oeēger sch...as da zē gat stoët"
- "Ze doenjder broskes op" (bij hitte)
- "'t 'n ès mo stoofaat" (niet veel waard)

...is het lijstje vermoedelijk compleet.

Of toch niet, want varianten op Haaltertse zegswijzen zijn:

- "'t Komd al mēn oeēgen (oeēr'n) outj"
- "Bosj (bost) op d'n noen"
- "A ee ne mētte geleid (gekocht)"
- "A krouēg zēn stojp (boë)"

En wat gezegd van de, door sommigen gebruikte, draak:

"Van tampoesh (d'and goesj- de hand Gods) geslegen zēn" ?

stapt niet mee op in de stoet van de
 "...egen"-maniakken, blijft bovendien trouw aan
 de b in het midden van een woord.
 Wel laat het de r vallen in: ènje(r), mèjerlo(r),
 mē(r)tteko, kē(r)t, ēsse(r)n'n, stè(r)tt'n, mē(r)t
 en louëvo(r)t, maar neemt er dan weer eentje bij
 in: tèjerlink, beirpinken, ringelaar, gèjernort.

Het verliest de w in "mieje(w)", de j in "zjant",
 de n in "t'ouve(n)d, verlengt "sprie" tot "sprie-
 je", behoudt de door Haaltert verwaarloosde mede-
 klinker in: alènjsj(n), zodsjel(d), stèksken(k) en
 oeksken(k).

Fabriek(i-ie), stousje(oo-ou), touëmos(oe-o) krij-
 gen er een andere klank, evenals: koët(kuit, ei-oë)
 klèster(ouë-è), zjenoffel(a-e), zwollem(oë-o en
 o-e), mislounj'n(e-i), ērlozzje(oe-o), spousjom(oo-
 ou), eifol(i-o), bekaast(a-e), vol(i-o), krèl(i-è),
 tomat(a-o), koeël(kiejel), zjanêvel(ee-ê), sosiss'n
 (i-o), koleer(a-o), kompassje(ē-a), meirbil(e-i),
 pomp(oe-o), trommel(oe-o), solfer(i-o).

Een Haaltertse "kèpper" is er een "kèbber", sil-
 ker-sjilker, tèst-tiejel, grossjel-rodsgel, portrèt-
 podrèt, vinjer-vinger, swouëlens-zwouëlend

Woorden als "kabbernouë, ot, krol en proesj" kent
 men er niet. Evenmin: schikken (van plan zijn),
 ouëgeste (zelfde), imand èl, achtelouës, bezjèkt,
 plèkken, nogoosj, verom, alèjer, vanèjer.
 Maar het gebruikt er dan weer andere die niet al-
 leen Haaltert doen opkijken: kêsamiejesken (mees),
 swēnjsjtj (terwijl), bazzeloen (boezeroen), zwèjes
 (dwars), teirfklot (Denderhoutemaar), èsgoët (ZN
 aarsgat), pemel (vlinder), sereworeg (tegenwoordig),
 keninksken (kleine meikever), drol (lichte ziekte),
 kappel'n (kaarten schudden), besnèjen (ziekelijk),
 bèstelink (pak slaag), flēzzje (pannekoek), kèkel'n
 (ruziën), galfer'n (roddelen)

...naast zegswijzen als: flaa beschiejet, stik
 beslag, schonjsj rēchtover, binn'n kèt, zēn eir-
 te krouëgen, op zēne mētteko (rug) zitt'n,
 'n lange'n krouëg tje niet ēn 'n kètte'n wil
 tje niet (iemand met te korte broek), ter èljtj'n

(1) in Oljtjert, in Kèsken, in Aatom, in d'n Ieje
 .... op Trèjen.

het buitenbeentje, houden we voor 't laatst.

Meer dan de andere fusiegemeenten (meer dan Ede ook) behoudt het de dominante AN-klanken: ij-ei (reis), ui (duif), u (kus - maar uitz. muts, moesj, schutsel-schoetsjel, rund-rèndj), uu (muur), eu (deur), o (pomp - maar uitz. poep, koeffer, zunne), ou (maar dan lichtjes naar de aa zwemend).

Daar houdt het dan ook op. De rest (inclusief en inzonderheid de woordenschat) is even sappig-plat dialect.

Het Haaltertse oeë (boeëm) wordt er wel verzwakt tot uë (buëm)(1) en oë (boën) tot ouë (bouën) (lange AN-klank aa blijft er overigens altijd ou) maar de ê palataliseert tot èje (dwês-dwèjes), ee wordt vaak eu (doveer-doveur, kenink-keunink), oe wordt uu (broer-bruur, koel-kuul, groen-gruun - maar uitz. vroeg-vrug), ons wordt oos (t'ooz'nt, vedroos) en ans - aas (op avaa).

Flagrant is er het overwegend gebruik van de doffe e: ergel (èrgel), kert (kèrt), wett'n (wèrr'n), wejjer (weir), bezze (bèzze), dus hoofdzakelijk als alternatief voor de Haaltertse è, niet v. de ē. Ook in terf (teif).

Het streekverschijnsel "..egen" maakt er eveneens goede sier.

Minder algemeen bekeken behoudt Heldergerm de d in zodsjel en grodsjel, de p in kèmpzouëd, de r in sorzje, peirpinken, achterleist..., maar verliest dezelaatste in potrèt, ènje, lijvouëd, slangetisje. Ook de eind-l komt in sleutel en kluppel tot haar recht.

Anderzijds doet het vaak een beroep op een andere klank (accidenteel): groenjsjel (i wordt oe), eur (ee-eu), kipper (è-i), arsje (ē-a), moosj (ee-oo), meugen (ee-eu), mèjerlouën (o-ouë), weesjtj (i-ee), itje (è-i), wik (ie-i), snuit'n (i-ui), ze klidj'n (è-i), ruiper (o-ui), saffrouën (o-a), osjvlēk (oe-o), totjespap (ē-o), bruneer'n (o-u), patot (a-o), voezjelink (ē-oe), bedurven (i-u), vantj (è-a), arloezzje (ē-a), noozj'ndrip (ee-oo), fortrèk (ē-o), ukxel (i-u), bezjikt (è-i), loesteken (oo-oe), ippelink (è-u), zjaneuvel (ee-eu), spouësjom (oo-ouë) afel (ei-a), meulemen (ee-eu), uëken (iej-uë), tamteer'n (ē-a), bekaast (a-e), onposseesjeg (è-ee), oekskén (hurkje) sulker (i-u), ginjer (è-i), drugge (i-u), slēdde (è-ē), al-

(1) Vandaar u in de vervoegingen: roken-ruëken-a rukt

bum(o-u), stouësje(oo-ouë), weesj(è-ee), schoenjsjtj
(o-oe)(1), groetjsjtj(o-oe)(1), bridjsjtj(è-i)(1)
blējer(ou-ē), tomat(a-o), vajjer(o-a), ojjer(ou-o),
ègge(eedje), peejen(è-ee), kastonje(ē-a), patternès-
ter(o-a), sulfer(i-u), teroef(a-e), giejet(ei-ieje)

.....op een andere medeklinker in:

meirmel(b wordt m), pèsjtront(s-sj), kērepijtjes
(b-p), uitkommen'n(r-n), vast'nouvend(l-n), pēmi-
sjèl(f-p), pikkel'n(b-k), wedd'n(r-d)

Het wil aleens een medeklinker of woorddeel meer:

tèjerlink, ēr(re)bees, noegaa(t), ool(j)efant,
gemakkelik, t(r)oeffelink, pē(r)sies

.....of een minder: mieje(w), t'ouve(n)d, ko(n)sta-
teur,

Moet niks weten van het Haaltertse: wouënbees, op-
agen, strojven, rēchswèjers, kakkelat, kazzjevang,
vleeg, schrouën, voeë, ot, tēt, broë, zènje, lēk, gich-
teg, schorre, slouper, blaf, bakte, drankiejemer,
tocht, kass'n, kop, sloek, platinne, bollekèt, kēs j-
kenop, spènje, klouëster, klèss'n, plouzj'n, rost'n,
verpross'n, stichel, sichtend, alèjer, riejjet, ja
maan, botter

...maar heeft dan weer, gelijk iedere andere ge-
meente, zijn exclusieve woordenschat:

vērrekluët (pruim Belle de Louvain), sietekē-
re (sidecar), getuigerd (verward), fontēnier,
emelbisjt'n (OLVbeestje), mètjesuiker (doopsui-
ker), stekelbafken, mollebruëd (paddestoelen),
èjesgat, kuërlaweit, poepeloenj'n, puit'ndrēk,
uëresteker, ponksken (matersnèst), poffen
(kass'n), paltoo (jas), bolken (vest), kapit-
tel (kruk), klētterpapier, mantel (graanstuik),
uitslèssj'n, kartēsij, gemacht(Mann.geslachts-
orgaan)

...naast vervormingen als:

mēme, klopper (klomp), luëperkes, t'alveteur,
t'alvet, biejenager, ouëgesteken, schabbe,
drol, veurepiet'n (kruipen bij 't spel), eis
(einsel), pisjoeter (witte kool), schèjere-
slijper, dezjērtuir, plasjoen (plantsoen)

Een meelwitte meikever is er "ne moljer", een
bruine "ne paster". AN-tweelingwoorden "wortel"
en "mortel" lopen uiteen in "wettel" en "muë-
tel". Alle knickers zijn er "schieters".

(1) Inderdaad 6 medeklinkers achtereen

De meervoudsvorming blijft er dichterbij het AN-voorbeeld. Alleen : kimmen'n (komen), "viggen'n (biggen), kess'ns (koortsen) en ēss'ns (herse-
nen) springen uit de band.

De meeste Haaltertse scheldnamen en zegswijzen zijn er mondgemeen. Daarbij komen volgende "stijlbloempjes":

louë zoeg	louë slēk
wiewuit	vuil teef
tramaar	smējerige prei
matrass'ndrouër	schrijemuil
frakkiejerder	

en

A ee wouëter in zēnne kèljer (te korte broek)

A eed onder d'n tram gezeet'n (" " ")

Zoe zwērt as mollekeskluët'n

Nen ezel zwitj al sch....

Uēger sch...as da zē gat stouët

A ès plattebezze

't ès vuljtj den buik (veel en goed eten)

't Lotj èm eet'n (minder goed)

Dad ètj uk (" ")

't ès on 't imme gesch...(familie)

't ès Mant ēn Kalle

Ze sch...uit ieje gat (komen goed overeen)

't Eigeste ēn 't zelde

't Gat van d'n timmermaan (deur)

Zēn kēre kiejer'n

maakt het voor enkele woorden allemaal zoveel overzichtelijker. Het laat toe de respectieve naamgevingen direct met elkaar te vergelijken en... zich te verganen aan de soms markante verschillen en affiniteiten.

<u>Haaltert</u>	<u>Denderh.</u>	<u>Kerksken</u>	<u>Heldergem</u>	<u>Terjoden</u>
ingelaar	ringeloët	ingelaar	regelouët	ringelaar
touëmoes	touëm	touëmoes	tijm	touëmos
ērbees	eirbees	ērbees	ērrebees	ērrebees
poelj'n	polj'n	polj'n	polj'n	poelj'n
èsgat	èjesgat	èsgat	èjesgat	èsgoët
kèpper	kèbber	kèpper	kipper	kèbber
ēsse	ērsje	ērsje	arsje	ēsse
meesj	meesj	meezje	moosj	meesj
têlink	tèjelinck	têlink	tèjerlink	tèjerlink
dojjer	dool	dool	dool	dojjer
kloet	kloef	kloet	klopper	kloet
vèntj	vēntj	vèntj	vantj	vèntj
kladder	klad	buvaar	kladder	kladder
ērloezje	arlozzje	arloezje	arloezje	arlozzje
oëlam	aloum	oëlam	ouëlom	oëlam
meirbel	meirbel	meirbil	meirmel	meirbil
fērtrèk	fētrèk	fertrèk	fortrèk	fetrèk
kèsser'n	kèss'ns	kèsser'n	kesses	kèsser'n
bollekèt	kortēsj	bollekèt	kartēsj	kērtēsj
èppelink	ippelink	èppelink	uppelink	èppelink
eifil	eifil	eifel	afel	eifol
alèsj	alisj	aleesj	alèsj	alènjsj
stoosje	stousje	stoosje	stouësje	stousje
zjanever	zjanêvel	zjanevel	zjaneuvel	zjanêvel
voesjdoen	vitdoen	voeërtdoen	vuërtdoen	voesjdoen
omschouë	omschouël	omschouël	oumschèjel	omschouën

klakpapier	bospapier	klëtter	klëtterpa- pier	klakpapier
peirpinken	përkenin- ken	peirkin- ken	peirpinken	peirpinken
achtelouës	achter- vloer	achter- ousj	achter- leist	achtervloer
laweirk	koeërla- weirk	koeërl- weirk	kuërlaweit	lijaweirk
brojknēcht	zeker- knēcht	brounj- knēcht	bruin- knēcht	broudjknēcht
loosteken	piepste- ken	loesteken	loesteken	vrouëstoppen
mèjerlor	mèjerloër	mèjerloën	mèjerlouën	mèjerlo
matersnèst	meeck	maters- nèst	ponksken	matersnèst

Denderhoutem, Kerksken, Heldergem en Terjoden

1. hebben daarbuiten de volgende woorden gemeen:
drol (in Haalttert: rol)
mieje (in Haalttert: miejew)
tomat (" " : tamat)
2. kennen in andere slechts subtiële verschillen:
kèmpzoëd (met p - in Held.: kèmpzouëd)
grodsjel (met d - op Terjoden: rodsjel
potrèt (zonder r - op Terj.: podrèt)
louëvot (zonder r - in Held.: louëvouët)
outjsslëssj'n (in Held.: uitslëssj'n)

Denderhoutem, Kerksken en Heldergem

zijn daarbij - en zoals reeds gedeeltelijk uit de tabel blijkt - eensgezind om van het Haalttertse "fërmisjël" "përmisjël" te maken, ons en ans resp. tot oos en aas te verlengen (ve-droos, avaas), "poelj'n" tot "polj'n" te verkorten, een "dooier" een "dool" te noemen, het Haalttertse "ësse" met een r te bedenken,

Denderhoutem, Kerksken en Terjoden

om de r van "kèrt" en "mërteko" te verwaarlozen, de ie van "fabriek" lang te houden

Denderhoutem, Heldergerem en Terjoden

om van "ènjer" "ènje" en van "noemp" "nomp" te maken; eveneens om "ingelaar" met een r dicht bij de oorsprong te brengen (ringelaar - reine Claude) en een "bollekèt" liever een "kor-,kar- of kērtēsj" te noemen.

Men lette daarbij op de ou in "stouësje" (D.-H.en T.), de sj in "sloesjter" (D.en K.), de bb in "kèbber" (D.en T.), de ē in "vēnjtj" (D.en K.), de j in "ooljefant" (K.en H.), het verlies van de r in "mēt" (D. en T.), de neiging om de ê te palataliseren (D. en H.), op het gemeenschappelijke "klakbis" (D. en K) en "oeksken" (hurkje - D.en H.)

Voor de kennis van de taal in deze drie dorpen is het noodzakelijk om de volgende bijzonderheden te noemen. Het dialect van Denderhoutem heeft een aantal woorden die in de andere dorpen niet voorkomen, zoals "kērtēsj" en "oeksken". Het dialect van Heldergerem heeft een aantal woorden die in de andere dorpen niet voorkomen, zoals "bollekèt". Het dialect van Terjoden heeft een aantal woorden die in de andere dorpen niet voorkomen, zoals "stouësje".

De volgende woorden zijn in alle drie dorpen gebruikelijk: "ingelaar", "ringelaar", "reine Claude", "bollekèt", "kor-", "kar-", "kērtēsj", "stouësje", "sloesjter", "kèbber", "vēnjtj", "ooljefant", "mēt", "klakbis", "oeksken".

De volgende woorden zijn in Denderhoutem gebruikelijk: "kērtēsj", "oeksken".

De volgende woorden zijn in Heldergerem gebruikelijk: "bollekèt".

De volgende woorden zijn in Terjoden gebruikelijk: "stouësje".

We zijn ons terdege bewust van de mogelijkheid dat deze studie niet honderd procent "af" is.

Lijkt "Sprakkunst en Spelling" ons in zijn geheel ongeveer het haalbare, op stuk van Woordenschat ont-maken we ons niet van de indruk dat nog tal van ver-stekelingen de klopjacht ontsprongen, inspanning en vrienden-hulp ten spijt.

Dit laatste verwijt, indien het er een is, zal ons in eerste instantie door de andere gemeenten worden ge-maakt. Wellicht terecht, maar het is ons geen dooddoe-ner. Alle plaatselijke taaleigenheden, zo qua naamge-ving als klanknuancering, aan de haak te slaan was ons uiteraard onmogelijk; daartoe is "leven met een dia-lect" conditio sine qua non. En we weten niet in hoe-verre woordenschat en uitspraak van onze contactman-nen representatief is voor heel hun gemeente. We er-vaardden alvast dat er, evengoed als in Haaltert, in-ter-individuele uitspraakverschillen bestaan, bepaald door leeftijd, ontwikkelingsgraad, vreemde beïnvloe-ding, afkomst of wijk. Laat dit ons excuus zijn voor eventuele fouten of tekortkomingen.

Overigens, is de vreemde oogst niet zo indrukwekkend, we vergeten niet dat het alleen maar om "verschillen met het Haaltertse" gaat en dat de rest ook toepasse-lijk is op Denderhoutem, Kerksken, Terjoden en in niet geringe mate op Heldergerm.

Intussen staan we dankbaar open voor gezonde kritiek en voor suggesties uit welke hoek dan ook. We kijken daarbij in hoofdzaak uit naar woorden en zegswijzen die voor ons in de mist bleven. Onze betrachtning is immers een zo volledig mogelijke inventaris op te ma-kan van het Groot-Haaltertse taalpatrimonium, om het voor het nageslacht te bewaren, in afwachting dat het door het in volle opmars zijnde AN grotendeels naar de folklore wordt verwezen.

Dit gezegd zijnde blijft ons het genoeg dit werk op te dragen aan alle Groot-Haaltaren. Met de hoop dat het moge worden begroet als een kleine openbaring, meteen als een stimulans om de taal waarmee ze leven, en die zich zo plastisch tot vrij-moedige humor leent, naar (gevoels)waarde te schat-ten.

Humor die voor de dorpeling "'t zaat op zēn pa-tatt'n ès".

Haaltert, april 1977.

